

UNIVERSITETET I
NORDLAND

HANDELSHØGSKOLEN I BODØ • HHB

MASTEROPPGAVE

Økokommune – et veikart til et bærekraftig
samfunn eller bare en blindvei?

Ståle Ellefsen Aasjord

BE 328E Masteroppgave

MBA Økologisk Økonomi

Abstract

«Eco-municipalities - a roadmap towards a sustainable society or is it a blind alley?», is the title of this theses. What is the difference between an eco-municipality and a non eco-municipality, what does the term eco-municipality entail today, and is there any measurable criteria that can help us decide if a municipality is an eco-municipality. I want to start with some history about the origin of the first eco-municipalities in Sweden and Norway. This will relate to the integration of LA21, the relation between state and municipality and the forming of municipal networks. I will research secondary data in the form of municipality plans and municipality statistics from SSB from ten large city municipalities and ten relatively small municipalities. I will also include some municipalities in Sweden, Denmark and Canada as examples. Norwegian municipalities have room for improvement in grassroots' involvement, networking, methods for measuring, long term plans in line with the climate targets and in highlighting sustainable consequences of actions. In these aspects we have a lot to learn from other countries. It is difficult to find good examples of municipalities that have taken appropriate action in relation to fighting global poverty. Eco-municipalities and other municipalities have a focus on a sustainable growth that has much in common with the term «ecological modernization».

Forord

Det har vært motiverende å skrive masteroppgave om et tema som jeg ikke kjente så godt til før jeg startet studiene, men som jeg har fattet interesse for underveis. Jeg gjorde meg tanker om hva økologisk økonomi har å tilføre en kommunal organisasjon. Er det, eller har det vært noen kommuner som har vært engasjert i å styre en kommune etter økologisk økonomiske prinsipper og hvor langt kan man gå innenfor de rammene en kommune har? En stor inspirasjon i dette arbeidet har vært Torbjörn Lahtis bok, «*Hur man förändrar världar*». Den gav en veldig god oppsummering av hva som har skjedd siden 80-tallet og et perspektiv på hva som kan være veien videre.

Denne masteroppgaven er sluttet på tre veldig lærerike år på Masterutdanningen i Økologisk økonomi ved Universitet i Nordland - Handelshøgskolen i Bodø, hvor spesielt fagmiljøet ved Senter for økologisk økonomi og etikk med professor Ove Jakobsen i spissen, har gitt meg som tidligere «mainstreamutdannet» fiskeriøkonom et nytt og betydelig utvidet perspektiv på økonomien. Det man lærer gir grunnlag for en omfattende refleksjonsprosess, hvor det er lettere å forstå de begrensninger som dagenes økonomiske system representerer i forhold til å

finne løsninger som er til gagn for helheten. Men vi lærer også at dersom vi klarer å karre oss opp av den strauhvirvelen vi er havnet ned i, er det allerede utarbeidet gode alternative veier som vil kunne gi et samfunn som er betydelig mer bærekraftig enn dagens samfunn. Jeg takker veileder, førsteamanuensis, Are Severin Ingulfsvann for nyttige råd og god veiledning underveis, samt Ann-Elisabeth Rystad og Regine Emilie Engmark Aasjord for hjelp til henholdsvis korrekturlesing og engelsk oversettelse av sammendrag. Jeg hatt god nytte av biblioteket på UiN, både de baser og de bøker de disponerer. Biblioteket har visst stor velvilje når det gjelder å kjøpe inn ny litteratur som dekker dette fagområdet.

Sammendrag

«Økokommune - et veikart mot et bærekraftig samfunn eller er det en blindvei?», er tittelen på oppgaven. Problemstillingen for oppgaven er hva som er forskjellen på en økokommune og en kommune som ikke betegner seg som en økokommune, hva som er innholdet i begrepet økokommune i dag og om det finnes målbare kriterier for hva som er en økokommune.

Først vil jeg ta utgangspunktet i historikk om dannelsen av de første økokommunene i Sverige og Norge. På 80-tallet medførte sentralisering og arbeidsledighet nedgang i befolkningen og generell pessimisme i flere mindre kommuner i Norden. Det var et behov for nye ideer for å snu denne trenden. Samtidig var det en stadig større oppmerksomhet rundt miljøproblemer, sunn livsførsel og rettferdig fordeling, globalt sett, gjennom blant annet FN-konferanser som satte miljø og utvikling på dagsorden. Økokommunebegrepet var først og fremst et middel for å trekke ut penger fra sentrale myndigheter for å snu en negativ trend i grisgreinte strøk, men også å kunne vise at den tradisjonelle selvbergingskulturen var verdifull. Gjennom å koble dette sammen med økologi, ble det samtidig tidsriktig.

I forkant av den store FN-konferansen om miljø og utvikling i 1992 i Rio de Janeiro brukte kommunene sine nettverk til å spille inn til sine nasjonale myndigheter og FN-systemet, at det også måtte settes ord på hvilken rolle lokalsamfunnene skulle ha. En internasjonal handlingsplan for bærekraftig utvikling ble vedtatt og fikk navnet «Agenda 21». Paragraf 28 i denne handlingsplanen fikk navnet Lokal Agenda 21 eller LA 21, og forteller noe om hvilken rolle det lokale og regionale nivået i de ulike nasjonene skulle ha innenfor dette området.

I Norge ble det i 1988 dannet et økokommunenettverk, FONØ¹, med delvis ganske små distriktskommuner som ønsket at staten skulle bidra med et prosjekt for å gjennomføre flere tiltak som var lokalt initiert. Miljøverndepartementet var lite villig til å gi nok penger til at Økokommuneprosjektet kunne utprøves i full skala. Evalueringen av prosjektet viser at noen deler av økokommuneprosjektet var vellykket, og i noen kommuner, mer vellykket enn andre. I Sverige ble Agenda 21 oversatt til svensk og det var et større engasjement, enn i Norge, for å finne ut hva dette betydde for landet som helhet. Det var en større vilje til at prosjekter skulle initieres fra kommuner, som så skulle søke om penger fra staten til gjennomføringen. Det var avsatt egne midler til LA 21 gjennomføringen. Mens det norske økokommunenettverket aldri ble større enn 9, har det svenske økokommunenettverket økt hele tiden og vært en katalysator for å spre økokommunetanken på verdensbasis.

Selv om det i Norge bare er én kommune som kaller seg for økokommune, er det stadig større fokus på hvordan kommunene kan bli mer bærekraftige. Plan- og bygningsloven (PBL) fra 2008 forutsetter at bærekraftige vurderinger skal være overordnet planleggingen. Jeg har sett på planstrategier, kommuneplaner og planer innenfor miljø, klima og energi fra 10 store bykommuner og 10 relativt små kommuner. Jeg ville undersøke om det var en sammenheng mellom kommuner som ligger i fremste rekke blant de 10 i sin gruppe når det gjelder data som inneholder natur, klima og miljø i Statistisk sentralbyrås (SSB) kommunestatistikk (KOSTRA) i forhold til å ha en målrettet utvikling med hensyn til visjon, handlingsmål og et blikk for planlegging i tråd med klimamålene. Dataene har fokus på spesielt friluft, nærmiljø, energi, klima, avfall, mens andre sider ved et godt samfunn som velferd, utdanning, etiske vurderinger som for eksempel innkjøp og rettferdig fordeling, ikke blir berørt. Dataene gir derfor interessante retninger på de delene som er berørt, men ikke noen helhetsvurdering. Noen kommuner synliggjør at de ligger i fremste rekke i Norge, og således følger en økokommunetanke, selv om de ikke definerer seg som økokommune. Det er tatt med gode eksempler fra Sverige, Danmark og Canada som jeg mener norske kommuner har en del å lære av, spesielt på grasrotengasjement, nettverksbygging, målemetoder, langsiktige handlingsplaner i tråd med klimamålene og synliggjøring av bærekraftige konsekvenser av tiltak.

Selv om PBL setter krav om bærekraftighet, er det vanskelig å kartlegge om dette er en utviklingsretning. Det er større fokus på kortsiktige økonomiske vurderinger for

¹ FONØ – Forum for norske økokommuner.

økonomiplanperioden, istedenfor tiltak som kan gjøre at kommunen når målet om å bli karbonnøytral i 2050. Kommunene har formuleringer i planverket som; at kommunene skal være gode samfunn å vokse opp i, man skal trives, folketallet skal vokse, arbeidsplasser skal skapes. Men det er pr i dag vanskelig å finne ut hvor mye bedre et samfunn har blitt å vokse opp i, hvor mye mer trivsel det har blitt i løpet av de siste fire år, om tiltakene virker og hva det er som virker best. Kommuner rangeres på mye rart, men ikke på hvilke kommuner som har klart å holde intensjonene fra LA 21 levende. Det kan være; å sikre vanlige folk innflytelse i de kommunale prosessene, ta vare på ildsjelene, i hvor stor grad man tenker globalt og handler lokalt og hva som må til for at klimatiltakene skal virke.

Norske kommuner har et forbedringspotensiale på grasrotengasjement, nettverksbygging, målemetoder, langsiktige handlingsplaner i tråd med klimamålene og synliggjøring av bærekraftige konsekvenser av tiltak. Her er mye å lære av gode eksempler fra utlandet. Det er vanskelig å finne gode eksempler på kommuner med gode tiltak i forhold til global fattigdomsbekjempelse og rettferdighet. Økokommuner og andre kommuner har et fokus på bærekraftig utvikling som har mye til felles med begrepet «økologisk modernisering».

Innhold

Abstract	i
Forord	i
Sammendrag	ii
Oversikt over tabeller	vii
Oversikt over Figurer	viii
Begrepsordliste	viii
1 Innledning	1
1.1 Bakgrunn for valg av oppgave	1
1.2. Problemstilling	1
1.3 Avgrensning	2
1.4 Oppbygging av oppgaven	3
2 Teorikapittel	4
2.1 Innledning	4
2.2 Forholdet stat – kommune	11
2.3 Økokommune	17
2.4 Oppsummering	18
3 Metodekapittel	20
3.1 Forskningsmetodikk	20
3.2 Studie av sekundærkilder gjennom kvalitativ metode	20
3.3 Validitet, reliabilitet og objektivitet	22
3.4 Sterke og svake sider	23
3.5 Oppsummering	25
4 Økokommuner	26
4.1 Norske bykommuner	27
4.1.1 Stavanger	27
4.1.2 Oslo kommune	30

4.1.3 Drammen kommune	33
4.1.4 Asker kommune	35
4.1.5 Kristiansand kommune.....	37
4.1.6 Bergen kommune	39
4.1.7 Trondheim kommune	41
4.1.8 Tromsø kommune	43
4.1.9 Bodø kommune	45
4.1.10 Ålesund kommune.....	46
4.2 De norske økokommune.....	48
4.2.1 Tingvoll	48
4.2.2 Lardal kommune	51
4.2.3 Sogndal kommune.....	53
4.2.4 Tolga kommune.....	56
4.2.5 Nesseby kommune	57
4.2.6 Forsand kommune	59
4.2.7 Nore og Uvdal kommune	60
4.2.8 Suldal kommune.....	61
4.2.9 Hjelmeland kommune	63
4.2.10 Gjemnes kommune.....	64
4.3 Svenske økokommuner	66
4.4 Danske økokommuner.....	71
4.5 Kanadiske økokommuner.....	73
4.6 Oppsummering	75
5 Drøfting	76
5.1 Innholdet i begrepet «økokommune» i dag.....	76
5.2 Målbare kriterier.....	86

5.3 Skillelinjer mellom økokommune, økoengasjert kommune og ikke-engasjert kommune	91
6 Konklusjon	96
6.1 Hovedfunn	96
6.2 Konkretisering av funnene	96
6.3. Forslag til videre forskning.....	99
Litteraturliste	101

Oversikt over tabeller

Tabell 1 KOSTRA-data Stavanger	29
Tabell 2 KOSTRA-data Oslo	32
Tabell 3 KOSTRA-data Drammen	34
Tabell 4 KOSTRA-data Asker	36
Tabell 5 KOSTRA-data Kristiansand	38
Tabell 6 KOSTRA-data Bergen	40
Tabell 7 KOSTRA-data Trondheim	42
Tabell 8 KOSTRA-data Tromsø	44
Tabell 9 KOSTRA-data Bodø	45
Tabell 10 KOSTRA-data Ålesund	47
Tabell 11 KOSTRA-data Tingvoll	51
Tabell 12 KOSTRA-data Lardal	53
Tabell 13 KOSTRA-data Sogndal.....	55
Tabell 14 KOSTRA-tall Tolga	56
Tabell 15 KOSTRA-data Nesseby	58
Tabell 16 KOSTRA-data Forsand.....	59
Tabell 17 KOSTRA-data Nore og Uvdal	61
Tabell 18 KOSTRA-data Suldal	62
Tabell 19 KOSTRA-data Hjelmeland kommune	64
Tabell 20 KOSTRA-data Gjemnes kommune.....	65

Oversikt over Figurer

Figur 1 Overordnede mål (Stavanger kommune, 2013:12).....	28
Figur 2 Grønn By Stavanger	29
Figur 3 Drammen 2036- Bystrategi	33
Figur 4 Logo Suldal.....	62
Figur 5 Hovedmål (Hjelmeland kommune, 2011:24)	63
Figur 6 Lerums visjon	69
Figur 7. Prosessen rundt miljøprogrammet i Vaxjö	70
Figur 8. Vaxjö kommune har et økologisk helhetlig syn på samfunnsplanlegging	70
Figur 9 «Sustainable Kingston» En plan, en webside, en styrende organisering. Hvordan det hele henger sammen fra samfunn til visjon og omvendt.....	74
Figur 10 Logisk scenario vedrørende økonomisk vekst i fire IPCC/SRES-firkanter (de Vries og Pettersen, 2008:1013).....	95

Begrepsordliste

Økokommune = bærekraftig kommune: Økokommune er en kommune som har sluttet seg til f.eks, som i Norge, Økokommuneerklæringen (Aall, 1991). I Sverige er man en økokommune dersom man er med i SEKOM – svenske økokommuner. Her har man sluttet seg til et felles mål om å nå systemsyn som er satt ut fra bærekraftige kriterier (Lahti, 2013).

Økologisk modernisering: “the discourse that recognizes the structural character of the environmental but non the less assumes that existing political, economic and social institutions can internalize the care for the environment” (Hajer, 1995:25).

Økologisk samfunn: Landsforeningen for Økosamfund i Danmark (LØS) har følgende definisjon av økosamfund:

"Økosamfund er samfundsmæssige eksperimentelle rum, hvor man forsøger at integrere bosætning, arbejdsplads, fritid, kultur og åndsliv. Herigennem befrugter økosamfund det omgivende lokalsamfund, både økologisk, økonomisk, socialt, kulturelt og spirituelt. Konkret spænder økosamfund vidt - fra mindre bosætninger omkring nedlagte gårde (5-20 enheder), over større økologiske landsbyer (10-400 enheder med mere eller mindre tilknyttet erhverv),

til fællesskaber omkring et spirituelt center (10-40 enheder). Graden af økologi i byggeri og livsstil varierer, men fælles er intentionen om at leve på en måde, så vi kan være bekendt at give vor jord videre til vore børn" (Landsforeningen for økosamfund, 2014).

Bærekraftig samfunn/by

Bærekraft handler om å ta vare på ressursene, gi bedre tjenester og spare penger. Men mest av alt handler det om mennesker, mennesker som samles rundt en visjon om et bærekraftig samfunn, om å gjøre visjon til plan, ta planen fra tegnebrettet og ut til næringsliv og nabolaget for å få satt en målbar effekt på et samfunns kvalitet på lang sikt (Coyle, 2011).

Bærekraftige samfunn er økonomiske, miljømessige, sosialt sunne og tilpasningsdyktige samfunn. De løser utfordringer gjennom sammensatte løsninger, istedenfor løsrevde tiltak som dekker et av disse målene på bekostning av andre. Det hele krever et langtidsperspektiv hvor man fokuserer både på nåtid og på en framtid som ligger langt forbi neste økonomiplanperiode og neste valgperiode (Institute for sustainable communities, 2014).

Resilience – Robusthet og fleksibilitet er evnen som et samfunn har til å tilpasse seg, svare på, og gjenopprette seg fra en truende situasjon, i dette tilfelle klimaendringer, med minimum skade på liv, offentlig struktur og helse, økonomi og natur (Otto-Zimmermann, 2010, Bateson, 1972).

1 Innledning

1.1 Bakgrunn for valg av oppgave

I masterstudiet har det vært fokusert på hvordan mennesker og bedrifter samarbeider, hvordan nettverksbygging kan løse utfordringer både av miljømessig og etisk art og hvordan det etiske og miljømessige er nært knyttet til hverandre. Hvordan kommuner kan samarbeide med hverandre har ikke vært viet like stor oppmerksomhet. Da jeg skrev hjemmeeksamen i miljøledelse valgte jeg å se nærmere på dette. Jeg fant at kommuner og kommunale sammenslutninger er involvert i mange ulike former for nettverk internasjonalt. Det er uoversiktlig hvilken påvirkningskraft slike sammenslutninger har både innenfor en nasjon, innenfor samarbeid av land som Norden, EU og på verdensbasis. Det er også forskjell på hvor vidt man favner, og hvor man velger å ha fokuset når det gjelder å løse de utfordringer verden står ovenfor i arbeidet med å skape en bærekraftig verden. Kommunene er det offentlige nivået som kommer nærmest grasrota og som kan bidra til at man får et initiativ nedenfra og oppblomstring av engasjementet for bærekraftig utvikling. Gjennom målrettede tiltak rår kommunene over virkemidler som kan medvirke til de utslippsreduksjoner som Norge har påtatt seg. Virkemidlene er der, men anslagene på hvor mye er usikre (Vevatne, et. al., 2005, Klima og forurensningsdirektoratet, 2010). Det er stor forskjell fra kommune til kommune hvor dedikert kommunene er til å sette seg mål om en bærekraftig politikk og grad av gjennomføringskraft. Noen velger å gå offensivt til verks og velger ulike betegnelser på det målet man har satt seg. Tingvoll kommune har valgt å kalle seg «økokommune». I Sverige finnes det «svenske økokommuner». Det er interessant å se på hvordan økokommuner jobber for å nå mål om et bærekraftig samfunn, sammenlignet med «ikke-erklærte-økokommuner» og undersøke om de kommuner som står i fremste rekke som økokommuner og andre kommuner utvikler seg i takt med at mer og mer defineres inn i økologisk bærekraft.

1.2. Problemstilling

Problemstillingen for oppgaven: Hva er forskjellen mellom en økokommune og en kommune som ikke betegner seg som økokommune. Og herunder:

- Hva er innholdet i begrepet økokommune i dag?
- Finnes det målbare parametere for hva som er en økokommune?

Det er viktig at en beslutning om å være økokommune er politisk forankret gjennom en bred politisk plattform. Slagord, logoer og visjoner er viktig for å kommunisere og klargjøre retningen og målene for det man ønsker å oppnå. Det viktigste er imidlertid ikke hva man

kommuniserer, men hvilke tiltak man gjør for og nå mål om bærekraft. En økokommune må arbeide langsiktig. Det kan ikke bare foregå en valgperiode for så å legges bort ved neste valg. Ideen til en økokommune kan oppstå gjennom grasrotbevegelser, idealistiske enkeltpersoner, ideelle organisasjoner, byråkrater og politikere, et framsynt næringsliv eller statlige initiativ. En grasrotbevegelse drevet fram av ildsjeler kan være viktig i en innledningsfase for å bevisstgjøre politikere og byråkrater om mulighetene. På samme måte kan et sterkt statlig initiativ med finansiering av tiltak være viktig, samt et næringsliv som er bevisst på de mulighetene som finnes. Kommuneplanen er kommunenes redskap for langsiktig tankegang. Her vil man se om det er politisk vilje til å legge visjoner og mål om en endring, i retning av en bærekraftig utvikling. Bærekraftbegrepet utvides dessuten med klimatilpasning, ulike aspekter som rettferdighet, transparens og utdanning som forebygger korrupsjon og fremmer demokrati og minoritetsgruppers rett til å hevde sine meninger.

1.3 Avgrensning

Økokommuner og bærekraftig utvikling er internasjonalt og det kunne derfor vært naturlig at oppgaven ser på dette i et globalt perspektiv. For å begrense oppgavens omfang har jeg valgt å omtale norske forhold og bringe inn erfaringer fra Sverige, Danmark og Canada.

Undersøkelsene rundt økokommunene har jeg valgt å sentrere rundt 5 grupper av kommuner:

1. Norske kommuner på rundt Bodøs størrelse og oppover.
2. Små norske kommuner. De 8 norske opprinnelige økokommunene som fremdeles er selvstendige kommuner og to andre.
3. Svenske kommuner som kan være gode eksempler på bærekraftige kommuner.
4. Danske kommuner som kan være gode eksempler på bærekraftige kommuner
5. Kanadiske kommuner som kan være gode eksempler på bærekraftige kommuner .

Tabellene fra KOSTRA-dataene er ganske store i omfang. Jeg har valgt å bruke originalteksten på indikatorene fra KOSTRA slik at det blir lettere for eventuelle interesserte å finne igjen indikatorene på SSB. Med 20 norske kommuner vil det ikke være mulig å gå i dybden og få med alt som kan influere på bærekraft. Fokus blir derfor på hvordan klima og miljø er hensyntatt i kommunenes planer, mens sosiale, samfunnsmessige og kulturelle forhold blir mindre berørt.

1.4 Oppbygging av oppgaven

I Kapittel 2.1 vil jeg innlede med å se på fremveksten av økokommunene på 80-tallet i Norden. Jeg vil deretter dreie fokuset mot norsk miljøvernpolitikk og se på hvordan rapporten «*Vår felles framtid*» og arbeidet med LA21 har preget forholdet mellom stat og kommune på slutten av 80-tallet og på 90-tallet. Hva skjedde med økokommunetenkningen i lys av dette?

Kapittel 2.2 vil omhandle relasjonen mellom stat og kommune, i forhold til statlige føringer og virkemidler. Kommunene vil ha ulike forutsetninger ut fra ulik administrativ kompetanse og kapasitet, samt at politikerne vil ha ulik kompetanse, interesse og prioriteringer som vil gi seg utslag i visjoner, mål og tiltak.

I kapittel 2.3 ser jeg nærmere på begrepet økokommune og presentere noe av det som finnes av teori om dette. I kapittel 2.4 oppsummerer jeg.

I kapittel 3 ser jeg se så nærmere på metodikken bak dette. Jeg ser at det foreligger mye informasjon både fra statlige myndigheter, forskere og fra kommuner om dette temaet. Jeg har derfor valgt å bruke sekundærinformasjon og søker å avgrense meg i denne informasjonsmengden.

I kapittel 4 gjør jeg et nærmere søk ned på utvalgte kommuner basert på tilgjengelig informasjon. Jeg forutsetter at de som ønsker å fremstå som kommuner med en økologisk profil gjør dette lett tilgjengelig på nettet slik at det er mulig for en innbygger å finne dette ut gjennom å sjekke planstrategi og kommuneplaner. I tillegg vil jeg sjekke status på norske kommuner gjennom bruk av KOSTRA-data fra SSB. Jeg har valgt å dele dette inn i 5 ulike grupper kommuner; norske bykommuner, norske økokommuner, svenske økokommuner, danske grønne kommuner og kanadiske kommuner som satser på bærekraftighet. De norske økokommunene er 8 kommuner som var med i et økokommunenettverk på 90-tallet. Jeg har utvidet disse med 2 kommuner som ikke er eller har vært engasjert i økokommunenettverk, og sett på om det er noen forskjell.

I kapitel 5 ser jeg nærmere på resultatene og ser om jeg ut fra teori, og eksempler på kommuner, kan komme nærmere fram til hva som kjennetegner en økokommune, hvordan dette kan måles og hva som er forskjellen. Jeg henter inn data som kan belyse dette som utgangspunkt for drøfting og som grunnlag for konklusjon i kapittel 6.

2 Teorikapittel

2.1 Innledning

Økokommunenes oppblomstringstid

Fra 70-tallet har begrep og innhold endret seg i takt med hvilken oppmerksomhet miljøsaken hadde. Omfanget ble utvidet fra naturvern til også å innbefatte miljøvern, økologisk, vern av artsmangfoldet, utvidelse av nasjonalparker og miljøvernkonsulenter i kommunene, samt at de første økolandsbyene og de første økokommunene oppstår. Med FN-rapporten «*Vår Felles Framtid*» fra Bruntlandkommisjonen i 1987 ble begrepet bærekraftig utvikling lansert. I 1992 ble det arrangert FN-konferanse Earth Summit i Rio som fulgte opp rapporten og da ble begrepet LA-21 lansert. FN's klimapanel's rapporter har gitt oss klimatiltak og klimatilpasning. «*Transition town*» er også et nytt begrep.

Dersom man søker på nettet på norske kommuner kan man få inntrykk av at det pr i dag bare er i Tingvoll kommune man vet hva en økokommune er. I noen kommuner begrenses «øko» og «økologisk» til å være noe som omhandler økologisk mat og økologisk landbruk.

De første økokommunene var små kommuner hvor man så økokommune som et redskap for å kunne utvikle utkantkommuner både økonomisk og sosialt. Begrepet «*økokommune*» oppstod i Suomussalmi kommune i Nord-Finland i 1980. Kommunen ønsket å utvikle en strategi for å stanse fraflyttingen, og fokusere på økt utnyttelse av det lokale naturressursgrunnlaget (Heikurainen, 1992). I Suomussalmi ble økokommuneprosjektet brukt til å få statlige penger til å utvikle en økologisk jord- og skogbruksnæring (Lahti 2013). Det tok 5 år før innbyggerne forstod at økokommunen kunne være noe mer. I Övertorneå i Sverige, på grensen til Finland, lot de seg inspirere av begrepet. Kommunen var, på begynnelsen av 80-tallet, inne i samme negative spiral som den finske kommunen, med høy arbeidsløshet og stor fraflytting. Kommunen ble med i det 3-årige prosjektet «*kommunerna och framtiden*» som en av sju kommuner. Prosjektet hadde som oppgave å diskutere mulige lokale strategier hvor økonomi, kultur og sosial omsorg var tre obligatoriske deler. Torbjörn Lahti (Lahti, 2013), hadde vokst opp i kommunen og ble engasjert som prosjektleder for prosjektet. Politikerne i styringsgruppa var blitt inspirert av økokommunetanken etter et besøk i Suomussalmi. Til forskjell fra Suomussalmi satset man i Övertorneå på å få et bredt engasjement rundt økokommunearbeidet. Det ble arrangert informasjons- og diskusjonsmøter, ulike tematiske fremtidssenarioer og studiesirkler. I prosjektperioden, fra man lanserte seg som økokommune

høsten 1983, skjedde det en gryende bevisstgjøring for hva Övertorneå ønsket å legge i begrepet økokommune, og plutselig var man blitt en økokommune.

«För mig kom prefixet «eko» att stå för såväl ekologi som ekonomi. Strategin i Övertorneå var att med ekologisk grundsyn åstadkomma en ekonomisk utveckling av bygden» (Lahti 2013:202).

Övertorneå har opp gjennom tidene hatt en sterk tradisjon for kooperativt samhold, uformell økonomi/bytteøkonomi, økologiske dyrkingsmetoder, før man visste at det var det det var, høste fra naturen og ta vare på naturen. En stor del av befolkningen var av tornedalsfinsk (meänkieli) opphav, hvor både språk og kultur var i ferd med å gi tapt for svensk påvirkning.

«I Övertorneå på 80-tallet antog vi et övergripande mål för ekokommunen om en vinna-vinna-vinna relation mellan ekosystem, samhälle och människa, dvs tre system» (Lahti 2013:212).

Istedenfor å innføre nye ting fra forskermiljøene bygde kommunene på den kunnskap man hadde, det vil si sunt bondevett, og samarbeidet med forskerne for å forbedre dette.

Kommunene fikk mer statlige midler i støtte til å utvikle økokommunene og samarbeidet med forskning. Stiftelsen Ekotopen ble etablert våren 1985 for å ivareta dette samarbeidet. På midten av 80-tallet ble Övertorneå kåret til «årets kommune» i Sverige av en organisasjon som jobber med landsbyutvikling. Koblingen mellom forskning og praksis gjorde at innsikten i de globale miljøproblemene økte, det vil si økt oppmerksomheten rundt drivhuseffekten, fortynning av ozonlaget, manglende håndtering av kjemikalier og påvirkning av sur nedbør. Selv om tiltak kunne settes i verk innenfor en kommunegrense var man avhengig av å finne felles løsninger gjennom et bredere samarbeid mellom kommuner og på nasjonalt og globalt nivå (Lahti, 2013).

Norge

I Norge ble ideen om å starte et økokommuneprogram unnfanget på begynnelsen av 80-tallet av Norsk Forum for Økologisk Økonomi (Høyser, 1987). Initiativet førte ikke fram både på grunn av skepsis fra kommunene på deler av det faglige innholdet, og fra Miljøverndepartementet til å finansiere dette programmet (Aall, 1991). I 1987 ble det tatt initiativ fra Sogndal kommune, i samarbeid med Vestlandsforskning, om å sende en søknad til

Miljøverndepartementet om et nasjonalt økokommuneprogram. Tidspunktet for å sende en slik søknad var gunstig, siden søknaden kunne kobles mot anbefalingene fra Verdenskommisjonens rapport «Vår felles framtid» som kom ut samme år. Det ble i søknaden bedt om at økokommuner kunne være pilotkommuner for å prøve ut mange av tilrådingene fra denne rapporten. De aktuelle kommunene var små og mellomstore kommuner som var inne i en negativ befolkningsutvikling, og på samme måte som Övertorneå, håpet de å kunne snu denne trenden, gjennom å tenke nytt og trendy. Økokommunene fikk aksept fra Kommunenes Sentralforbund (KS) for sitt forslag, men hadde store problemer med å vinne gehør i Miljøverndepartementet (MD) (Høyer, 1987).

Miljødepartementet hadde nok lest «Vår felles framtid» på en annen måte. Søknaden om støtte til et økokommuneprogram kom samtidig som miljøverndepartementet la planer om et eget miljøvernprogram - miljøvern i kommunene (MIK) som gikk på å øke miljøvernkompetansen i kommunene. 90 kommuner skulle plukkes ut som pilotkommuner for perioden 1988 til 1991. Dette skulle være regjeringens svar på anbefalingene i «Vår felles framtid». Det var vanskelig å vinne gehør for både et alternativt faglig og politisk perspektiv på lokalt miljøvernarbeid, og det at et slikt initiativ kom fra kommunene. Da kommunene som ønsket å bli økokommuner, ble oppmerksom på at MD kom til å prioritere igangsetting av MIK-programmet, før MD ville ta stilling til søknaden om støtte til økokommuneprogrammet, måtte de forandre strategi. De lanserte da ideen om at alle de ni aktuelle økokommunene skulle sikres plass blant de 90 "MIK-kommunene", men heller ikke denne ideen fikk tilslutning i departementet (Lafferty et al., 1998). I 1988 ble Forum for Norske Økokommuner (FONØ) etablert. I 1989 ga MD sammen med KS, støtte til et forprosjekt. I 1990 kom en økokommuneerklæring som var forpliktende for de tilsluttede kommunene (Aall, 1991:78):

- 1. Økologiske mål inn i kommuneplanleggingen*
- 2. I den kommunale saksbehandlingen skal eventuelle miljøkonsekvenser utredes*
- 3. Mobilisere befolkningen til å bruke lokale kunnskaper og naturressurser for å skape en bærekraftig utvikling*
- 4. Vern og bruk av det lokale natur- og kulturgrunnlaget*
- 5. Gi lokale bidrag til løsning av globale miljøproblemer*
- 6. Løse lokale miljøvernutfordringer*
- 7. Sterk vekt på lokal styring og engasjement*

FONØ ble i 1991 omgjort til et formelt samarbeidsorgan, hvor økokommuneerklæringen ble tatt inn i vedtektene og det ble innført medlemskontingent for å sikre finansieringen av driften. Forprosjektet fra vår 1990 til vår 1991 ble gjennomført med en serie arbeidsseminarer med deltakelse fra politisk og administrativt nivå i kommunene (Aall,1991). I 1992 ble finansiering av oppstarten av programmet sikret, blant annet etter at økokommunene hadde sikret seg en positiv omtale fra kommunal- og miljøvernkomiteen i forbindelse med behandlingen av Stortingsmelding nr. 34 (1990-91) "Om miljøvern i kommunene"(Lafferty et al., 1998).

Det overordna målet med Økokommuneprogrammet var å utvikle strategier for en bærekraftig utvikling i kommunene. Det var 3 sentrale spørsmål som var utgangspunktet; avklare og beskrive hva en bærekraftig utvikling kan være, vurdere hvor mye av den bærekraftige utviklingen som kan stimuleres lokalt, hvor mye som bestemmes av eksterne faktorer og hva kan gjøres for å påvirke til bærekraftig utviklingen og teste ut aktuelle virkemidler. På grunn av begrensede bevilgninger ble bare 5 av de 17 delprogrammene som ble beskrevet i forprosjektrapporten gjennomført. Det som ble gjennomført var; økologisk basert kommuneplanlegging, politikerskole i miljøkunnskap, kommunal forvaltning av kulturlandskapet, kommunal miljørevisjon og nordisk FOU-samarbeid. Selv om det var store ambisjoner om å få til noe innenfor økokommunesamarbeidet, er inntrykket at man aldri klarte å få til en entusiasme og vekst på samme måte som i Sverige, hvor stadig flere kommuner ville være med i samarbeidet. (Ramsdal, 1997). Etter at økokommuneprogrammet var slutført i 1997, ser det også ut som om FANØ ikke hadde noen aktivitet lenger. Hva som har skjedd med pionéerkommunene vil jeg komme tilbake til i kapittel 2.4.

Sverige

I Sverige var utviklingen av økokommunene annerledes. I 1990 ble det gjennomført en konferanse, «*Det ekologiska framtidssamhället*» i Orsa i Sverige. Torbjörn Lahti var med på å arrangere konferansen i samarbeid med bl a Glesbygdsdelegationen og Svenska Kommunförbundet. En positiv effekt av denne konferansen var at man fikk kontakt med kommuner som ville være med i et nasjonalt økokommuneprosjekt, økobybevegelsen fikk et stort oppsving og ca 100 nye økobyer ble bygget i Sverige på 90-tallet. «*Det Naturlige*

Steget» (DNS)² etablerte et forskningsnettverk som utarbeidet fire systemvilkår som har vært viktig for økokommuneutviklingen i Sverige og globalt. I det nasjonale økokommuneprosjektet var det 12 kommuner som ble med, inkludert Övertorneå. Kommunene selv, berørte länsstyrelser, Glesbygdsdelegationen, og noen andre statlige organer stod for finansieringen. Glesbygdsdelegationen var en komité underlagt industridepartementet med ansvar for å samordne utvikling av svensk distriktpolitikk. Hovedmålet med prosjektet var: *«att förbereda och utforma ett pilotprojekt, där ett antal svenska kommuner under några års tid utvecklas i riktning mot att bli ekokommuner»*(Lahti, 2013:71).

Prosjektbeskrivelsen var som følger: *«Gemensam utgangspunkt för de nordiska ekokommunerna liksom detta förprojekt är en strävan efter en utveckling mot ett ekonomiskt og ekologiskt hållbart og uthålligt samhälle. Med andre ord något som knappast någon kommun eller samhällsorgan kan ha en avvikande uppfattning om. De blivande ekokommunarna bör således uppfattas som modellkommuner för resten av landet. En fundamental bas i projektets grundsyn är kretsloppstänkandet, dvs en strävan efter att inordna de samhällsliga försörjningssystemen i naturens kretslopp. Kretsloppstänkandet i sig förutsätter at man anlägger en tvärsektoriell helhetssyn i kommunerna. Ekosystembegreppet berör således hela samhällsstrukturen och alla samhällssektorer innanför kommunenes gränser»* (Lahti, 2013:71).

Det var naturlig å nevne det nordiske samarbeidet ettersom det allerede på dette stadiet var et gryende samarbeide. Vi ser at prosjektbeskrivelsen er inspirert av «bærekraft» fra Bruntlandkommisjonen rapport *«Vår felles framtid»* fra 1987 og fra erfaringene i Övertorneå med å innordne samfunnsmessige næringssystem på naturens kretslopp, samt å engasjere hele samfunnet i en kommune for å få et nedenfra-og-opp perspektiv på utviklingen. Dette understrekes gjennom at kommunene selv skal definere økokommunebegrepet, utforme handlingsprogram, spre og utdype økosynet i egne kommuner og utvikle nye eller pågående pionerprosjekt i kommunen. Handlingsprogrammet skal inneholde visjon, målformuleringer, behov, tiltak, strategi og prioritering. Utarbeidelsen av handlingsprogrammet ble en god prosess, hvor kommunene fikk engasjert grasrota gjennom dialog- og informasjonsmøter. Kommunene kunne dermed både komme med innspill til hva en økokommune burde være og tiltak som burde jobbes med.

² Det Naturliga Steget (DNS) ble etablert av Karl-Henrik Robèrt i 1989 (Lahti, 2013).

En del av tiltakene var naturlig å gjennomføre som samarbeidsprosjekter. Her var det mulig å hente ut statlig støtte til gjennomføringen. De svenske økokommunene utviklet seg videre fra forprosjekt til pilotprosjektet, som ble startet i 1992 med 16 kommuner (Lahti, 2013). Staten gav fra 1993 støtte til gjennomføring av LA-planleggingen i kommunene og til etter hvert også til konkrete prosjekter (Leiren og Kasa, 2010). I mai 1995 ble foreningen Sveriges Ekokommuner (SEKOM) dannet. At man klarte å komme til enighet om å danne en slik forening er den viktigste årsak til økokommunebegrepet fortsatt er i bruk. Torbjörn Lahti (Lahti, 2013:85) mener at de første årene var det mer fokus på hvilke endringer man som en økokommune måtte gjøre og erfaringsutbytte mellom kommunene. På andre halvdel av 90-tallet ble det mindre fokus på kommunene og mer fokus på stat og næringsliv. Staten innførte i 1997 programmet LIP (lokale investeringsplaner) som fram til 2002 tildelte 6,2 milliarder svenske kroner til 211 prosjekter i 160 av 290 kommuner. Kommunene, inkludert økokommunene, ble mer trukket inn i en forvaltnings- og administrativ rolle med fokus på å ha gode prosjekter og skrive gode søknader. Kommunene måtte selv dekke 30 til 70% av kostnadene (Lundquist, 2001). De fleste som fikk støtte var store og mellomstore kommuner. Undersøkelser viser at det er forskjell mellom de som har fått støtte og de som ikke har fått støtte (Forsberg, 2005). På samme måte som i Norge, var holdningen fra staten at kommunene skulle være statens forlengede arm. Statlige ideer og initiativ skulle gjennomføres i kommunene, istedenfor at det skulle komme ideer og engasjement fra kommunene og opp til staten som kunne gi staten et innblikk i behovet på grasrota.

Lokal Agenda 21 (LA21)

The International Council for Local Environmental Initiatives (ICLEI) ble stiftet under verdenskongressen for lokalforvaltninger for en bærekraftig framtid i FN i 1990. I 1990 ble det også holdt en konferanse i Bergen som i ettertid er blitt omtalt som «Bergenskonferansen». Det var en av flere konferanser globalt som skulle være forberedelser til den globale konferansen for miljø og utvikling som skulle holdes i Rio de Janeiro i 1992. Norge hadde en fremtredende rolle i utformingen av den globale miljøpolitikken. Høyer (2007:13) skriver: «Norge var tidlig ute med å forme en slik politikk i denne perioden. Økokommune-programmet var et eksempel... Vi betraktet oss ikke bare selv som et foregangsland og en pådriver i internasjonal miljø-politikk, men var det også i virkeligheten. I 1991 holdt IULA (The International Union of Local Authorities) en konferanse i Oslo. Både

Oslo-deklarasjonen og dannelsen av ICLEI gav et viktig grunnlag i arbeidet med Lokal Agenda 21.

På FNs konferanse om miljø og utvikling i Rio de Janeiro i 1992 ble man, blant annet, enig om en handlingsplan for bærekraftig utvikling i det 20. århundre. Handlingsplanen har 40 kapitler. Det som skulle få betydning for kommunene er «chapter 28: Local authorities». Det betød at de ikke bare var lagt forventinger direkte til de nasjonale myndigheter om handling for bærekraftig utvikling, men også for regionale og lokale myndigheter var det et ansvar. Føringsene fra LA21 går på at man skal handle lokalt, men ha et globalt perspektiv på det man gjør og gjennom det yte et bredt engasjement. Slik det ble tolket skulle lokale myndigheter, som i Norge betyr fylkeskommune og kommune, sammen med organisasjoner, næringsliv lokalt og befolkningen utarbeide en Lokal Agenda 21.

Dette ble fulgt godt opp av landstinget i KS (Kommunenes Sentralforbund, 1993:9) «*Vårt høye forbruk og vår økonomiske vekst i vest er uforenlig med en bærekraftig utvikling og global fordeling av verdens ressurser. I denne sammenhengen er vårt forbruksmønster et viktig stikkord. Kommuner og fylkeskommuner må gå foran i aktivt arbeide for å fremme et forbruksmønster som samsvarer med naturens ressurser og økologiske tålegrenser. Landstinget i KS vil oppfordre de enkelte kommuner og fylkeskommuner til å ta lokale initiativ for å virkeliggjøre slagordet «tenke globalt og handle lokalt». Landstinget oppfordrer lokalpolitikkerne for å bidra aktivt til en mer rettferdig omfordeling av kjøpekraft og et forbruks- og livsmønster som sikrer vårt miljø og våre naturressurser til generasjoner etter oss»*

Carlo Aall (1998:87) mener denne uttalelsen er noe av det mest radikale vi har i norsk nasjonal miljøpolitikk de senere år. Men det skal ta noen år før staten følger etter. I 1995 utgav Idebanken, en miljøstiftelse, i samarbeid med Prosjekt Alternativ Framtid, et prosjekt under Norges forskningsråd, rapporten «Lokal Agenda 21– Norske kommuners miljøarbeid etter Rio». Rapporten påviste at det ennå gjenstod mye før norske kommuner kunne sies å ha fulgt oppfordringene fra Rio-konferansen og at mange kommuner i de nordiske landene var kommet lenger (Armann, et. al., 1995). Lokal Agenda vektlegges i større grad enn før i Stortingsmelding nr 58 (1996-97) om «Miljøpolitikk for en bærekraftig utvikling», hvor bærekraftmålsetningen skal være viktigere i det kommunale miljøvernarbeidet. LA21-arbeidet ble presentert som en vitalisering som ville kreve «bred innsats og integrering». Samtidig ante muligens forfatterne av meldingen, allerede under utformingen av teksten, faren

ved en slik generell satsing. I hvert fall følte man behov for å presisere at LA21 ikke måtte føre til «en fragmentering og usynliggjøring av miljøvernarbeidet i kommunen». Likevel opplevde mange kommuner LA21 som en mer uklar reform enn MIK (Harvold, 2009). I 1997 ble det laget en oppsummering fra MD om hva Norge hadde oppnådd av målsetningene i Agenda 21. Den viktigste som ble trukket fram var «miljøvern i kommunene», også kalt MIK-reformen, som ble satt i verk av MD og KS for å fremme og integrere prinsippene om miljøvern og bærekraftig utvikling i kommunal planlegging og forvaltning (NIM,1997). MIK-reformen har vært bra for å styrke kommunes kompetanse innen miljøvernforvaltning, men da stillingene ikke lenger var øremerket ved prosjektets avslutning i 1997, fjernet mange kommuner miljøvernstillingene. Over 50% av kommunene hadde enten fjernet eller redusert omfanget på stillingene og dermed redusert saksbehandlingen relatert til miljøvernspørsmål (Bjørnæs og Lafferty, 2000). Fra 1997 til 2002 ble det kjørt et LA21-prosjekt som var et tidsavgrenset prosjekt hvor Idebanken samarbeidet med kommuner som ønsket å være piloter på LA21-arbeidet. MD støttet gjennom et stimuleringsprogram på 100 millioner kroner (Armann, et. al., 1995). I forbindelse med LA21-prosessen fikk også flere kommuner støtte til bærekraftig utvikling gjennom prosjektet Bærekraftige lokalsamfunn. Finansieringen gjennom disse programmene bidro blant annet til en mer samordnet areal- og transportplanlegging og en mer bærekraftig energibruk. Dette bidro også til å sette i gang bærekraftige tiltak i tråd med målene i LA21 i ca 1/3 del av kommunene og ytterligere 1/3 del hadde forpliktet seg til å komme i gang gjennom å undertegne Fredrikstaderklæringen³ i 1998 (Bjørnæs og Lafferty, 2000).

2.2 Forholdet stat – kommune

Carlo Aall (1998:88) mener utfordringen på kort sikt er å få til overgang fra «klientrettet» til «dialogrettet» medvirkningsprosess gjennom bedre fordeling av ansvar på lokalt plan. På lengre sikt nevner Carlo Aall en overgang fra dagens økonomiske demokrati til en utvikling der dagens demokratiske verdier og prosedyrer kan tilpasses et bærekraftig samfunn.

Vi ser fra erfaringene (Lahti, 2013, Leiren og Kaasa, 2010, Leiren et. al., 2009) med svenske økokommuner at det er forskjellige aktører som spiller en avgjørende rolle for hvordan økokommunene utvikler seg;

³ Fredrikstaderklæringen ble utformet på landskonferansen til KS i februar 1998. Dette betyr at 2/3-deler av kommunene hadde undertegnet, en avtale inngått mellom kommuner, fylkeskommuner, organisasjoner og lokalsamfunnet for å bidra til en bærekraftig samfunnsutvikling.

- Individuer i form av ildsjeler som var drivkraften i framveksten av de første økokommunene.
- Organiserte individer i grupper som har en visjon. Dette var blant annet forskernettverk som etter hvert tilknytter seg Det Naturlige Steget og bidrar med systemvilkår og metoden for backcasting.
- Private bedrifter som har en visjon. Miljøteknologi utvikles med statlige og kommunale midler av svenske bedrifter. «Clean-Tech»-nettverk utvikles.
- Kommuner/regioner med politisk og/eller administrativ drivkraft. Selv om Sverige allerede hadde en kommuneorganisasjon, har svenske kommuner opprettet både en økokommuneforening og en klimakommuneforening. Det har bidratt til at de kommunene som ønsket å utvikle seg i en spesiell retning hadde mulighet til det.
- Nasjonalt nivå som er opptatt av å nyttiggjøre seg av kommunene som redskap for å få gjennomført miljømessige og klimamessige tiltak på lokalt nivå. Selv om det har vært tendenser i staten til å ville redusere kommunenes innflytelse har kommunene likevel gjennom sine sterke nettverk vært i stand til å overbevise staten om at det ikke var så lurt.

I de fleste tilfeller ser man at flere av disse aktørene samarbeider om å nå mål som er forenlige med økokommunetanken. Dersom man skal bruke mye tid på å få realisert tiltak gjennom en statlig forvaltning, som ikke har en enhetlig forståelse for hva man vil og ny politikk som følge av regjeringsskifter, blir det hele uforutsigbart. Tore Leite og Harold Lefferstra fra SFT ble intervjuet om dette i 2005 (Vevatne et.al. 2005). De var opptatt av at kommunene i utgangspunktet hadde et engasjement for lokalt klima og energiarbeid, men måtte få tydelige styringssignaler fra miljømyndighetene og disse måtte ha et innhold av kontinuitet og forutsigbarhet. I Norge har kommuner hatt gode tiltak som blir initiert på lokalt nivå, men som blir stoppet gjennom at det spriker på det sentrale nivået. I Sverige kan tiltak godt være initiert lokalt og følges opp gjennom gode og tydelige statlige rammebetingelser og tilføre statlige stimuleringsmidler over en lengre tidsperiode (Risan og Larsen, 2010). I Danmark valgte man å lovfeste LA-arbeidet. Dette fremkommer i Lov om Planlægning i 2000, hvor alle kommuner og amt skal utforme en LA21-strategi som en del av regional- og kommuneplanene (Norland, 2006).

Staten benytter myke og harde styringsstrategier som virkemidler som vi ser eksempler på i figur 1, for å sikre at kommunene følger opp ulike statlige målsetninger som best kan gjøres

på lavest mulig nivå. I nivå 3, når det gjelder å legge til rette for foregangskommuner, vil det best kunne gjøres gjennom at staten stimulerer og samarbeider. På nivå 2 må staten kreve mer, og stimulere mindre for å få kommunene til å effektivere statlig miljøpolitikk.

Virkemiddelelvå	Typer virkemidler				
	Informere	Formane	Stimulere	Samarbeide	Kreve
Nivå 0: Redusere hindringer i miljøpolitikken generelt	+	+	-	-	-
Kommunene som struktur for statlig miljøpolitikk					
Nivå 1: Styrke kommunene i å fylle dagens miljøpolitiske handlingsrom	-	-	+	+	+
Nivå 2: Utvide handlingsrommet for kommunal miljøpolitikk	-	-	-	+	+
Kommunene også som miljøpolitisk aktør					
Nivå 3: Legge til rette for foregangskommuner	-	-	+	+	-

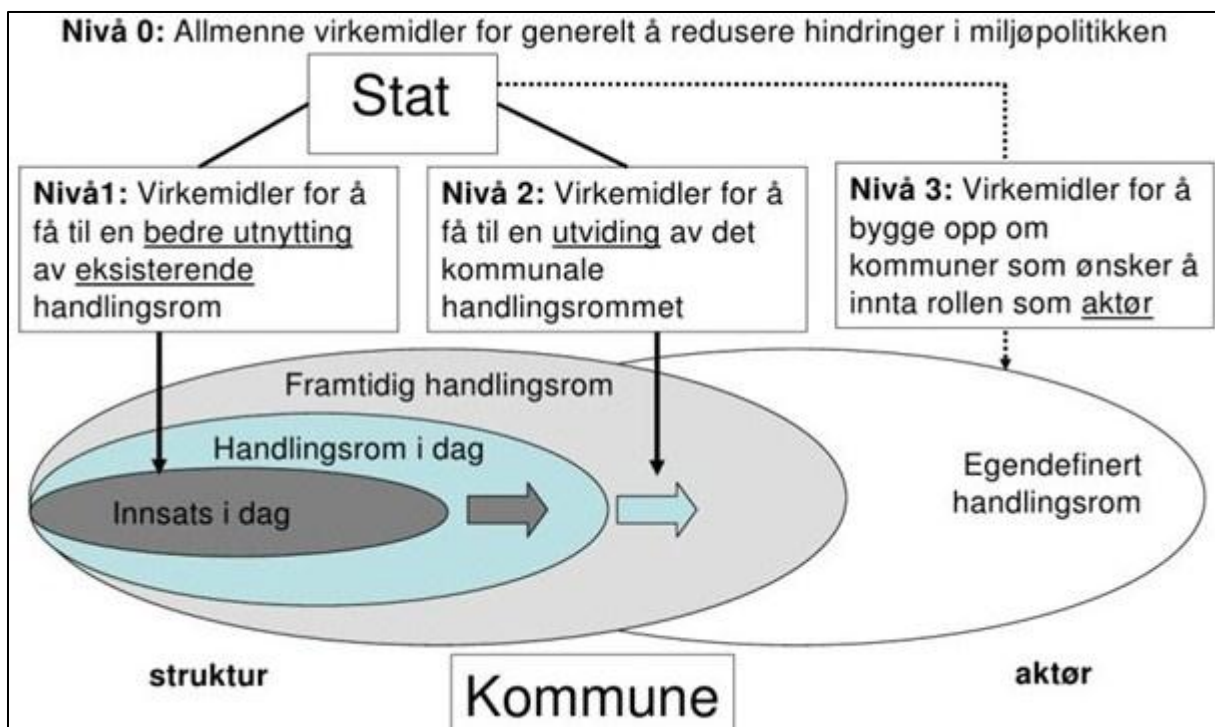
VESTLANDSFORSKING

Figur 1 Struktur for virkemiddelforslagene (Aall og Høyér 2007:29).

Hensikten med virkemidlene er å få kommunene til å fatte beslutninger de ikke ellers ville ha fattet (Hovik, 2000). De harde styringsstrategiene kjennetegnes gjennom juridiske virkemidler, eventuelt i kombinasjon med økonomiske virkemidler. Staten pålegger kommunene å gjennomføre bestemte tiltak og forbyr kommunene å gjennomføre andre bestemte tiltak. Dette kan kombineres med økonomiske kompensasjoner for de merkostnader dette har påført kommunene eller deres innbyggere. Myke styringsstrategier kjennetegnes gjennom informative virkemidler eventuelt i kombinasjon med økonomiske virkemidler. Staten formidler kunnskap og verdibasert informasjon i kombinasjon med økonomiske insentiver. *Myke styringsstrategier (Hovik 2000: 32/33) velges ofte i situasjoner der relasjonen mellom oppdragsgiver, i dette tilfelles stat, og iverksetter, i dette tilfelle kommune, er preget av autonomi og gjensidig avhengighet gjennom moderne iverksettertradisjoner.* Hovik (2000) viser til Etzioni som skiller mellom 3 typer makt: Tvang (coercive), penger (remunerative) og normer, hvor de juridiske virkemidlene vil føre til en større grad av tvang enn de økonomiske som i sin tur inneholder større grad av tvang enn de informative.

Hvor effektivt en gitt styringsstrategi eller et gitt virkemiddel er, avhenger av kommunenes evne og vilje til å iverksette. Vi ser at det var stor forskjell mellom kommunene i hvor stor grad man valgte å opprettholde miljøvernkonsulentstillingene etter at MIK-reformen var

ferdig og ikke midlene lenger var øremerket. Kommunene i Nordland var de som pekte seg ut til å ha minst vilje til å gjennomføre statlig politikk og med lavest andel som skrev under Fredriksstaderklæringen. Til tross for at evalueringene viste dette, var det ikke statlig vilje til å sette inn ekstra innsats i form av ekstra informasjon eller ekstra midler for å høyne interessen. Med statlig vilje kunne kommunen blitt stimulert til å ta aktørrollen gjennom myke styringsstrategier, jfr figur 2, og handlingsrommet til kommunen hadde blitt utvidet.

Figur 2 Handlingsrom i miljøpolitikken – behov for en utvidet analysemodell (Aall og Høyer 2007:28).

Den viktigste årsaken til at stillingene ikke ble videreført, var at mange av kommunene i Nordland var små i folketall og dermed ikke fikk tilført nok til hele stillinger. Det ble da vanskelig å rekruttere relevant kompetanse og ha nok gjennomslagskraft til å følge opp bærekraftige utviklingssaker, i tillegg manglet de folkevalgte slik kompetanse. I små kommuner i sør, hvor man hadde vært engasjert i økokommuneprosjektet og hadde fått oppskolert politikere, var det en helt annen forståelse for at dette området måtte prioriteres (Bjørnæs og Lafferty, 2000). Undersøkelser (Bjørnæs, 2002, Bjørnæs 2006) gjort i etterkant av LA21-programmet viser at det var en klar tendens at både miljøkompetansen og oppslutningen om LA21 er svakest i perifere strøk i regioner med små kommuner og tilsvarende sterkere i mer sentrale strøk med større kommuner. Risan og Larsen (2010) argumenterer for at manglende ekspertkunnskap i kommunene gjør at strategiske valg om klimapolitikken må utformes sentralt. Gjennom dette unngår man at lokale interesser gjør

tiltak som går ut over allmenheten. Dersom kommunene hadde nok kunnskap om f.eks klimapolitikken i form av fagpersoner, ville man gjort de rette strategiske valg sett ut i fra et bærekraftig natursyn. Aktivitetene har vært fallende i tidsrommet 2000 til 2004 etter at stimuleringsprogrammet for LA21 ble lagt ned i 2002. Her må det juridiske virkemidler til for å tvinge en kommune til å gjøre det som staten ønsker (Hovik, 2000).

Elinor Ostrom har, med utgangspunkt i teorien om rasjonelle valg ((Hovik 2000: 31), påvist at det er mulig å oppnå frivillig tilslutning om bærekraftig forvaltning av naturressursene. Hun identifiserte ulike betingelser for at det skulle skje, der lokal medbestemmelse fra forbrukerne, lokalt selvstyre hva organisering av virksomheten angikk og tilpasning av lokale forhold var tre viktige betingelser. Dette viste økokommuneprosjektet i Övertorneå gjennom å legge vekt på byttehusholdning, lokal kultur og utvikling av de tradisjonelle næringer. Samtidig fremhever hun behovet for at overenskomsten knyttes opp i institusjonelle ordninger for overvåkning, sanksjonering og løsninger av tvistemål.

I Norge er det finansdepartementet som har ansvaret for å håndtere Norges arbeid for bærekraftig utvikling. Det er økonomiavdelingen⁴ gjennom sekretariat for bærekraftig utvikling i dette departementet som har det praktiske arbeidet. Det er klima- og miljødepartementet (KLD) som har hovedansvaret for helheten i regjeringens miljø- og klimapolitikk⁵. Nytt med den nye regjeringen er at planavdelingen i KLD er flyttet over til Kommunal og moderniseringsdepartementet⁶. Det er med dette blitt noe mer uklart hvilket departement kommunene skal forholde seg til for en helhetlig miljøpolitikk. Samtidig har det blitt klarere for kommunene hvilket departement som har ansvaret for en helhetlig kommunalpolitikk. *Planlegging i kommunene skal samordne den fysiske, økonomiske, sosiale, estetiske og kulturelle utviklingen. Kravene om en bærekraftig utvikling og demokrati viser behovet for kommuneplanen som strategisk plan for langsiktig utvikling av kommunen, både som samfunn og organisasjon. Planlegging etter plan- og bygningsloven skal samordne den offentlige innsatsen mellom forvaltningsnivå, sektorer og næringer. Tilrettelegging for mer effektiv og brukerrettet planlegging er et sentralt mål* (kommunal og moderniseringsdepartementet, 2014b).

⁴ <http://www.regjeringen.no/nb/dep/fin/dep/org/avdelinger/okonomiavdelingen/sbu.html?id=445854>

⁵ <http://www.regjeringen.no/nb/dep/kld/dep.html?id=673>

⁶ <http://www.regjeringen.no/nb/dep/kmd/dep/org/avdelinger/planavdelingen.html?id=1214>

En helhetlig statlig planpolitikk er viktig for kommunene. Om denne omleggingen gjør det lettere for staten å føre en bedre miljøpolitikk gjenstår å se. Miljødirektoratet⁷ er underlagt KLD og har til hovedoppgave å redusere klimagassutslipp, forvalte norsk natur og hindre forurensning. Når det gjelder funksjoner i forhold til regionalt og kommunalt nivå anser de seg for å ha en veiledende og styrende funksjon (Miljødirektoratet 2013). Jeg kan ikke finne at ordet «samarbeid» brukes av Miljødirektoratet når det gjelder kommunene/regionene, men det benyttes når det gjelder forholdet til andre offentlige etater og myndigheter i andre land.

Staten har gjort tiltak gjennom å endre planloven i 2008 hvor de sikrer en nedenfra-og-oppstyring av planprosessene gjennom å vitalisere grasrota til å engasjere seg politisk og påvirke politikken til de politiske partiene og sikre en klar målretting av kommuneplanprosessen.

Samtidig har de lagt bærekraftige premisser både i loven og gjennom klare krav gjennom «nasjonale forventninger til kommunal og regional planlegging» jfr Planlovens §6.1. «for å fremme ei berekraftig utvikling skal Kongen hvert fjerde år utarbeide eit dokument med nasjonale forventningar til regional og kommunal planlegging. Dette skal følges opp i planlegginga (...)» (Aarsæther, 2012:76). Håpet er at dette skal bidra til en målrettet kommunal planlegging i retning bærekraftig utvikling som staten ønsker av kommunene og bidra til et større trykk i utviklingen gjennom at planleggingen initieres lokalt.

Staten har opp gjennom årene kjørt flere programmer/prosjekter og utarbeidet verktøyer for å lære opp kommunene til å bli mer miljøvennlig, til å lage klima- og energiplaner, til å bli bedre å planlegge miljømessig, møte fremtidige klimautfordringer, hvordan bygger kan bli livskraftige, stanse fraflytting, hvordan byene kan bli smartere og mer fremtidsrettede osv. Dette er prosjekter som er styrt i regi av departementer, hovedsakelig miljøverndepartementet, av og til med KS som samarbeidspartner eller gjennom å hyre inn eksterne konsulenter, forskningsinstitusjoner eller miljø- og klimaorganisasjoner. Eksempler på dette er det mange av. Mens det ikke er så vanlig at kommunene initierer prosjekter og får midler fra staten. Det har imidlertid blitt mer vanlig at miljøorganisasjonene⁸ får midler til å kjøre prosjektet rettet mot kommunene.

⁷ Miljødirektoratet oppstod fra 01.07.2013, etter at Direktoratet for naturforvaltning og Klima og forurensningsdirektoratet (KliF) ble lagt ned.

⁸ Et eksempel er Spydspissprosjektet i regi av Zero. <http://www.zero.no/kommune/>.

2.3 Økokommune

Nå har jeg i 2.1 sett på litt av historikken til begrepet økokommunen og i 2.2 trukket inn hvordan relasjonen mellom stat og kommune virker inn på en kommunes mulighet til å være økokommune. I 2.3 vil jeg se på hva en økokommune er i dag og aktuelle framtidsperspektiv.

Torbjörn Lahti (2013:311) påstår at *en økokommune handler ikke så mye om hvordan en kommune er organisert. Det handler mer om hva alle aktører på et spesifikt område kan gjøre i lag*. Det er både i USA, Canada og Italia eksempler (Torbjörn Lahti, 2013) på at den lokale drivkraften finnes blant folk flest.

Torbjörn Lahti (2013) deler inn økokommuner i generasjoner. Den første generasjon økokommuner la vekt på å utvikle bygdene i kommunen økonomisk og sosialt for å bryte en negativ utviklingstrend. Det økologiske grunnsynet var svakt formulert og miljøbevisstheten var lav. Det var ikke noen sterk vilje til spredning og nettverksbygging. Andre generasjon økokommuner oppstod først og fremst som en følge av at bevisstheten omkring miljøvernproblematikken vokste blant folk flest, og samfunnet som helhet så at dette var noe man ikke kunne være likegyldig til. Da vokste interessen for å lære av økokommuner fra første generasjon. I andre generasjons økokommuner ble nettverksbyggingen, defineringen av hva som var økokommuner og utarbeidelse av handlingsplaner viktigere. Dette skjedde i tiden like før toppmøtet i Rio de Janeiro og impulser fra disse nettverkene skulle få stor betydning for utarbeidelse av innholdet i Lokal Agenda 21. I samarbeid med forskernettverk innenfor DNS ble det laget fire systemvilkår for hvordan et menneskelig samfunn skal kunne eksistere langsiktig i forhold til økosystemet. Dette gav grunnlaget for tredje generasjons økokommuner, hvor DNS i tillegg utarbeidet en spørsmålsstilling på 10 punkter hvorav, de fire systemvilkårene var innarbeidet. I fjerde generasjons økokommuner ble det laget et ledelsessystem som sikret at bærekraftvilkårene ble tatt inn i politisk styre og administrasjon i kommunene. Planleggingsmetoden «Backcasting⁹ ut i fra bærekraftige prinsipper» utviklet av DNS skulle få stor betydning for å få et bedre system på langsiktig planlegging. Femte generasjons økokommuner forutsetter et paradigmeskifte for at vilkårene skal kunne oppfylles. I følge Daly og Farley (2004) innebærer det et skifte fra å se på økonomi som helheten til å se på økonomi som en del av en den relevante helhet som er økosystemet. Tomas Kuhn (Daly og Farley, 2004) skilte mellom «normal vitenskap» fra dag til dag løsning av puslespill innenfor etablerte rammer i forhåndsdefinerte visjoner eller «paradigmer» i

⁹ Backcasting. Er basert på hva vi må gjøre i dag og framover i tid for å oppnå en visjon i framtiden. <http://www.naturalstep.org/en/backcasting>

motsetning til revolusjonær vitenskap som er å utskifte det gamle paradigme med et nytt. Flere har tidligere tatt opp behovet for et paradigmeskifte gjennom å starte fra bunnen (Daly og Townsend, 1993, Boulding, 1991). Whitehead (1967) og Capra (1982) var opptatt av en overgang fra mekanisk verdenssyn til et helhetlig organisk verdenssyn. Basert på dette hevder Ims og Jakobsen (2006) at det er behov for endringer i dagens mekaniske verdenssyn som er for sneversynt til å takle de utfordringer verden står ovenfor i dag og at det er behov for å se økonomiske, miljømessige og samfunnsmessige verdier i sammenheng gjennom en helhetlig alternativ økologisk handlingsplan:

“We maintained that an alternative organic doctrine is needed which is more adequate for interpreting the phenomenon of life as a whole. Welford (1995, 2000) supports our beliefs, maintaining that it is impossible to implement sustainable solutions, integrating economic, environmental and societal values within an atomistic, competitive perspective” (Ims og Jakobsen, 2006:29)

Ingebrigtsen og Jakobsen (2007), hevder at endringene må skje gjennom at individuelle og samfunnsmessige goder ses som en helhet hvor jordas fornybare ressurser er i sirkulasjon og kan gjenvinnes og være både til økonomisk, miljømessig og samfunnsmessig nytte gjennom en sirkulasjonsøkonomi.

Arne Næss (Næss og Haukeland, 2008:224) viser til forklædiagrammet. Dette er en fire nivås modell hvor man kan ha forskjellig utgangspunkt for nivå 1, hvor man samles om et sett av systemkriterier på nivå 2, konsekvenser, virkemidler og handlingsplaner på nivå 3 og selve avgjørelsen på nivå 4. Vi finner her paralleller til systemkriteriene til DNS. Gjennom å bli enig om felles kriterier er det lettere og nå et felles mål

2.4 Oppsummering

Økokommunene i de nordiske landene hadde en oppblomstringsperiode på 80-tallet og videre inn på 90-tallet. LA21 kunne gitt et løft til videre utbredelse i Norge, men staten ville heller bygge opp en ovenfra-og-ned-styrt miljøorganisering mellom stat og kommune, framfor å støtte framveksten av mange ulike kommunale initiativ. Økokommunene var opptatt av å utnytte dagens handlingsrom og øke framtidig handlingsrom, med sikte på å bli en aktør med reell innflytelse, når det gjelder å være med å legge premissene for en bærekraftig utvikling. Økokommunetanken tok aldri helt av i Norge, mens Sverige klarte å bygge opp en sterk økokommuneorganisering som har hatt blitt et forbilde i utlandet. Arbeidet med LA21 hadde

mye av de samme elementene i seg som økokommuneprogrammet og flere av de tidligere økokommunene hadde dermed et godt grunnlag for å ha innsikt i LA21-problematikken.

Det er mange formeninger om hvordan miljøvernorganiseringen skal være. Ved stor grad av desentralisering vil det bli problemer for de små kommunene å ha tilstrekkelig kompetanse til å ta spesialiserte oppgaver, fremdrift i planarbeid, tilstrekkelige ressurser til å skolere opp generalistiske byråkrater til å gå inn på spesialiserte saksfelt, skolere politikere i kommunen og gjøre de «rette» valgene innenfor ofte små rammer. Samtidig vil man ha større kunnskap om utfordringene på grasrota, hvordan lokalsamfunnet fungerer og hvordan kjenne til og stimulere initiativ fra grasrota. Flere tar til orde for at det må skje en fundamental endring i måten å utforme politikk, tiltak og handling på for at det skal være mulig å få til en bærekraftig utvikling, hvor kommunene skal kunne nå målene som er satt for at de skal bli økologiske.

3 Metodekapittel

I dette kapittelet vil jeg redegjøre for hvilken fremgangsmåte jeg har benyttet for å løse denne oppgaven. Med det, følger en beskrivelse av forskningsdesign og de metoder som jeg har valgt til datainnsamling. Til slutt vil jeg foreta en vurdering rundt validitet, reliabilitet, objektivitet, samt styrker og svakheter med de arbeidsmetoder jeg har benyttet i oppgaven.

3.1 Forskningsmetodikk

For å klargjøre om mine antagelser er i overensstemmelse med virkeligheten, må jeg benytte meg av en metode for å sannsynliggjøre at antagelsene er riktige. Ordet «metode» kommer fra det greske ordet «methodos» som betyr å følge en bestemt vei mot målet (Johannessen et al. 2011).

Samfunnsvitenskapelig metode dreier seg om hvordan vi skal gå fram for å få informasjon om den sosiale virkeligheten, hvordan informasjonen skal analyseres og hvordan man gjennom resultatene får innblikk i samfunnsmessige forhold og prosesser.

I den samfunnsmessige metodelæren kan man velge mellom kvantitative og kvalitative metoder. I en kvantitativ metode er man opptatt av å få kartlagt og satt tall på utbredelsen av mennesker og menneskelige fenomener. I en kvalitativ metode vil man også være opptatt av å undersøke mennesker og menneskelige fenomener, men relatert til kvaliteten eller om det er spesielle kjennetegn knyttet til dette fenomenet (Johannessen et al. 2011).

3.2 Studie av sekundærkilder gjennom kvalitativ metode

Økokommunen, andre typer bærekraftige kommuner og vanlige kommuner er fenomener som skal undersøkes. En kommune er en menneskelig måte å organisere felleskapstjenester og delegert statlig styring på lokalt nivå. Jeg vil se på i hvor stor grad kommunene kvalitetsmessig tar hensyn til både natur, kultur/sosial og økonomi slik som jeg har definert en bærekraftig kommune. Det viktigste er å bruke kommunens hjemmeside til å kommunisere hva man er, hva man gjør og hva man skal gjøre. Det er derfor naturlig å benytte seg av sekundærinformasjon som ligger på kommunenes internettside når jeg skal finne informasjon om kommunene. Jeg valgte derfor å lage en avgrenset undersøkelse basert på den dokumentasjon som kommunene legger ut på nettet om planstrategi og kommuneplan. Visjon og målsetninger vil vise om bærekraftighet og økologisk økonomi er viktig for kommunene eller ikke. I prinsippet kan det være kommuner som fremstår mer bærekraftig enn det som

kommer fram gjennom visjoner og målsetninger, men da kan dette være mer styrt gjennom enkeltprosjekter, enkeltpersoner, deler av administrasjonen eller gjennom et engasjert næringsliv eller organisasjonsliv. Spørsmålet er om slike initiativ blir for sporadiske og sårbare i forhold til noe som er forankret i kommuneplanen. I andre deler av verden ser vi at det er sterke grasrotbevegelser som driver dette arbeidet, i samarbeid med statlige etater, mer enn i samarbeid med kommunene. Dette vil ofte være nødvendig, fordi få oppgaver og styringsredskaper er delegert ut til kommunene i disse landene.

Det er utviklet mange parameter og målemetoder som viser og graderer kommuner som har nådd langt i målsetningene om å bli bærekraftige kommuner. Jeg vil se på om dette er noe som kan gi svar på hva som er en god økokommune. Selv om det finnes mange målemetoder som er utviklet og beskrevet er det ingen som er i systematisk bruk i alle kommunene og som dermed vil kunne gi oss sammenlignbare data. Det er nærliggende å se på KOSTRA-dataene som alle kommuner bidrar med grunnlag til (SSB, 2013). Dataene her inneholder mange parameter som kan gi indikasjoner, men de er ikke systematisert fra Statistisk sentralbyrå (SSB) i forhold til rangering av bærekraftige kommuner. SSB legger ut de første KOSTRA-dataene allerede 15. mars året etter det aktuelle måleåret. Dataene her er derfor veldig aktuelle for å få indikasjoner som er oppdaterte. Dataene kontrolleres i løpet av året og i løpet av høsten skal tallene være pålitelige. Jeg har derfor valgt å bruke data for 2012, selv om data fra 2013 er tilgjengelige pr nå. SSB kobler sammen ulike dataer med hverandre og gir grunnlag for at kommunene kan sammenligne data med hverandre innenfor tall, for eksempel pr innbygger, pr elev i grunnskolen eller pr kvadratmeter. Det er heller ikke alt som er tall. Noe er informasjon om planer er levert eller ikke, dvs ja- eller nei-svar. Jeg ser at KOSTRA-dataene for hvert år stadig blir bedre og på sikt kan gi ganske gode indikatorer på bærekraft i kommunene. Foreløpig er ikke dette systematisert i en felles rapport som heter bærekraft. SSB har laget en felles rapport for Fysisk planlegging, kulturminner, natur og nærmiljø, en annen for klima og miljø, en for avfall og renovasjon og så videre. Jeg har forsøkt å gjøre et utvalg av data og ta det inn i statistisk analyse som kan settes i en bærekraftig sammenheng. *«I stedet for statistisk analyse snakker man ofte om den hermeneutiske sirkel, hvor all fortolkning består i stadige bevegelser mellom helhet og del, mellom det man skal fortolke og den sammenheng den tolkes i, mellom det man skal tolke og vår egen forståelse»* (Johannessen et. al.2011:418). Ingebrigtsen og Jakobsen (2007), argumenterer for at en holistisk og hermeneutisk ramme er nødvendig for å få en forståelse for hvordan de ulike delene som natur, samfunn/kultur og økonomi utgjør en del av en helhet i økosystemet.

Holder vi bare fokus på økonomi, går det ut over de andre to delene og dermed økosystemet som en helhet. Gjennom en veksling mellom å ha fokus på innholdet i og samspillet mellom natur, samfunn/kultur og økonomi og hvordan dette gir seg utslag i helheten, vil man få en bedre oversikt over konsekvensene av de tiltak som gjøres og de mål man setter seg.

Jeg har plukket ut 10 store kommuner fra ca 45.000 innbyggere og oppover, det vil si de 7 største + Asker, Ålesund og Bodø. Jeg har også plukket ut 10 små kommuner, det vil si 8 av de opprinnelige 9 økokommuner fra 90- tallet og i tillegg tatt med Hjelmeland og Gjemsnes. Jeg har på hver indikator forsøkt å se hvilke kommuner som skiller seg ut i positiv (merket med grønn) og i negativ retning (merket med rød). De kommunene som kommer middels ut har jeg markert med gult. De kommunene som ikke har svart i KOSTRA på de aktuelle indikatorene, har jeg valgt å gi rødt ettersom det å ikke ha informasjon viser at man ikke har gode nok systemer her. Jeg har valgt å telle opp antall grønne og antall røde markeringer, mens de gule ikke er tatt med i vurderingen. 9 grønne og 1 rød gir for eksempel en samlet andel på 90% i bærekraftig retning.

3.3 Validitet, reliabilitet og objektivitet

Validitet, reliabilitet og objektivitet handler om hvordan vi vurderer kvaliteten på undersøkelser. Intern validitet sier noe om undersøkelsen er troverdig, mens ekstern validitet går på om konklusjonene er overførbare til videre studier. Reliabilitet forteller om undersøkelsen, måten dataene er samlet inn på og om dataene fra denne er pålitelige. Objektivitet omhandler i hvilken grad studienes funn og resultater er nøytrale (Johannessen et. al., 2011).

Når man velger å bruke kommunenes hjemmesider som sekundærkilde er man avhengig av at informasjonen ligger lett tilgjengelig. Generelt har større kommuner mer personalressurser til å oppdatere hjemmesider. Selv om det er mer informasjon og dermed større krav til systematikk, gir dette jevnt over et bedre kvalitativt resultat med både bedre bredde, større grad av oppdatering og bedre brukervennlighet. Det varierer veldig mye hvordan en kommune legger opp sine hjemmesider. På mange sider er det vanskelig å finne ut om en kommune har vedtatt en planstrategi etter valget som sier noe om oppstart med kommuneplanen. Noen kommuner har vært dyktige på sitt presentasjonsarbeid med en fast side hvor man viser framdriften i kommuneplanarbeidet og hvor det kommer klart fram hva man ønsker innspill på, hva man har fått av innspill, innspill gjennom folkemøter, andre dialogmøter og hvordan prosessen håndteres videre. Dette gir en veldig god og oversiktlig prosess som er et godt

utgangspunkt for god involvering i lokalsamfunnet. Jeg fant at kommunens hjemmeside ikke gav like godt svar på hva man har gjort og hvor man står i forhold til bærekraftige mål. Årsmeldingene gir en viss oversikt, men forskjellig fokus gjorde også at det var vanskelig å sammenligne mellom kommunene. Man kan finne at det ikke er samstemthet mellom ulike kommunale dokumenter, at klimaplanen ikke stemmer overens med kommuneplanen. Kommuneplanen er vanligvis styrende, men klimaplanen kan være av nyere dato og vil således virke styrende på de tiltak en kommune gjør inntil neste kommuneplanrullering.

Når det gjelder KOSTRA-dataene har jeg allerede vært inne på utfordringer med å tolke dataene, sammenligne, merking av positive og negative utslag og hvordan et «ikke-svar» skal gi seg utslag. I tillegg har jeg valgt å bruke data pr 2012, siden disse er mer gjennomkontrollert av SSB enn de første KOSTRA-dataene for 2013 som kom 17. mars. Her må man derfor gjøre løpende vurderinger ut fra den informasjonen som er tilgjengelig. Når det gjelder objektivitet vil jeg, som ansatt i Bodø kommune, kunne ha interesse av at kommunen fremheves, i forhold til andre kommuner. Overføringsverdien av denne undersøkelsen vil jeg komme inn på i kap. 6.4.

3.4 Sterke og svake sider

En undersøkelse basert på sekundærkilder kan ha både styrker og svakheter. Jeg vurderte å lage en spørreundersøkelse hvor jeg ba kommunene om å svare på om kommunen er en økokommune, om kommunen har lagt inn bærekraftige visjoner, mål og tiltak i sine planer og hvor langt man har kommet i retning av bærekraftig utvikling. Jeg ser at fordelene med å sende ut en spørreundersøkelse er at jeg i større grad kan styre grunnlaget for den informasjonen jeg får inn, gjennom at alle kommunene svarer på samme spørsmål. En ulempe vil være at det er usikkert om jeg får svar fra alle de aktuelle kommunene, ettersom dette er et sammensatt felt som involverer flere personer i en kommune.

En av forutsetningene for at man skal være en bærekraftig kommune er at man har en god kommunikasjonsfilosofi i forhold til sine innbyggere og omverden. Når det gjelder svakheter, er det den store informasjonsmengden som kan gjøre at man ikke får tak i riktig informasjon. På ei kommunal nettside er man avhengig av at man har en redaktør som sørger for at oppdatert informasjon legges ut. For eksempel kan forslag til kommuneplan være noe som ligger ute til offentlig høring, men så glemmer man å legge ut den vedtatte versjonen. Av og til må man inn å lete i kommunestyrets vedtaksprotokoller for å finne ut hva som ble endelig vedtak. Det kan være vanskelig ut fra den informasjonen man finner å vite om den stemmer

overens med det man vil ha svar på. Siden man ikke spør konkrete personer konkrete spørsmål, vil det være min tolkning av informasjonen som vil avgjøre hvilken score man får, i da større grad enn i et intervju.

Når det gjelder styrker, er det en styrke at det er en stor informasjonsmengde å ta av på internett. Man får et inntrykk av om dette er en kommune som ønsker å kommunisere med sine innbyggere, prioriterer å ha god kvalitet på informasjonen og ha god kapasitet på å legge inn nytt stoff og gjøre det lett tilgjengelig.

KOSTRA-dataene er den beste kilde til informasjon vi har om kommuner og fylkeskommuner. Derfor må man tro at jo mer disse brukes til sammenligninger kommunene i mellom jo mer vil alle anstrenge seg for å legge inn riktig informasjon. Dataene er ikke gode nok til å foreta en rangering mellom kommunene, spesielt siden ikke alle kommunene har meldt inn alle data. KOSTRA-dataenes manglende pålitelighet understrekes også i en rapport fra NIVI Analyse hvor man har sett på plankompetanse og plankapasitet i fylkeskommuner og kommuner. Både uklare spørsmål, misforståelser og at de som svarer ikke har området som ansvarsområde kan gi feile svar og manglende svar på flere spørsmål (NIVI Analyse, 2014). Jeg ser også at jeg burde brukt mer tid på vektning av dataene, dersom de skulle være grunnlag for rangering. Her kunne det vært en fordel om vi hadde vært to som hadde jobbet med denne oppgaven ut fra tidsaspektet.

Mange av kriteriene kan kritiseres ut fra sin bærekraftige verdi. Jeg har vurdert det som positivt at en større andel av befolkningen bor i tettsteder, lav reisetid til kommunesentret og lite pendling ut av bostedskommunen. Det kan være bedre kollektivsystemer ut av kommunen enn innad i en kommune, et kommunesenter trenger ikke å ha så mye å si for den totale aktivitet og en høy grad av selvberging kan gjøre at det er mer gunstig med lav andel tettsteder. Det kan være forskjellige årsaker til omdisponering av dyrka og dyrkbar jord som kan gi positive konsekvenser. Når det gjelder elbiler, så gjør ofte rekkevidden mellom arbeidsplass og hjem at de ikke kan brukes i kommuner med få innbyggere og store avstander. Men vi ser eksempler på at et samarbeid av kommuner går foran, som på Nordmøre hvor kommunene bestiller inn elbiler, som vil gi et positivt innslag på bl. a Tingvoll's KOSTRA-data framover (Grønnbil, 2012). En høy andel kommunale veier med nedsatt fartsgrense oppleves som positivt for miljøet, men er lite effektivt, hvis store deler av kommunen er grønt. Dersom kommunen også har liten andel fylkeskommunale og statlige veier, vil andel med kommunale veier uten nedsatt fartsgrense kunne bli større. En høy grad av

frivillighet og samfunnsmessig dugnad kan gjøre at kommunale utgifter til samleposten fysisk planlegging, kulturminner, natur og nærmiljø ikke gir et rettferdig bilde av den aktivitet som er i kommunen på dette område. Spesielt små kommuner kan ha gode alternativer til registrert leke- og rekreasjonsareal og ikke i alle kommuner ligger det av ulike årsaker grunnleggende forutsetninger for lengder med maskinpreparerte løyper. Når det gjelder husholdningsavfall kan det være en kultur for å ta vare på ting / kompostere selv, slik at mengden levert til materialgjenvinning og biologiske behandling blir lav. Dette kan gjøre at andelene som blant annet kan gjenvinnes blir lavere. Å levere en stor andel til forbrenning er negativt, men er bedre enn deponi og utslipp av metangass. Uansett, mener jeg at dataene er tilstrekkelig for å kunne gi indikasjoner nok til å kunne gruppere kommuner. Det vil si de som jobber godt med bærekraftig utvikling, de som har satt i verk en del tiltak og de som henger etter.

3.5 Oppsummering.

Jeg har valgt å bruke sekundærkilder i form av informasjon om kommunene på kommunenes internettside, SSBs KOSTRA-database og ellers brukt internett, samt de baser og bøker som er tilgjengelig UiNs bibliotek som kilde for teori.

4 Økokommuner

Norsk natur er summen av all den naturen som finnes i de 430 kommunene i Norge. Norske klimagassutslipp er også summen – langt på vei – av det som slippes ut i disse kommunene (Hansson,2011)

I forkant av siste kommunevalg satte Naturvernforbundet (Christensen, 2011) kommunene under lupen og hentet ut noen nøkkeltall fra SSB som KOSTRA-data for hvordan norske kommuner behandler natur og miljø. De fant tall som:

- 3 av 4 som søker om dispensasjon til nybygg i strandsonen og andre sårbare områder med byggeforbud får ja av sin kommune. Fra 2005 til 2010 ble det gitt 15 121 slike dispensasjoner.
- Det gis årlig 11 000 dispensasjoner til motorferdsel i utmark. På landsbasis ble 95 prosent av søknadene innvilget (2008- 2010).
- Norske kommuner brukte gjennomsnittlig 189 kroner per innbygger på naturforvaltning og friluftsliv (2010).
- 241 kommuner manglet vedtatt plan for biologisk mangfold (2010).
- 216 kommuner manglet vedtatt plan for klimagassutslipp (2010).
- 25 kommuner slipper ut mer enn 20 tonn CO², og 28 kommuner slipper ut mindre enn 3 tonn CO² per innbygger (2009).
- Fra 2005 til 2009 økte strømforbruket i norske boliger med 247 kilowattimer per innbygger i snitt.
- 142 kommuner har mellom 0 og 2 kilometer kommunal gang- og sykkelvei, mens 24 kommuner har mer enn 50 kilometer. Gjennomsnittet var 15 kilometer. (2010)
- 78 kommuner gjenvinner mindre enn halvparten av husholdningsavfallet (snitt 2005-2010), mens 80 kommuner gjenvinner over 80 prosent av husholdningsavfallet (snitt 2005-2010).

I Sverige har tidsskriftet Miljöaktuellt laget en undersøkelse hvor man rangerer hvem som er de beste miljøkommunene i landet. I 2013 kom undersøkelsen ut for 5. gang. Undersøkelsen blir stadig bedre, nye indikatorer kommer inn fra forskjellige kilder som kan gi data for alle kommunene. Ut fra dette er det satt opp 18 spørsmål hvor noen gir 1 poeng, noen gir 1,5 poeng og noen gir 2 poeng. Maksimal poengsum som kan gis er 57 poeng. Tidsskriftet har rådført seg med blant annet kommuneorganisasjonen SKL og diverse statlige organer i forbindelse med utformingen av spørsmålene (Miljöaktuellt, 2013).

Måten denne undersøkelsen er organisert på og metoden for innsamlingen av data, viser at det er mulig å gjøre noe lignende i Norge. Undersøkelsen viser seg å være en kilde til motivasjon for svenske kommuner til å forbedre seg.

4.1 Norske bykommuner

Jeg vil her begrense meg til et utvalg av 10 store norske byer. PBL legger opp til at det kan være en folkelig involvering i planprosessene. Spørsmålet er om kommunene åpner for at det kan skje og i hvor stor grad et bærekraftig utviklingsperspektiv har fått innvirkning. Jeg vil undersøke dette gjennom å se på forhold som:

- Tilgjengelighet: Det må være en fast plass i kommunens nettside hvor hele kommuneplanprosessen vises fra planstrategi til vedtatt kommuneplan, hvor man kan se innspillene til planen og link til tidligere kommuneplaner og f.eks miljø, energi og klimaplaner.
- Rullering: Det må være en rullering av kommuneplan som gjør at både politikere og folk generelt har en påvirkning innenfor en valgperiode.
- Retning: Dersom dette er en kommune med en profil i retning av en bærekraftig kommune, må det vises en slik retning i visjonene og de overordnede målene.

Gjennom å se på KOSTRA-data vil jeg til slutt se hvor langt kommunene er kommet ut fra målbare kriterier. Friluftslivsområder m/kommunal råderett gjennom offentlig eie eller bruksavtale, per 10.000 innb er et av kriteriene.¹⁰

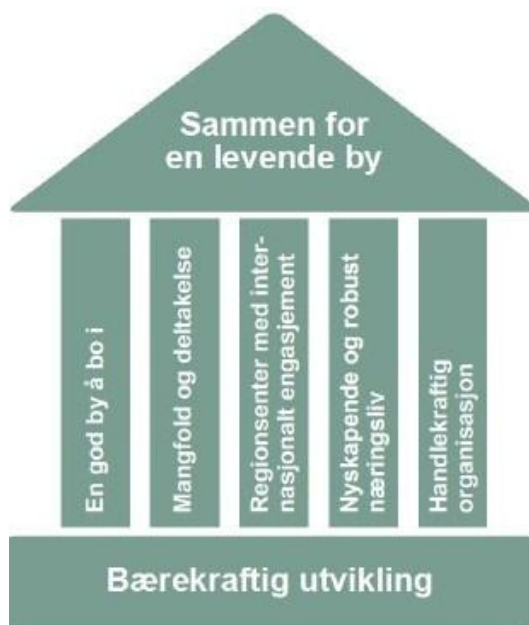
4.1.1 Stavanger

Stavanger kommunes nettside har en tydelig link til planer. Her vises både gjeldende kommuneplan 2010-2025 og en link til arbeidet med kommuneplan som skal ferdigstilles i 2014. I prosessen med kommende kommuneplan kan man finne både planstrategi og planprogram. Det står at rådmannen legger ut forslag til kommuneplan 2014-2029 til politisk behandling første kvartal 2014. Men den ser ikke ut til å være offentlig tilgjengelig pr 28.03.2014. I kommuneplan fra 2010 var både høringer og meningsutvekslinger utførlig

¹⁰ SSB har laget følgende definisjon av dette: Årsinnbyggere er omfatter både fastboende befolkning og befolkning knyttet til hyttebebyggelse. Beregnes slik: Fastboende + antall fritidsboliger*3
Data er hentet fra skjema 20, del E, SSBs befolkningsstatistikk og GAB-registeret (se <https://www.ssb.no/statistikkbanken/vardok/vardok.asp?id=21596&maintable=Kostr2KJFysiskp&contents=CR C749513234&VarText=Friluftslivsomr%E5der+m%2Fkommunal+r%E5derett+gjennom+offentlig+eie+eller+bruksavtale%2E+10000+%E5rsinnb&tilbake=1&planguage=0>)

beskrevet¹¹ i en medvirkningsrapport. Det ser ut til å ha vært en god prosess som sikrer god folkelig involvering.

Kommunens visjon er «Sammen for en levende by» og betyr at man i fellesskap skal forvalte de ressurser, tradisjoner, kvaliteter og verdier som er Stavanger. Ansatte og folkevalgte har et felles ansvar for fortid, nåtid og framtid. Det skal legges til rette for at Stavanger alltid skal være et godt sted å leve, bo og arbeide. Sammen med innbyggerne skal kommunen skape et dynamisk samfunn i takt med sin samtid.

Figur 1 Overordnede mål (Stavanger kommune, 2013:12)

Visjonen følges av verdiene «Er til stede», «Vil gå foran» og «Skaper framtiden». Disse verdiene skal prege hele kommunens virksomhet.

Kommuneplanen 2010-25 har fem overordnede mål som gjentas i planprogrammet (Stavanger kommune 2013:12) og som vises i figuren til venstre.

Bærekraftig utvikling skal være utgangspunkt for alle målene som ses sammenheng på hensyn til kommuneøkonomi, miljø, mangfold, folkehelse og samfunnssikkerhet.

Det ble gjort et omfattende arbeid med å etablere bærekraftig utvikling som en basis for en samlet

kommuneplan for hele kommunens virksomhet i forrige kommuneplanrevisjon som ble vedtatt i 2010. Stavanger kommune har satt seg som mål å redusere klimagassutslippet med 20% i forhold til 1990-nivå i 2020. (Stavanger kommune, 2012). Det representerer en utslippsreduksjon på 30% i forhold til 2010-nivå (Stavanger kommune, 2010) I tillegg ligger målet fra klimaplan i 2002 fast om at innen 2050 skal kommunens energibruk og klimagassutslipp være tilnærmet kommunens økologiske andel i globalt perspektiv. Planstrategien som ble vedtatt i 2012, følges av utarbeidelse av et nytt planprogram vedtatt i 2013. Planprogrammet danner grunnlaget for utarbeidelsen av en ny kommuneplan 2014-2029 som skal vedtas i 2014. Ettersom kommunen har en ganske fersk kommuneplan fra 2010 er det snakk om et oppdateringsarbeid, hvor visjon og langsiktige mål fra 2010 ligger fast,

¹¹ Medvirkningsrapporten ligger på <http://skk.mymixmaster.com/>

men hvor ny kommuneplan vil gjelde til og med 2029. Det tas også en gjennomgang av målstrukturen for å sikre at den er forankret og avstemt mot bærekraftig utvikling. Kommuneplanens målsettinger konkretiseres videre i øvrige planer og handlings- og økonomiplanen (Stavanger kommune, 2013).

Grønn By er en frittstående uavhengig stiftelse som har til formål å arbeide innen miljøvern og miljøbevissthet. Stiftelsen danner et nettverk mellom offentlige etater, næringsliv og organisasjoner. Medlemmene er sentrale entreprenørselskaper, eiendomsselskaper og områdeutviklere (Grønn by, 2014). Dette ser ut til å kunne være et

Figur 2 Grønn By Stavanger viktig redskap for å få en god dialog mellom offentlige og private interessenter i Stavanger. Det kan være en av forklaringene på at Stavanger ligger i front med å tenke gode løsninger på de bærekraftige utfordringene.

Tabell 1 viser KOSTRA-data for Stavanger kommune. Jeg finner det merkelig at kommunen ikke har svart noe på at de har utarbeidet risiko- og sårbarhetsanalyser med fokus på klima og energi, med mål om å redusere klimagassutslipp, ettersom kommunen hevder at dette er noe de er i førersetet på i 2010 (Stavanger kommune, 2010:28). Kommunen har en høy andel forbruk av fornybar energi, og tar vare på en bra andel av husholdningsavfallet, sammenlignet med andre kommuner. Stavanger kan ennå forbedre seg, sammenlignet med f.eks Asker, når det gjelder bruk av elbil og ladepunkter pr innbygger, men det er positivt at så mye av veinettet har nedsatt fartsgrense. Kommunen bruker mest av de utvalgte kommunene på fysisk planlegging, kulturminner, natur og nærmiljø, men kunne sammenlignet med de andre kommunene, avsatt større arealer til friluftsliv og turveier.

Tabell 1 KOSTRA-data Stavanger

(kilde: SSB, 2012)	Stavanger
Folkemengden i alt	129.191
Andel av befolkningen som bor i tettsteder	97
Gjennomsnittlig reisetid til kommunesenteret i minutter	6,1
Andel av befolkningen 20 - 66 år som pendler ut av bostedskommunen	25,1
Dyrka og dyrkbar jord godkjent omdisponert etter jordloven og etter plan- og bygningsloven	11
CO2-utslipp fra energibruk i komm. eiendomsforvaltning, egne bygg.	10
Andel fornybar energi av samlet energibruk i kommunal eiendomsforvaltning, egne bygg	95
Andel fjernvarmeforbruk av samlet energibruk i komm. eiendomsforvaltning, egne bygg.	3
Kostn. i kr til gatebelysning pr. lyspunkt, kommunal vei og gate, konsern	367

Husholdningsavfall per innbygger (kommune)	392
Antall innbyggere per personbil.	2,2
Antall innbyggere per el-bil.	633
Antall innbyggere per ladepunkt for el-bil.	1123
Plan eller retningslinjer med fokus på klima og energi, med mål om å redusere klimagassutslipp	Ja
Utarbeidet risiko- og sårbarhetsanalyser (ROS-analyser) ift konsekvenser av klimaendringer	..
Andel av kommunens relevante saker som håndteres papirløst	100
Gang- og sykkelvei i km som er et kommunalt ansvar pr. 10 000 innb.	7
Andel kommunale veier og gater med fartsgrense 40 km/t eller lavere	82
Netto driftsutgifter til fysisk planlegging, kulturminner, natur og nærmiljø per innbygger.	1081
Brutto investeringsutgifter til fysisk planlegging, kulturminner, natur og nærmiljø per innbygger	922
Leke- og rekreasjonsareal i tettsteder. 1000 innb. i tettsteder	23
Leke- og rekreasjonsareal. 1000 innb.	22
Friluftslivsområder m/kommunal råderett gjennom offentlig eie eller bruksavtale, per 10000 innb.	719
Samlet lengde av turveier, turstier og skiløyper (km)	0
Sykel-, gangveier/turstier mv. m/kom. driftsansvar per 10 000 innb.	20
Antall avfallsfraksjoner det er etablert hentesystem for	10
Husholdningsavfall levert til materialgjenvinning og biologisk behandling per innbygger	211
Andel husholdningsavfall levert til materialgjenvinning, biologisk behandling og energiutnyttelse	89
Andel husholdningsavfall levert til materialgjenvinning inklusiv biologisk behandling	54
Andel husholdningsavfall utsortert	63
Totalt positivt dvs grønne	11
Totalt negativt dvs røde	3
Andel positivt	79 %

4.1.2 Oslo kommune

På Oslo kommunes nettside er det ikke opplagt, ved første øyekast, hvor kommunen har lagt sine overordnede planer. Med litt søk finner man at det er et eget sted for kommuneplanprosessen 2014-2030, og hvor man ønsker innspill fram 30.05.2014. Her finner man både planstrategi, planprogram og høringsutkastene til kommuneplan i form av samfunnsdel med byutviklingsstrategi og en arealdel (Oslo kommune, 2014b)

Oslo kommune har sitt høringsutkast til ny kommuneplan 2014-2030 lagt opp til følgende tredelte visjon: «*Smart, trygg og grønn*» (Oslo kommune, 2014a:5). Det er satt 3 mål for hvert av disse ordene for hvordan byen skal oppfylle sin visjon som gir utgangspunkt for definering av målsetninger i samfunnsdelen. Det er laget en oversikt (Oslo kommune, 2014a:38) over sammenhengen mellom vurderingshensyn, overordnede visjoner og målsetninger. Denne sammenhengen gir da generelle føringer for byutviklingen og føringer for innsatsområder, utviklingsretning og byplangrep. Vurderingshensynene skal sikre at byutviklingsstrategien gir

god sammenheng mellom kommuneplanens overordnede visjon og mål. Kommuneplanens mål og satsninger er derfor omformet til ulike vurderingshensyn (Oslo kommune, 2014a).

Disse er:

- miljø og klima,
- attraktivitet og kvalitet,
- verdiskapning og konkurransekraft,
- regionale sammenhenger,
- infrastruktur – kollektivtrafikk og
- kommuneøkonomi

Planleggingen retter seg fram mot 2030, men kommunen har også et blikk for lengre perspektiv fram mot 2050. Bystyret har vedtatt at klimagassutslippene i Oslo i forhold til 1990-nivået skal halveres innen 2030 og at Oslo skal være en klimanøytral by i 2050. Det er derfor naturlig at det må være et helhetlig arbeid fram mot dette målet (Oslo kommune, 2012). Oslo kommunes nettside har en egen miljøside¹² som forteller om at Oslo inngår Klimapakt med næringslivet, nesten 50 bedrifter pr april 2014. Oslo kommune har vedtatt et byøkologisk program 2011-2026, hvor det heter at «*Oslo skal være et bærekraftig bysamfunn der alle har rett til ren luft, rent vann og tilgang på gode friområder*». Det er definert 8 innsatsområder, med delmål og indikatorer for måloppnåelse (Oslo kommune, 2011). Gode intensjoner, men det kommer ikke klart fram hvordan måloppnåelse skal rapporteres. Det er laget en handlingsplan for miljø og klima 2012-2015 og 2013-2016 (Oslo kommune, 2013a). Her fremkommer det ikke noe system for hvordan dette kan ses i sammenheng med indikatorene i byøkologisk program. Det er også laget en miljø- og klimarapport for 2012 (Oslo kommune, 2013a) som skal rapportere i forhold til handlingsplan for miljø og klima 2012-2015. Klimarapporten baserer seg dessverre ikke på indikatorene i byøkologisk program, det er derfor vanskelig å finne en rød tråd i utviklingen. Oslo har også brukt mye energi på å lage indikatorer, både i samarbeid med andre nordiske og europeiske byer, men utviklingen ser ikke ut til å ha blitt oppdatert siden 2006.

KOSTRA-dataene i tabell 3 viser at Oslo har mye å forbedre sammenlignet med Asker, Kristiansand, Stavanger og Drammen, men ligger bedre an enn Trondheim og Bergen. Oslo kommune peker seg ut med å ha høy andel fornybar energi i egne bygg, men allikevel er utslippet av CO₂ fra disse byggene høyt. Kostnaden med gatelys pr lyspunkt i Oslo er høy.

¹² www.miljo.oslo.kommune.no

Alle de 3 største byene bruker lite sammenlignet med Stavanger på drift og investeringer på fysisk planlegging, kulturminner, natur og nærmiljø. Men det positive er en god tilrettelegging for gående gjennom stor andel lavere fartsgrenser, for syklende med en stor andel sykkelveier og få biler i forhold til antall innbyggere. Planer med mål for klimakutt og hensyn til klimaendringer er på plass.

Tabell 2 KOSTRA-data Oslo

(kilde: SSB, 2012)	Oslo
Folkemengden i alt	623 966
Andel av befolkningen som bor i tettsteder	97
Gjennomsnittlig reisetid til kommunesenteret i minutter	8
Andel av befolkningen 20 - 66 år som pendler ut av bostedskommunen	13
Dyrka og dyrkbar jord godkjent omdisponert etter jordloven og etter plan- og bygningsloven	1
CO2-utslipp fra energibruk i komm. eiendomsforvalt., egne bygg.	43
Andel fornybar energi av samlet energibruk i kommunal eiendomsforv., egne bygg	93
Andel fjernvarmeforbruk av samlet energibruk i komm. eiendomsforv., egne bygg.	19
Kostn. i kr til gatebelysning pr. lyspunkt, kommunal vei og gate, konsern	990
Husholdningsavfall per innbygger (kommune)	362
Antall innbyggere per personbil.	2,5
Antall innbyggere per el-bil.	403
Antall innbyggere per ladepunkt for el-bil.	690
Plan eller retningslinjer med fokus på klima og energi, med mål om å redusere klimagassutslipp	Ja
Utarbeidet risiko- og sårbarhetsanalyser (ROS-analyser) ift konsekvenser av klimaendringer	Ja
Andel av kommunens relevante saker som håndteres papirløst	85
Gang- og sykkelvei i km som er et kommunalt ansvar pr. 10 000 innb.	17
Andel kommunale veier og gater med fartsgrense 40 km/t eller lavere	75
Netto driftsutgifter til fysisk planlegging, kulturminner, natur og nærmiljø per innbygger.	487
Brutto investeringsutgifter til fysisk planlegging, kulturminner, natur og nærmiljø per innbygger	126
Leke- og rekreasjonsareal i tettsteder. 1000 innb. i tettsteder	..
Leke- og rekreasjonsareal. 1000 innb.	..
Friluftslivsområder m/kommunal råderett gjennom offentlig eie eller bruksavtale, per 10000 innb.	..
Samlet lengde av turveier, turstier og skiløyper (km)	450
Sykel-, gangveier/turstier mv. m/kom. driftsansvar per 10 000 innb.	29
Antall avfallsfraksjoner det er etablert hentesystem for	3
Husholdningsavfall levert til materialgjenvinning og biologisk behandling per innbygger	135
Andel husholdningsavfall levert til materialgjenvinning, biologisk behandling og energitnyttelse	83
Andel husholdningsavfall levert til materialgjenvinning inklusiv biologisk behandling	37
Andel husholdningsavfall utsortert	50
Totalt positivt dvs grønne	8
Totalt negativt dvs røde	7
Andel positivt	53 %

4.1.3 Drammen kommune

Figur 3 Drammen 2036- Bystrategi

Drammen kommune har tydelige henvisninger på sin nettside til arbeidet med bystrategien og har til og med lagt inn en egen leseveiledning for å gjøre det lettere for publikum å sette seg inn i prosess og dokumenter. Drammen har laget en bystrategi for perioden fram til 2036, byens byjubileum, med følgende visjon:

«*Drammen 2036 – større, smartere og sunnere*». Grunnlaget for visjonen er

bærekraftig byvekst med høy kompetanse og høy livskvalitet. Bystrategien inneholder planstrategi 2013-2015 og kommuneplanens samfunnsdel 2013-2036. Denne ble vedtatt i bystyret 18. juni i 2013. Arbeid med ny arealdel er igangsatt og vil ferdigstilles i 2014 (Drammen kommune, 2013). Drammens forrige kommuneplan 2007-2018 ble vedtatt av Bystyret 26. februar 2008 og bygger videre på kommuneplanen fra 2003. Visjonen er *”Naturbania: Miljø- og kompetansebyen Drammen - en tett, mangfoldig og levende by i et vakkert landskap”*. Viktige elementer i denne planen var å rense elva, legge trafikken utenom sentrum, ruste opp elvebreddene og torgene. Dette er noe kommunen er kommet i mål på. Kjerneverdiene i den gamle visjonen videreføres i ny kommuneplan. Vekstelementet er viktig i bystrategi 2036. Det argumenteres med at *«vekst vil gi bedre muligheter til å gjøre Drammen til en enda bedre by»* og *«vekst med kvalitet»* (Drammen kommune, 2013). Mange store byer fremhever sitt miljøengasjement og satser på at det skal gjøre byen mer attraktiv. Det kan virke som Drammen kommune satser på å nedtone sitt miljøengasjement og ønsker å fremheve at de satser på vekst for å være mer attraktive. Spørsmålet er hva som blir prioritert hvis politikerne må velge mellom vekst og oppbygging av kompetanse basert på tradisjonell vekst på den ene siden og bærekraft og livskvalitet, samt oppbygging av sosial og bærekraftig kompetanse på den andre siden. Vil da den tidligere visjon om «Naturbania» gi hjelp til å ta riktig valg?

Status for Drammen kommune, i følge KOSTRA-tallene, er ganske positiv. Det er likevel et klart forbedringspotensiale når det gjelder å få flere til å gjøre seg uavhengig av bil. Med kort vei til kommunesenteret og en forholdsvis høy pendlerandel og gode kollektive kommunikasjoner, blant annet internt og til Oslo, burde det vært mulig å gjøre noe her. Det

skulle ikke være noen grunn til at så få bruker elbil i Drammen, sammenlignet med Asker. Dersom det var flere antall kilometer sykkelvei enn i 2012, kunne flere syklet. Det er en svikt at det ikke er noen ROS-analyse for konsekvenser av klimaendringer. Drammen har en god profil på avfallshåndtering, håndterer saker papirløst og har nedsatt fartsgrense flere steder. Byen bruker forholdsvis mye på drift når det gjelder fysisk planlegging, kulturminner, natur og nærmiljø.

Tabell 3 KOSTRA-data Drammen

(kilde: SSB, 2012)	Drammen
Folkemengden i alt	65 473
Andel av befolkningen som bor i tettsteder	96
Gjennomsnittlig reisetid til kommunesenteret i minutter	5
Andel av befolkningen 20 - 66 år som pendler ut av bostedskommunen	34
Dyrka og dyrkbar jord godkjent omdisponert etter jordloven og etter plan- og bygningsloven	0
CO2-utslipp fra energibruk i komm. eiendomsforvalt., egne bygg.	30
Andel fornybar energi av samlet energibruk i kommunal eiendomsforv., egne bygg	89
Andel fjernvarmeforbruk av samlet energibruk i komm. eiendomsforv., egne bygg.	13
Kostn. i kr til gatebelysning pr. lyspunkt, kommunal vei og gate, konsern	596
Husholdningsavfall per innbygger (kommune)	508
Antall innbyggere per personbil.	1,7
Antall innbyggere per el-bil.	541
Antall innbyggere per ladepunkt for el-bil.	736
Plan eller retningslinjer med fokus på klima og energi, med mål om å redusere klimagassutslipp	Ja
Utarbeidet risiko- og sårbarhetsanalyser (ROS-analyser) ift konsekvenser av klimaendringer	Nei
Andel av kommunens relevante saker som håndteres papirløst	100
Gang- og sykkelvei i km som er et kommunalt ansvar pr. 10 000 innb.	10
Andel kommunale veier og gater med fartsgrense 40 km/t eller lavere	85
Netto driftsutgifter til fysisk planlegging, kulturminner, natur og nærmiljø per innbygger.	852
Brutto investeringsutgifter til fysisk planlegging, kulturminner, natur og nærmiljø per innbygger	459
Leke- og rekreasjonsareal i tettsteder. 1000 innb. i tettsteder	41
Leke- og rekreasjonsareal. 1000 innb.	39
Friluftslivsområder m/kommunal råderett gjennom offentlig eie eller bruksavtale, per 10000 innb.	2 647
Samlet lengde av turveier, turstier og skiløyper (km)	170
Sykel-, gangveier/turstier mv. m/kom. driftsansvar per 10 000 innb.	37
Antall avfallsfraksjoner det er etablert hentesystem for	7
Husholdningsavfall levert til materialgjenvinning og biologisk behandling per innbygger	231
Andel husholdningsavfall levert til materialgjenvinning, biologisk behandling og energiutnyttelse	86
Andel husholdningsavfall levert til materialgjenvinning inklusiv biologisk behandling	45
Andel husholdningsavfall utsortert	66
Totalt positivt dvs grønne	9
Totalt negativt dvs røde	2
Andel positivt	82 %

4.1.4 Asker kommune

På Asker kommunes nettside er det lett å finne fram til kommuneplanens prosesser. Både tidsplan, planstrategi og planprogram er lett og finne. Høringsinnspill og forklaringer til prosessen fremkommer. Kommuneplanen vedtas 10. juni 2014.

I tråd med visjonen om å være «mulighetenes kommune» er det overordnede målet for utvikling av Askersamfunnet: *«Asker er en fremtidsrettet, inkluderende og ansvarsbevisst kommune i en region i vekst, hvor balanse mellom vekst og vern gir gode lokalsamfunn»*

Asker kommune har fem satsingsområder i kommuneplanperioden fra 2014 til 2026 som er utledet av deltemaene definert i planprogrammet (Asker kommune, 2013).

- Vekst og utvikling som ivaretar hensynet til vern og lokalsamfunnets identitet.
- Arealdisponering, relatert til transportplanlegging og mål i klima og energiplan.
- Askersamfunnet har et opplevelsesrikt, godt og bærekraftig miljø, lokalt og globalt, som ivaretar hensynet til natur, kulturmiljø og samfunnssikkerhet
- En samfunnsutvikling som styrker innbyggeres og lokalsamfunnets mulighet til å ta ansvar for egen helse, trivsel og mestring.
- Utvikle ulike sentre med fokus på stedenes særpreg, og betydning som servicesentre, trafikknutepunkt og møteplass for lokalbefolkning og lokalt næringsliv.

Asker kommune har i energi- og klimaplanen satt seg som målsetning å være klimanøytralt samfunn innen 2050 og innen 2030 skal klimagassutslippene være i henhold til 1991-nivå. Dette tas inn som delmål i kommuneplanen. Kommunen skal legge til rette for økende bruk av fornybar energi og være en foregangskommune innen energi og klima, innen miljøvennlig og ansvarlig forbruk. Kommunen vil redusere transportbehovet og fremme bruk av miljøvennlig transport, samarbeide med grunneiere / utbyggere om optimale energiløsninger i større utbyggingsområder og stimulere til energieffektivisering for lokalt næringsliv og privathusholdninger (Asker kommune, 2013).

KOSTRA-dataene i tabellen under viser at kommunen allerede er kommet langt på flere områder pr 2012. Kommunen har en høy andel forbruk av fornybar energi, tar vare på en bra andel av husholdningsavfallet, sammenlignet med andre kommuner. Ingen kommuner har færre innbyggere pr elbil enn Asker og høy andel av gater med nedsatt fartsgrense.

Kommunen har orden på planer og kjører papirløst i saksbehandlingen. Det eneste som peker seg ut som særlig negativt er at kommunen ikke har oversikt over hvor mye leke og

rekreasjonsareal den har og at en høy andel er innbyggerne er avhengige av å jobbpendle ut av kommunen. En høy andel av elbiler en fordel når andelen av jobbpendling er høy.

Tabell 4 KOSTRA-data Asker

(Kilde: SSB, 2012)	Asker
Folkemengden i alt	57 418
Andel av befolkningen som bor i tettsteder	95
Gjennomsnittlig reisetid til kommunesenteret i minutter	6
Andel av befolkningen 20 - 66 år som pendler ut av bostedskommunen	51
Dyrka og dyrkbar jord godkjent omdisponert etter jordloven og etter plan- og bygningsloven	0
CO2-utslipp fra energibruk i komm. eiendomsforvaltn., egne bygg.	20
Andel fornybar energi av samlet energibruk i kommunal eiendomsforv., egne bygg	95
Andel fjernvarmeforbruk av samlet energibruk i komm. eiendomsforv., egne bygg.	8
Kostn. i kr til gatebelysning pr. lyspunkt, kommunal vei og gate, konsern	563
Husholdningsavfall per innbygger (kommune)	407
Antall innbyggere per personbil.	2,1
Antall innbyggere per el-bil.	58
Antall innbyggere per ladepunkt for el-bil.	1 511
Plan eller retningslinjer med fokus på klima og energi, med mål om å redusere klimagassutslipp	Ja
Utarbeidet risiko- og sårbarhetsanalyser (ROS-analyser) ift konsekvenser av klimaendringer	Ja
Andel av kommunens relevante saker som håndteres papirløst	100
Gang- og sykkelvei i km som er et kommunalt ansvar pr. 10 000 innb.	10
Andel kommunale veier og gater med fartsgrense 40 km/t eller lavere	75
Netto driftsutgifter til fysisk planlegging, kulturminner, natur og nærmiljø per innbygger.	776
Brutto investeringsutgifter til fysisk planlegging, kulturminner, natur og nærmiljø per innbygger	260
Leke- og rekreasjonsareal i tettsteder. 1000 innb. i tettsteder	..
Leke- og rekreasjonsareal. 1000 innb.	..
Friluftslivsområder m/kommunal råderett gjennom offentlig eie eller bruksavtale, per 10000 innb.	1 689
Samlet lengde av turveier, turstier og skiløyper (km)	150
Sykel-, gangveier/turstier mv. m/kom. driftsansvar per 10 000 innb.	54
Antall avfallsfraksjoner det er etablert hentesystem for	5
Husholdningsavfall levert til materialgjenvinning og biologisk behandling per innbygger	218
Andel husholdningsavfall levert til materialgjenvinning, biologisk behandling og energiutnyttelse	87
Andel husholdningsavfall levert til materialgjenvinning inklusiv biologisk behandling	53
Andel husholdningsavfall utsortert	74
Totalt positivt dvs grønne	11
Totalt negativt dvs røde	3
Andel positivt	79 %

4.1.5 Kristiansand kommune

Nettsiden til Kristiansand kommune har en rullegardinmeny som heter «planer og prosjekter». Her ligger det meste av kommunale overordnede planer på en grei og oversiktlig måte. Her finner vi videre henvisning til både planstrategi 2013-2015 og kommuneplan 2011-2022. Planstrategien klargjør hvilke planoppgaver kommunen vil prioritere i denne bystyreperioden, og den innebærer at kommuneplanen ikke revideres. Prioriterte områder for planlegging er helse- og livskvalitet, skoleutvikling, byutvikling og framtidige transportløsninger (Kristiansand kommune, 2012). Visjonen er «*Vi tror på muligheter*». Satsingsområdene i kommuneplanen er: byen som drivkraft, byen det er godt å leve i og klimabyen. Kristiansand vil ha et attraktivt natur- og bymiljø gjennom å redusere ulike typer forurensing, ivareta biologisk mangfold og grønnstruktur og tilrettelegge for sykkel som transportmiddel. Kristiansand har som ambisjon å være klimanøytral i år 2050 og ha et næringsliv og regionen Sørlandet som er ledende innen fornybar energi og effektivisering. Kristiansand ønsker å være ledende innen klimavennlig byutvikling og byggevirksomhet (Kristiansand kommune, 2013). Kristiansand kommune har fått utarbeidet en evaluering av sitt kommuneplanarbeid i 2011 utført av Vista Analyse AS og Oslo Economics AS. Det var særlig satt fokus på medvirkningsprosess og detaljeringsgrad i kommuneplanen (Aslaksen, 2012). I planstrategien ble det ikke vurdert at anbefalingene fra denne evalueringen gav grunn for å foreslå revisjon av kommuneplanen i denne kommunestyreperioden. Kommunen tar med seg rådene om forbedring av prosess og mer analytisk arbeidsform inn i neste kommuneplanrevisjon og fortløpende planarbeid (Kristiansand kommune, 2012). Kristiansand har ikke noen egen klimaplan. Kristiansand har sammen med flere omliggende kommuner organisert seg under «Knutepunkt Sørlandet». Det ble i 2009 utarbeidet en klimaplan for dette området. Det står at planen har en tidshorisont frem til 2020, mens tidshorisonten, når det gjelder konkrete tiltak som skal gjennomføres, er 2012. Planen må revideres igjen i 2012 for å konkretisere tiltak som skal gjennomføres etter 2012. Oppfølging av planen skal evalueres årlig og revideres hvert 4. år (Knutepunkt Sørlandet, 2009). På nettsidene til «Knutepunkt Sørlandet» kan jeg ikke se at det ligger noen årlig evaluering og heller ikke noen revidering av planen. I planstrategien står det at revisjon av Klimaplan for Knutepunkt Sørlandet skal gjennomføres (Kristiansand kommune, 2012).

Det er synd at det opplegget som ble lagt med Knutepunkt Sørlandet ikke ser ut til å fungere. Hvis det var evaluering av klimatiltakene hvert år og nye konkretiserte tiltak å forholde seg til

fra 2012, gjennom en revidering av planen, ville dette kunne vært et godt tiltak som ville kunne gi gode innspill til kommuneplanleggingen.

KOSTRA-dataene for Kristiansand kommune viser at Kristiansand er i fremste rekke blant de kommunene jeg har sett nærmere på. Det eneste negative å sette fingeren på er at kommunen kun har 2 avfallsfraksjoner det er etablert henting for. Dette ser imidlertid ikke ut til å være rett, ettersom det i Avfall Sør brukes 3 dunker (Avfall Sør, 2012:19). Kommunen har en høy andel forbruk av fornybar energi, og tar vare på en bra andel av husholdningsavfallet sammenlignet med andre kommuner. Kristiansand kan ennå forbedre seg sammenlignet med f.eks Asker når det gjelder bruk av elbil og ladepunkter pr innbygger, men det er et bra utgangspunkt at det bare er 2,4 innbyggere pr bil og at det er lite jobbpendling ut av kommunen. Kommunen har orden på planer og kjører papirløst i saksbehandlingen og kommer godt ut gjennom en høy andel leke, rekreasjonsareal, gang, sykkel og turstier og bruker forholdsvis mye på investeringer, når det gjelder fysisk planlegging, kulturminner, natur og nærmiljø.

Tabell 5 KOSTRA-data Kristiansand

(kilde: SSB, 2012)	Kristiansand
Folkemengden i alt	84 476
Andel av befolkningen som bor i tettsteder	95
Gjennomsnittlig reisetid til kommunesenteret i minutter	7
Andel av befolkningen 20 - 66 år som pendler ut av bostedskommunen	13
Dyrka og dyrkbar jord godkjent omdisponert etter jordloven og etter plan- og bygningsloven	11
CO2-utslipp fra energibruk i komm. eiendomsforvaltn., egne bygg.	7
Andel fornybar energi av samlet energibruk i kommunal eiendomsforv., egne bygg	97
Andel fjernvarmeforbruk av samlet energibruk i komm. eiendomsforv., egne bygg.	26
Kostn. i kr til gatebelysning pr. lyspunkt, kommunal vei og gate, konsern	616
Husholdningsavfall per innbygger (kommune)	527
Antall innbyggere per personbil.	2,4
Antall innbyggere per el-bil.	483
Antall innbyggere per ladepunkt for el-bil.	2 166
Plan eller retningslinjer med fokus på klima og energi, med mål om å redusere klimagassutslipp	Ja
Utarbeidet risiko- og sårbarhetsanalyser (ROS-analyser) ift konsekvenser av klimaendringer	Ja
Andel av kommunens relevante saker som håndteres papirløst	100
Gang- og sykkelvei i km som er et kommunalt ansvar pr. 10 000 innb.	11
Andel kommunale veier og gater med fartsgrense 40 km/t eller lavere	70
Netto driftsutgifter til fysisk planlegging, kulturminner, natur og nærmiljø per innbygger.	668
Brutto investeringsutgifter til fysisk planlegging, kulturminner, natur og nærmiljø per innbygger	547
Leke- og rekreasjonsareal i tettsteder. 1000 innb. i tettsteder	75
Leke- og rekreasjonsareal. 1000 innb.	71

Friluftslivsområder m/kommunal råderett gjennom offentlig eie eller bruksavtale, per 10000 innb.	4 696
Samlet lengde av turveier, turstier og skiløyper (km)	65
Sykkel-, gangveier/turstier mv. m/kom. driftsansvar per 10 000 innb.	69
Antall avfallsfraksjoner det er etablert hentesystem for	2
Husholdningsavfall levert til materialgjenvinning og biologisk behandling per innbygger	202
Andel husholdningsavfall levert til materialgjenvinning, biologisk behandling og energiutnyttelse	80
Andel husholdningsavfall levert til materialgjenvinning inklusiv biologisk behandling	38
Andel husholdningsavfall utsortert	60
Totalt positivt dvs grønne	15
Totalt negativt dvs røde	1
Andel positivt	94 %

4.1.6 Bergen kommune

I Planstrategien 2012-2015 innrømmes det at Bergen kommune har svært mange sektorplaner som omhandler et tema eller et tilbud, og at det mangler en overordnet plan som gir en felles retning og prioritet på sektorene. I planstrategien legges det derfor opp til at kommunens langsiktige arbeid må dreies fra å være sektorisert til å bli samordnet. Siste gang det ble laget en samfunnsdel til kommuneplanen i Bergen var i 1996. Planen er nå at det skal utarbeides kommuneplanens samfunnsdel med handlingsdel i løpet av inneværende bystyreperiode 2011-2015. Da er det å håpe at det utarbeides en visjon for Bergen. Kommuneplanens arealdel har vært rullert flere ganger siden 1996 og har dermed i større grad vært styrende for byens utvikling, sammen med mange sektorplaner som spriker i ulike retninger. Det er utarbeidet flere kommunedelplaner i perioden som går på arealdisponering og det innrømmes at dette oppleves som uoversiktlig (Bergen kommune, 2012:19). I bystyrevedtaket for kommunal planstrategi 23.01.2013 pkt 2 vedtas det at «det startes arbeid med planprogram for kommeplanens samfunns- og arealdel (Bergen kommune, 2013:1). Det ligger også en merknad til saken om at bystyret ikke anser å ha hatt medvirkning i form av bred politisk diskusjon før saken ble behandlet i bystyret (Bergen kommune, 2013:1). Ut fra forslagene i denne saken er det også tydelig at det er stort politisk sprik i Bergen i forhold til hvilken retning man ønsker at Bergen skal ta, for eksempel når det gjelder bærekraftige verdispørsmål. Venstre la blant annet et forslag til merknad om at planstrategien måtte legge til rette for en bærekraftig og miljøvennlig utvikling der hensynet til effektiv kollektivtransport, energieffektivisering, miljøvennlig fortetting og reduksjon av utslipp av klimagasser må være førende for alle kommunens planer. SV la blant annet et forslag til merknad om at bystyret er skuffet over at klima og energi har fått minimal plass i planstrategien og ville at Bergen skulle ta sin del av forpliktelsene. Dette var forslag som fikk

tilslutning fra alle partier unntatt Høyre, FrP og KrF, men disse 3 partiene har flertall i Bergen.

Jeg har forgjeves søkt etter «planprogram» og «kommuneplan» på nettsiden til Bergen. Det er ikke noe på nettsiden som tyder på at det er noe planprogram som er under utarbeidelse og heller ingen tidsplan for ny kommuneplan, etter det jeg kan se pr april 2014.

KOSTRA-dataene til Bergen har en overvekt av negative utslag på indikatorene.

Kommunen kun har 2 avfallsfraksjoner det er etablert henting for. Bergen har et bra utgangspunkt ved at det bare er 2,4 innbyggere pr bil og at det er lite jobbpendling ut av kommunen. Kommunen kjører ikke helt papirløst i saksbehandlingen og har en lav andel leke, rekreasjonsareal, gang, sykkel og turstier og bruker forholdsvis lite på investeringer når det gjelder fysisk planlegging, kulturminner, natur og nærmiljø. Det foreligger ikke data på energibruk i kommunale bygg og hvor mye CO2 som slippes ut, men når det gjelder gatelys så koster det mye å holde de i drift. Det er rart at det er 4 ganger så dyrt pr lyspunkt gatelys i Bergen som i Stavanger.

Tabell 6 KOSTRA-data Bergen

(kilde: SSB, 2012)	Bergen
Folkemengden i alt	267 950
Andel av befolkningen som bor i tettsteder	96
Gjennomsnittlig reisetid til kommunesenteret i minutter	9
Andel av befolkningen 20 - 66 år som pendler ut av bostedskommunen	10
Dyrka og dyrkbar jord godkjent omdisponert etter jordloven og etter plan- og bygningsloven	96
CO2-utslipp fra energibruk i komm. eiendomsforvaltn., egne bygg.	..
Andel fornybar energi av samlet energibruk i kommunal eiendomsforv., egne bygg	..
Andel fjernvarmeforbruk av samlet energibruk i komm. eiendomsforv., egne bygg.	..
Kostn. i kr til gatebelysning pr. lyspunkt, kommunal vei og gate, konsern	1 204
Husholdningsavfall per innbygger (kommune)	377
Antall innbyggere per personbil.	2,5
Antall innbyggere per el-bil.	459
Antall innbyggere per ladepunkt for el-bil.	698
Plan eller retningslinjer med fokus på klima og energi, med mål om å redusere klimagassutslipp	Ja
Utarbeidet risiko- og sårbarhetsanalyser (ROS-analyser) ift konsekvenser av klimaendringer	Ja
Andel av kommunens relevante saker som håndteres papirløst	80
Gang- og sykkelvei i km som er et kommunalt ansvar pr. 10 000 innb.	4
Andel kommunale veier og gater med fartsgrense 40 km/t eller lavere	40
Netto driftsutgifter til fysisk planlegging, kulturminner, natur og nærmiljø per innbygger.	548
Brutto investeringsutgifter til fysisk planlegging, kulturminner, natur og nærmiljø per innbygger	150

Leke- og rekreasjonsareal i tettsteder. 1000 innb. i tettsteder	18
Leke- og rekreasjonsareal. 1000 innb.	19
Friluftslivsområder m/kommunal råderett gjennom offentlig eie eller bruksavtale, per 10000 innb.	1 812
Samlet lengde av turveier, turstier og skiløyper (km)	16
Sykkel-, gangveier/turstier mv. m/kom. driftsansvar per 10 000 innb.	9
Antall avfallsfraksjoner det er etablert hentesystem for	2
Husholdningsavfall levert til materialgjenvinning og biologisk behandling per innbygger	108
Andel husholdningsavfall levert til materialgjenvinning, biologisk behandling og energiutnyttelse	82
Andel husholdningsavfall levert til materialgjenvinning inklusiv biologisk behandling	29
Andel husholdningsavfall utsortert	44
Totalt positivt dvs grønne	5
Totalt negativt dvs røde	11
Andel positivt	31 %

4.1.7 Trondheim kommune

På Trondheim kommunes nettside er det greit og finne fram til planer og videre til kommuneplaner. Der finner man kommuneplanens samfunnsdel 2009-2020, planstrategi og oversikt over planprosessen 2012-2015. Trondheims visjon er «store lille Trondheim», det vil si å styrke og utvikle Trondheims særegne kvaliteter som by med småbyens nærhet og trygghet og med storbyens muligheter og tilbud. Et av fire hovedmål er at Trondheim i 2020 skal være en bærekraftig by der det er lett å leve miljøvennlig. I kommunens planstrategi fastslås det at kommuneplanens samfunnsdel 2009-2020 ikke skal rulleres i denne bystyreperioden, mens kommuneplanens arealdel 2012-2024 skal vedtas i 2013. Det er også utarbeidet en statusrapport for måloppnåelse når det gjelder kommuneplanens samfunnsdel 2009 -2020. Dette er en grei måte å få gjort opp status på det som er gjort og hva som gjenstår, når kommunen beslutter og ikke gå videre med samfunnsdelen, men velger å forlenge arealdelen med 4 år. Kommunen har laget en plan for Trondheim 2030 som viser arealbehov og investeringsbehov for kommunens tjenester 2011-2030 (Trondheim kommune, 2012). I denne planen kommer man i liten grad inn på hvilke konsekvenser klima, miljø og bærekraft har på de arealbehovene og investeringene man velger. Kommunen har en energi- og klimahandlingsplan for 2010-2020 som etter planen skal revideres i 2015 (Trondheim, 2012). Denne revisjonen tar forhåpentligvis med seg et perspektiv til 2030. Både i gjeldende kommuneplans samfunnsdel og energi- og klimaplanen legges det opp til 80 tiltak som vil fremme en bærekraftig utvikling, og hvor mål settes om 25% reduksjon av utslippene innen

2020, i forhold til 1991-nivå. Innen 2050 skal utslippene være på 70-80% lavere enn i 1991 (Trondheim kommune, 2010).

KOSTRA-dataene for Trondheim kommune viser at Trondheim ikke er i fremste rekke blant de kommunene jeg har sett nærmere på. Kommunen har både en høy andel forbruk av fornybar energi og et høyt utslipp av CO2 fra sine bygg, noe som gjør det usikkert hvor ren den fjernvarmen som produseres er. Samlet sett gir dette ei negativ vurdering. Trondheim har heller ikke, samlet sett, bedre håndtering av husholdningsavfallet, sammenlignet med andre kommuner. Trondheim kan ennå forbedre seg sammenlignet med for eksempel Asker når det gjelder bruk av elbil og ladepunkter pr innbygger, men det er positivt at det er lite biler generelt i sving med 2,4 innbyggere pr bil, lite jobbpendling ut av kommunen og mye nedsatt fartsgrense på veiene. Kommunen har orden på planer og kjører papirløst i saksbehandlingen, men har en ukjent andel med leke- og rekreasjonsareal, og bruker lite på drift og investeringer, når det gjelder fysisk planlegging, kulturminner, natur og nærmiljø.

Tabell 7 KOSTRA-data Trondheim

(kilde: SSB, 2012)	Trondheim
Folkemengden i alt	179 692
Andel av befolkningen som bor i tettsteder	95
Gjennomsnittlig reisetid til kommunesenteret i minutter	8
Andel av befolkningen 20 - 66 år som pendler ut av bostedskommunen	10
Dyrka og dyrkbar jord godkjent omdisponert etter jordloven og etter plan- og bygningsloven	94
CO2-utslipp fra energibruk i komm. eiendomsforvaltn., egne bygg.	85
Andel fornybar energi av samlet energibruk i kommunal eiendomsforv., egne bygg	88
Andel fjernvarmeforbruk av samlet energibruk i komm. eiendomsforv., egne bygg.	37
Kostn. i kr til gatebelysning pr. lyspunkt, kommunal vei og gate, konsern	679
Antall innbyggere per personbil.	2,4
Antall innbyggere per el-bil.	482
Antall innbyggere per ladepunkt for el-bil.	921
Plan eller retningslinjer med fokus på klima og energi, med mål om å redusere klimagassutslipp	Ja
Utarbeidet risiko- og sårbarhetsanalyser (ROS-analyser) ift konsekvenser av klimaendringer	Ja
Andel av kommunens relevante saker som håndteres papirløst	100
Gang- og sykkelvei i km som er et kommunalt ansvar pr. 10 000 innb.	9
Andel kommunale veier og gater med fartsgrense 40 km/t eller lavere	76
Netto driftsutgifter til fysisk planlegging, kulturminner, natur og nærmiljø per innbygger.	471
Brutto investeringsutgifter til fysisk planlegging, kulturminner, natur og nærmiljø per innbygger	145
Leke- og rekreasjonsareal i tettsteder. 1000 innb. i tettsteder	..
Leke- og rekreasjonsareal. 1000 innb.	..
Friluftslivsområder m/kommunal råderett gjennom offentlig eie eller bruksavtale, per 10000 innb.	3 166

Samlet lengde av turveier, turstier og skiløyper (km)	260
Sykel-, gangveier/turstier mv. m/kom. driftsansvar per 10 000 innb.	41
Antall avfallsfraksjoner det er etablert hentesystem for	4
Husholdningsavfall levert til materialgjenvinning og biologisk behandling per innbygger	159
Andel husholdningsavfall levert til materialgjenvinning, biologisk behandling og energiutnyttelse	84
Andel husholdningsavfall levert til materialgjenvinning inklusiv biologisk behandling	39
Andel husholdningsavfall utsortert	50
Totalt positivt dvs grønne	7
Totalt negativt dvs røde	6
Andel positivt	54 %

4.1.8 Tromsø kommune

Nettsiden til Tromsø kommune viser en grei vei til planer som er vedtatt og planer som er på høring. Kommuneplanens samfunnsdel som er fra 2007-2018, var ikke like lett å finne. Men ble funnet under tjenesteområde Bolig og Eiendom. I Tromsø kommune har bystyret vedtatt planstrategien pr 12.11.2012. Planprogrammet som skal danne grunnlag for ny kommuneplan 2015-2026 med samfunns- og arealdel, er ute til høring nå. Perspektivet settes helt til 2044 når Tromsø har 250 årsjubileum og byen kanskje har 120.000 innbyggere, dvs 50.000 flere enn i dag (Tromsø kommune, 2014). Da er ikke overraskende hovedmålet for samfunns- og næringsutvikling i planprogrammet «*skape grunnlag for offensiv vekst og næringsutvikling i kommunen*» (Tromsø kommune, 2014:7). Dette skal vektas opp mot hovedmålet for naturressurser og miljø hvor «*kommunens vekst skal møtes på mest mulig bærekraftig og miljøvennlig måte, med en infrastruktur som er robust mot de forventende klimaendringene*» (Tromsø kommune, 2014:21). I Klima- og energiplanen 2008-2018 ble det antydnet en reduksjon av klimagasser på 30% i 2020 og 50% i 2050 med 1990 som basisår. I planstrategien understrekes det at kommunens planverk må oppdateres i forhold til målsetninger og tiltak for reduksjon av klimagassene. Det er også behov for å samordne handlingsplan for miljø, som har et 4-årsperspektiv, med klima- og energiplanen som har et 10-årsperspektiv, slik at man får én plan eller en rød tråd (Tromsø kommune, 2012).

KOSTRA-dataene viser at Tromsø ikke er i fremste rekke blant de kommunene jeg ser nærmere på. Kommunen har både en høy andel forbruk av fornybar energi og et lavt utslipp av CO₂ fra sine bygg, noe som øker sannsynligheten for at den fjernvarmen som produseres er ren. Samlet sett har ikke Tromsø noe bedre håndtering av husholdningsavfallet, sammenlignet med andre kommuner. Tromsø kan ennå forbedre seg kraftig sammenlignet med f.eks. Asker når det gjelder bruk av elbil og ladepunkter pr innbygger, men det er positivt

at det er lite biler generelt i sving med 2,4 innbyggere pr bil og lite jobbpendling ut av kommunen. Kommunen har orden på planer (jeg forstår ikke helt hvorfor Tromsø ikke har svart ja på klima- og miljøplan med mål) og kjører papirløst i saksbehandlingen, men har en liten andel med leke- og rekreasjonsareal, gang- og sykkelveier, og bruker lite på investeringer, når det gjelder fysisk planlegging, kulturminner, natur og nærmiljø.

Tabell 8 KOSTRA-data Tromsø

(kilde: SSB, 2012)	Tromsø
Folkemengden i alt	70 358
Andel av befolkningen som bor i tettsteder	84
Gjennomsnittlig reisetid til kommunesenteret i minutter	9
Andel av befolkningen 20 - 66 år som pendler ut av bostedskommunen	6
Dyrka og dyrkbar jord godkjent omdisponert etter jordloven og etter plan- og bygningsloven	28
CO2-utslipp fra energibruk i komm. eiendomsforvalt., egne bygg.	24
Andel fornybar energi av samlet energibruk i kommunal eiendomsforv., egne bygg	90
Andel fjernvarmeforbruk av samlet energibruk i komm. eiendomsforv., egne bygg.	10
Kostn. i kr til gatebelysning pr. lyspunkt, kommunal vei og gate, konsern	441
Antall innbyggere per personbil.	2,4
Antall innbyggere per el-bil.	1 099
Antall innbyggere per ladepunkt for el-bil.	3 518
Plan eller retningslinjer med fokus på klima og energi, med mål om å redusere klimagassutslipp	Nei
Utarbeidet risiko- og sårbarhetsanalyser (ROS-analyser) ift konsekvenser av klimaendringer	Ja
Andel av kommunens relevante saker som håndteres papirløst	100
Gang- og sykkelvei i km som er et kommunalt ansvar pr. 10 000 innb.	2
Andel kommunale veier og gater med fartsgrense 40 km/t eller lavere	64
Netto driftsutgifter til fysisk planlegging, kulturminner, natur og nærmiljø per innbygger.	500
Brutto investeringsutgifter til fysisk planlegging, kulturminner, natur og nærmiljø per innbygger	148
Leke- og rekreasjonsareal i tettsteder. 1000 innb. i tettsteder	21
Leke- og rekreasjonsareal. 1000 innb.	22
Friluftslivsområder m/kommunal råderett gjennom offentlig eie eller bruksavtale, per 10000 innb.	120
Samlet lengde av turveier, turstier og skiløyper (km)	150
Syssel-, gangveier/turstier mv. m/kom. driftsansvar per 10 000 innb.	9
Antall avfallsfraksjoner det er etablert hentesystem for	3
Husholdningsavfall levert til materialgjenvinning og biologisk behandling per innbygger	92
Andel husholdningsavfall levert til materialgjenvinning, biologisk behandling og energiutnyttelse	81
Andel husholdningsavfall levert til materialgjenvinning inklusiv biologisk behandling	27
Andel husholdningsavfall utsortert	37
Totalt positivt dvs grønne	6
Totalt negativt dvs røde	7
Andel positivt	46 %

4.1.9 Bodø kommune

Nettsiden til Bodø kommune gir ikke noen samlet oversikt over kommuneplanprosessen. Samfunnsdelen ligger under samfunnskontoret og arealdelen ligger under byplankontoret. Planprogrammet og planstrategien ligger i tiknytning til samfunnsdelen. Det er derfor vanskeligere å få oversikt over prosessen mellom samfunns- og arealplan, samt kunne gi innspill underveis. Det er viktig å fremheve politikernes og samfunnets eierskap til en kommuneplan. I Bodø kommune er kommuneplanens samfunnsdel 2014-2026 som også inneholder strategisk samfunnsdel til 2030, vedtatt av bystyret, mens arealdelen er ute på høring og forventes vedtatt i juni 2014. Visjonen til Bodø kommune er: «2030 – attraktiv hovedstad i nord». Hovedmålene er 70.000 innbyggere, god by å bo i, og sikkerhets og beredskapshovedstad. Det er også definert 6 satsingsområder, hvor bærekraftig byutvikling er et av dem. Innenfor satsingsområdet bærekraftig byutvikling er det blant annet definert klimamål: «Bodø er en innovativ og fremtidsrettet lavutslippsby hvor innbyggerne følger trygghet for naturfarer». Utslippsreduksjoner av klimagasser er lik nasjonale og regionale mål. Det utarbeides nå en kommunedelplan for klima og energi 2014 – 2024, hvor både mål og tiltak forhåpentligvis blir mer konkrete (Bodø kommune, 2014).

KOSTRA-dataene viser at Bodø ikke er i fremste rekke blant de kommunene jeg ser nærmere på. Kommunen har både en høy andel forbruk av fornybar energi og et lavt utslipp av CO2 fra sine bygg, men har høye kostnader på veilysene. Samlet sett har Bodø en bedre håndtering av husholdningsavfallet sammenlignet med de fleste andre kommuner. Bodø kan ennå forbedre seg sammenlignet med f.eks Asker når det gjelder bruk av elbil og ladepunkter pr innbygger og nedsetting av fartsgrense på veiene, men det er positivt at det er lite jobbpendling ut av kommunen. Kommunen har orden på planer, men burde kjørt mer papirløst i saksbehandlingen, og har for liten andel med leke- og rekreasjonsareal, gang- og sykkelveier og bruker lite på drift og investeringer, når det gjelder fysisk planlegging, kulturminner, natur og nærmiljø. Bodø har suverent mest med kommunale friluftsområder.

Tabell 9 KOSTRA-data Bodø

(kilde: SSB, 2012)	Bodø
Folkemengden i alt	49 203
Andel av befolkningen som bor i tettsteder	89
Gjennomsnittlig reisetid til kommunesenteret i minutter	10
Andel av befolkningen 20 - 66 år som pendler ut av bostedskommunen	7
Dyrka og dyrkbar jord godkjent omdisponert etter jordloven og etter plan- og bygningsloven	333
CO2-utslipp fra energibruk i komm. eiendomsforvalt., egne bygg.	1

Andel fornybar energi av samlet energibruk i kommunal eiendomsforv., egne bygg	99
Andel fjernvarmeforbruk av samlet energibruk i komm. eiendomsforv., egne bygg.	9
Kostn. i kr til gatebelysning pr. lyspunkt, kommunal vei og gate, konsern	1 091
Antall innbyggere per personbil.	2,1
Antall innbyggere per el-bil.	623
Antall innbyggere per ladepunkt for el-bil.	1 070
Plan eller retningslinjer med fokus på klima og energi, med mål om å redusere klimagassutslipp	Ja
Utarbeidet risiko- og sårbarhetsanalyser (ROS-analyser) ift konsekvenser av klimaendringer	Ja
Andel av kommunens relevante saker som håndteres papirløst	80
Gang- og sykkelvei i km som er et kommunalt ansvar pr. 10 000 innb.	3
Andel kommunale veier og gater med fartsgrense 40 km/t eller lavere	9
Netto driftsutgifter til fysisk planlegging, kulturminner, natur og nærmiljø per innbygger.	459
Brutto investeringsutgifter til fysisk planlegging, kulturminner, natur og nærmiljø per innbygger	199
Leke- og rekreasjonsareal i tettsteder. 1000 innb. i tettsteder	7
Leke- og rekreasjonsareal. 1000 innb.	6
Friluftslivsområder m/kommunal råderett gjennom offentlig eie eller bruksavtale, per 10000 innb.	42 341
Samlet lengde av turveier, turstier og skiløyper (km)	30
Sykel-, gangveier/turstier mv. m/kom. driftsansvar per 10 000 innb.	16
Antall avfallsfraksjoner det er etablert hentesystem for	3
Husholdningsavfall levert til materialgjenvinning og biologisk behandling per innbygger	280
Andel husholdningsavfall levert til materialgjenvinning, biologisk behandling og energiutnyttelse	87
Andel husholdningsavfall levert til materialgjenvinning inklusiv biologisk behandling	54
Andel husholdningsavfall utsortert	66
Totalt positivt dvs grønne	10
Totalt negativt dvs røde	9
Andel positivt	53 %

4.1.10 Ålesund kommune

På nettsiden til Ålesund må man gå inn på «om Ålesund» og velge «planer og rapporter». Der finner man gjeldende kommuneplan 2008-2020. Man finner også planprogram for ny kommuneplan 2014-2026, men ingen link til planstrategien. Visjonen i kommuneplanen har vært «Ålesund som et livskraftig landsdelssenter bygger på trivsel, trygghet og tilhørighet». I klima og energiplanen 2011-2015 har Ålesund som mål at utslippene av klimagasser skal reduseres med minst 20% fra 2003-nivået. Bærekraft er et av perspektivene når Ålesund skal finne fram til en ønsket utvikling av samfunnet (Ålesund kommune, 2013). Det er lagt opp til en bred medvirkningsprosess i kommuneplanarbeidet. Det har allerede vært gjennomført et interkommunalt medvirkningsverksted for å identifisere faktorer som gjør det attraktivt å bo i Ålesund. Deltakerne blir brukt som ressursgruppe videre i prosessen.

KOSTRA-dataene viser at Ålesund ikke er i fremste rekke blant de kommunene jeg ser nærmere på. Kommunen har både en høy andel forbruk av fornybar energi og et lavt utslipp av CO2 fra sine bygg. Samlet sett har ikke Ålesund noe bedre håndtering av husholdningsavfallet, sammenlignet med andre kommuner. Ålesund har mye å forbedre seg på, sammenlignet med f.eks Asker, når det gjelder bruk av elbil og ladepunkter pr innbygger. Det er imidlertid positivt at det er lite jobbpendling ut av kommunen, mye nedsatt fartsgrense på veiene og brukbar andel med gang- og sykkelveier. Det er en svikt at det ikke er noen ROS-analyse for konsekvenser av klimaendringer og Ålesund har en lav andel med leke- og rekreasjonsareal, friluftsområder, og bruker lite på investeringer, når det gjelder fysisk planlegging, kulturminner, natur og nærmiljø.

Tabell 10 KOSTRA-data Ålesund

(kilde: SSB, 2012)	Ålesund
Folkemengden i alt	45 033
Andel av befolkningen som bor i tettsteder	94
Gjennomsnittlig reisetid til kommunesenteret i minutter	8
Andel av befolkningen 20 - 66 år som pendler ut av bostedskommunen	16
Dyrka og dyrkbar jord godkjent omdisponert etter jordloven og etter plan- og bygningsloven	15
CO2-utslipp fra energibruk i komm. eiendomsforvalt., egne bygg.	26
Andel fornybar energi av samlet energibruk i kommunal eiendomsforv., egne bygg	97
Andel fjernvarmeforbruk av samlet energibruk i komm. eiendomsforv., egne bygg.	29
Kostn. i kr til gatebelysning pr. lyspunkt, kommunal vei og gate, konsern	555
Antall innbyggere per personbil.	2,1
Antall innbyggere per el-bil.	1 185
Antall innbyggere per ladepunkt for el-bil.	1 801
Plan eller retningslinjer med fokus på klima og energi, med mål om å redusere klimagassutslipp	Ja
Utarbeidet risiko- og sårbarhetsanalyser (ROS-analyser) ift konsekvenser av klimaendringer	Nei
Andel av kommunens relevante saker som håndteres papirløst	90
Gang- og sykkelvei i km som er et kommunalt ansvar pr. 10 000 innb.	17
Andel kommunale veier og gater med fartsgrense 40 km/t eller lavere	75
Netto driftsutgifter til fysisk planlegging, kulturminner, natur og nærmiljø per innbygger.	515
Brutto investeringsutgifter til fysisk planlegging, kulturminner, natur og nærmiljø per innbygger	179
Leke- og rekreasjonsareal i tettsteder. 1000 innb. i tettsteder	3
Leke- og rekreasjonsareal. 1000 innb.	3
Friluftslivsområder m/kommunal råderett gjennom offentlig eie eller bruksavtale, per 10000 innb.	364
Samlet lengde av turveier, turstier og skiløyper (km)	25
Sykel-, gangveier/turstier mv. m/kom. driftsansvar per 10 000 innb.	28
Antall avfallsfraksjoner det er etablert hentesystem for	2
Husholdningsavfall levert til materialgjenvinning og biologisk behandling per innbygger	120
Andel husholdningsavfall levert til materialgjenvinning, biologisk behandling og energiutnyttelse	80
Andel husholdningsavfall levert til materialgjenvinning inklusiv biologisk behandling	29

Andel husholdningsavfall utsortert	38
Totalt positivt dvs grønne	6
Totalt negativt dvs røde	8
Andel positivt	43 %

4.2 De norske økokommune

Ni kommuner deltok fra 1992 til 1996 i Økokommuneprogrammet. De norske økokommunene organiserte seg i FONØ. En lokalpolitiker fra hver kommune utgjorde styret. Det ble lagt føringer på at økokommunene skulle arbeide for en bærekraftig utvikling, det vil si å legge økologiske mål inn i kommuneplanleggingen. Den kommunale saksbehandlingen skal utrede eventuelle miljøkonsekvenser, befolkningen skal mobiliseres til å bruke lokale kunnskaper og ressurser til å skape en bærekraftig utvikling, det lokale natur- og kulturgrunnet skal vernes, gi lokale bidrag til løsning av globale miljøproblemer og løse lokale miljøvernutfordringer (Nynäs, 1993).

I følge en undersøkelse gjort av Alternativ Framtid i 1994 (Armann et al., 1995) er det sterkeste ankepunktet mot økokommunesamarbeidet, som LA21-prosess, at det ser ut til å være svært liten eller begrenset deltakelse i beslutningsprosesser fra andre aktører enn politikere og kommuneadministrasjon. Dette til tross for at det dreier seg om små kommuner, hvor det skulle være aller lettest å få til slik deltakelse. Unntaket blant kommunene er Tingvoll og Sogndal, hvor det de har lyktes med å få til en noe bedre deltakelse.

Jeg vil se på hvor langt disse kommunene er kommet i økokommunearbeidet på 22 år. Vurderingen må gjøres annerledes for disse små kommuner enn i de store kommunene i forrige delkapittel, ellers ligger det samme til grunn for undersøkelsen.

4.2.1 Tingvoll

I 1992 hadde kommunen 3441 innbyggere og 337 m² areal. I 2013 er det 3080 innbyggere i kommunen, hvorav ca 1100 i kommunesenteret Tingvollvågen. Hovedstrategien i 1992 var å la arbeidet med et bærekraftig samfunn bli en naturlig del i all virksomhet. Det ble arbeidet med kildesortering av avfall, miljølære mellom skole – kommune, også i nordisk skolesamarbeid, prosjekt barn – helse – miljø, utarbeidelse av et øko-boligfelt, varmepumpe i offentlige bygg. Kommunen var forut for sin tid med å ha igangsatt og gjennomført

politikerskole i miljøvern for politikere og administrasjon, tiltak innenfor kommunal miljørevisjon og tiltak for å motivere det lokale næringslivet til omstilling i bærekraftig retning. Etableringen av et Ressurssenter for miljølære og et Norsk senter for Økologisk landbruk i kommunen, var en god drivkraft i arbeidet (Nynäs, 1993).

En konkretisering av visjonen ligger i "Økokommuneerklæringa" (se kap 2.1), som kommunestyret sluttet seg til i 1992 og har gjentatt i hver kommuneplanrevisjon siden: Tingvolls visjon i gjeldende kommuneplan er *"Økokommunen – bedre løsninger for mennesker og miljø"*. Dette konkretiseres nærmere: *Målet er at Tingvoll er og skal være kjent som Norges fremste økokommune. Når man snakker om Tingvoll skal man tenke på en nærhet og sammenheng mellom miljø og mennesker. Man skal tenke på fargen grønn! Man skal tenke kortreist og økologisk og samtidig global bærekraft. Man skal tenke at det er en trygg og meningsfull plass å bo, drive næringsliv, jobbe frivillig og besøke. Tingvolls identitet skapes og fanges opp av disse tankene* (Tingvoll kommune, 2013a:4). Det betyr at Tingvoll forplikter seg til å utvikle et samfunn som er i vesentlig bedre balanse med natur og miljø, enn det som er tilfelle i dag (Tingvoll 2013a:9). Oppsummert følger noen av de tiltak, aktiviteter og prosjekter som har vært gjennomført og som er i gang.

- 1987 ble Tingvoll vertskommune for Norsk senter for økologisk landbruk.
- Vedtak i 1989 om å søke om å være med i økokommuneprosjektet.
- Ble med i økokommuneprogrammet 1992-1996.
- Vennskapsavtale med Bunda i Tanzania i 1992 (Miljøverndepartementet, 2005, Idebanken, 2007).
- Pionerer på kildesortering, kompostering, politikerskole i miljøkunnskap, integrerer miljøundervisning i skoleverket, innførte miljøstyringssystem.
- Meldte seg inn i ICLEI i 1997.
- Sluttet seg til Fredrikstaderklæringen i 1998.
- Stifinnerprogrammet 2003-2007 (Opedal og Stigen, 2007)
- Tettstedsprogrammet fra 2001 til 2005 (Miljøverndepartementet, 2005).
- I 2007 vedtok Tingvoll kommune at en heretter skal kompensere for klimagassutslippene som utløses av tjenestereiser med fly anslått til kr. 50.000 årlig - brukes direkte til å støtte skogreising og utvikling av fornybar energi i vennskapskommunen Bunda (Idebanken, 2007)
- Grønne energikommuner 2007-2009 (Aall et al, 2009).

- Småsamfunnssatsingen oktober 2008 til oktober 2011 (Tingvoll kommune, 2009b)
- I 2013 startet et stort to-årig omdømmeprojekt (Tingvoll kommune, 2013b)
- Bolystprosjektet fra 2013 og 2,5 år framover. (Tingvoll kommune, 2013c)
- Realisere Tingvoll økopark som blir et spennende og særegent nasjonalt kunnskap- og opplevelsessenter som skal tilby opplevelser som stimulerer til ei bærekraftig samfunnsutvikling med kunnskap og opplevelser i: dyrevelferd, økologisk landbruk, mat, helse, hagebruk, sol- og bioenergi og villmarksliv (Tingvoll kommune, 2014)

Kommunen har vedtatt planstrategi og planprogram (Tingvoll kommune, 2013a) og har nå vedtatt kommuneplanens samfunnsdel. Det er utarbeidet et utkast som har vært ute på høring (Tingvoll kommune, 2014). Det var interessant å lese bystyrets behandling av saken, hvor det var enstemmighet for å tillate spredt boligbygging med store tomter i alle deler av kommunen og full mulighet til bruksendring til bolig og fritidsbolig, hvor det måtte passe.

Administrasjonen var i sitt saksframlegg og gjennom høring kommet til at man burde konsentrere utviklingen omkring kommunens to senter og være restriktiv med utvikling av kommunens øvrige deler. I energi- og klimaplanen (Tingvoll kommune, 2009a) forutsettes det at Tingvoll kommune som organisasjon skal være klimanøytral innen 2020, men det står det ingenting om fortetning i sentrale strøk av kommunen. En svekkelse av eksisterende bosetningsstruktur er tydeligvis lite ønsket. Energi- og klimaplanen skal rulleres i 2015 (Tingvoll kommune, 2013a).

KOSTRA-dataene viser ikke at Tingvoll er en økokommune, sammenlignet med andre kommuner. Det må i tilfelle være andre parametere enn de jeg har sett på, hvor Tingvoll som økokommune kommer fram. Tingvoll har høy andel av omdisponering av dyrkbar jord, store CO2 utslipp fra kommunale bygg og bruker lite på drift, når det gjelder fysisk planlegging, kulturminner, natur og nærmiljø. Kommunen utmerker seg heller ikke når det gjelder avfallshåndteringen. Det er manglende informasjon om ladepunkter for elbil, ROS-analyser, leke- og rekreasjonsareal og maskinpreparerte løyper som også trekker ned inntrykket. Det som kan trekkes fram som spesielt positivt er at kommunen, til småkommune å være, har begynt å benytte seg av elbiler, og at gang- og sykkelveier er godt utbygget.

I energi- og klimaplanen er det beskrevet flere tiltak som skal iverksettes for å få ned CO2 utslippet i kommunale bygg og i landbruksproduksjonen, utvide nettet av gang- og

sykkelveier, bedre kollektivtilbud, oppfordre til kameratkjøring, generelle holdningsskapende tiltak, jobbe med miljøsertifisering, ta i bruk elbiler og biler med lavutslipp, bedre kontroll med energiforbruket i kommunale bygg, klimakompenserende tiltak gjennom treplanting i Tanzania. På den andre siden står det ingen ting om planer for gjennomføring av sårbarhetsanalyser. Det er planer for en underportal for klima på kommunehjemmesiden, men ingenting etablert så langt (Tingvoll kommune 2013a). Det er lagt en del planer og intensjoner som ikke har fått effekt ennå, og det arbeides på en del andre områder enn det fremgår av KOSTRA-datane.

Tabell 11 KOSTRA-data Tingvoll

(kilde: SSB, 2012)	Tingvoll
Folkemengden i alt	3116
Andel av befolkningen som bor i tettsteder	33,2
Gjennomsnittlig reisetid til kommunesenteret i minutter	11,1
Andel av befolkningen 20 - 66 år som pendler ut av bostedskommunen	28,4
Dyrka og dyrkbar jord godkjent omdisponert etter jordloven og etter plan- og bygningsloven	441
CO2-utslipp fra energibruk i komm. eiendomsforvaltn., egne bygg.	73
Andel fornybar energi av samlet energibruk i kommunal eiendomsforv., egne bygg	88
Andel fjernvarmeforbruk av samlet energibruk i komm. eiendomsforv., egne bygg.	42
Kostn. i kr til gatebelysning pr. lyspunkt, kommunal vei og gate, konsern	537
Antall innbyggere per personbil.	1,9
Antall innbyggere per el-bil.	623
Antall innbyggere per ladepunkt for el-bil.	..
Plan eller retningslinjer med fokus på klima og energi, med mål om å redusere klimagassutslipp	Ja
Utarbeidet risiko- og sårbarhetsanalyser (ROS-analyser) knyttet til konsekvenser av klimaendringer	..
Alder for kommuneplanens arealdel	5
Alder for kommuneplanens samfunnsdel	5
Gang- og sykkelvei i km som er et kommunalt ansvar pr. 10 000 innb.	32
Andel kommunale veier og gater med fartsgrense 40 km/t eller lavere	10,5
Netto driftsutgifter til fysisk planlegging, kulturminner, natur og nærmiljø per innbygger.	195
Brutto investeringsutgifter til fysisk planlegging, kulturminner, natur og nærmiljø per innbygger.	144
Leke- og rekreasjonsareal. 1000 innb.	..
Samlet lengde maskinpreparerte skiløyper.	..
Husholdningsavfall levert til materialgjenvinning og biologisk behandling per innbygger	114
Andel husholdningsavfall levert til materialgjenvinning, biologisk behandling og energiutnyttelse	78
Andel husholdningsavfall levert til materialgjenvinning inklusiv biologisk behandling	28
Andel husholdningsavfall levert til forbrenning	65
Totalt positivt dvs grønne	3
Totalt negativt dvs røde	8
Andel positivt	27 %

4.2.2 Lardal kommune

Kommunen ligger i Vestfold fylke. I 1992 hadde kommunen 2398 innbyggere og 278m² areal (Nynäs, 1993). I 2011 var befolkningen på 2420 innbyggere, så her er det en ganske så stabil

befolkning. Kommunen hadde et lite fall i befolkningen på midten av 90-tallet og var nede 2350 innbyggere. Kommunen var opprinnelig en av økokommunene og det ble i den forbindelse skissert en del tiltak man ønsket å få gjennomført (Nynäs, 1993). Fra 1992 og fram til i dag er det ikke mange tiltak som er gjennomført. Jeg finner heller ikke at kommunen definerer seg som økokommune lenger (Lardal kommune, 2010). Det viktigste tiltaket som er gjennomført fra 1992 er samarbeid mellom kommunene som ligger Nummedalslågens nedbørsfelt. Arbeidet startet i 1996/97, med utgangspunkt i et ønske om å etablere et samarbeid knyttet til økologi og næringsutvikling langs vassdraget. Kommunen hadde også et mål om miljøvennlig avfallshåndtering, men helt til i 2011 ble alt sendt i en sekk til Larvik. Etter det ble kommunen, som siste kommune i området, en del av et samarbeid innenfor Vestfold med kildesortering av husholdningsavfallet gjennom det interkommunale selskapet VESAR AS. Kommunen har også en miljøstasjon for innlevering av farlig avfall. Lardal er også gjennom deltakelsen i VESAR AS med i utviklingen av et biogassanlegg, hvor man produserer biogass og biogjødsel av matavfall fra Vestfold og Grenlandsområdet. Biogjødsel skal brukes av landbruket i Vestfold og Telemark. Biogass skal brukes av renovasjonsbilene og bussene i Vestfold og Telemark (Vesar AS, 2014). Lardal har gjennom samarbeid fått til noen tiltak de senere årene innenfor miljø og klima, men har ikke vært i fremste rekke med å sette i verk bærekraftige tiltak.

Visjonen i kommuneplan 2005-2014 er ”Vi ønsker at enda flere hyggelige mennesker skal leve trygt og godt i vår vakre kommune”(Lardal kommune, 2005). Kommunen har også utarbeidet en klima- og energiplan for perioden 2010-2014 som heter «alle kan gjøre noe» (Lardal kommune, 2010). Her er det skissert 26 tiltak som man ønsker gjennomført i perioden og det skal årlig lages et energi- og klimaprogram basert på målsetninger og tiltak i denne planen(Lardal kommune, 2010). Gjennom klima og energiplanen 2010-2014 har man satt seg konkrete mål som gjør at Lardal tar steget fra å være en kommune med lite utvikling i retning av bærekraft til å kunne ligge på gjennomsnittsnivået i Norge (Lardal kommune, 2010). Men dette er et eksempel på at det nytter lite med gode energi- og klimaplaner dersom det ikke blir implementert i kommunens øvrige dokumenter. Jeg kan heller ikke finne at kommunen har utarbeidet noe energi- og klimaprogram noe år i perioden 2011 til 2014. Det er laget en planstrategi (Lardal kommune, 2012). Kommuneplanen fra 2005 og planstrategien har veldig lite fokus på klima, energi og miljø. Det skal være en prosess i gang med rullering av samfunnsdelen, i følge planstrategien, men det er så langt ikke noen åpen prosess hvor det finnes noe høringsdokument eller folkelig engasjement.

Lardal kommune har en meget høy andel som må jobbpindle ut av kommunen, biltettheten er høy og elbil og ladestasjoner finnes ikke. Kommunen trenger å få revidert kommuneplanen som begynner å bli gammel, og det ikke er sammenheng mellom når samfunnsdel og arealdel ble vedtatt. Men det er positivt at både energi- og klimaplan og ROS-analyse er på plass, at det samlet sett er en god håndtering av avfallet, man bruker fornybar energi til å varme opp kommunale bygg og tar vare på dyrkbar jord.

Tabell 12 KOSTRA-data Lardal

(kilde: SSB, 2012)	Lardal
Folkemengden i alt	2435
Andel av befolkningen som bor i tettsteder	23
Gjennomsnittlig reisetid til kommunesenteret i minutter	4,9
Andel av befolkningen 20 - 66 år som pendler ut av bostedskommunen	43,4
Dyrka og dyrkbar jord godkjent omdisponert etter jordloven og etter plan- og bygningsloven	0
CO2-utslipp fra energibruk i komm. eiendomsforvaltn., egne bygg.	..
Andel fornybar energi av samlet energibruk i kommunal eiendomsforv., egne bygg	100
Andel fjernvarmeforbruk av samlet energibruk i komm. eiendomsforv., egne bygg.	..
Kostn. i kr til gatebelysning pr. lyspunkt, kommunal vei og gate, konsern	585
Antall innbyggere per personbil.	1,8
Antall innbyggere per el-bil.	2435
Antall innbyggere per ladepunkt for el-bil.	..
Plan eller retningslinjer med fokus på klima og energi, med mål om å redusere klimagassutslipp	Ja
Utarbeidet risiko- og sårbarhetsanalyser (ROS-analyser) knyttet til konsekvenser av klimaendringer	Ja
Alder for kommuneplanens arealdel	11
Alder for kommuneplanens samfunnsdel	7
Gang- og sykkelvei i km som er et kommunalt ansvar pr. 10 000 innb.	16
Andel kommunale veier og gater med fartsgrense 40 km/t eller lavere	22,2
Netto driftsutgifter til fysisk planlegging, kulturminner, natur og nærmiljø per innbygger.	823
Brutto investeringsutgifter til fysisk planlegging, kulturminner, natur og nærmiljø per innbygger.	257
Leke- og rekreasjonsareal. 1000 innb.	2
Samlet lengde maskinpreparerte skiløyper.	61
Husholdningsavfall levert til materialgjenvinning og biologisk behandling per innbygger	249
Andel husholdningsavfall levert til materialgjenvinning, biologisk behandling og energiutnyttelse	87
Andel husholdningsavfall levert til materialgjenvinning inklusiv biologisk behandling	53
Andel husholdningsavfall levert til forbrenning	44
Totalt positivt dvs grønne	6
Totalt negativt dvs røde	5
Andel positivt	55 %

4.2.3 Sogndal kommune

I 1992 hadde kommunen 5970 innbyggere og 441m² areal (Nynäs, 1993). Sogndal kommune hadde i 2013 7472 innbyggere og 745m² areal, endringen, spesielt i areal, kommer fra en kommuneregulering i 2000. I 1992 utarbeidet kommunen en avfallsplan med økologiske mål

og igangsatte denne. Kommunen deltok i politikerskole i miljøvern, arbeidet med bærekraftig næringsutvikling, kulturlandskapsforvaltning og kommunal miljørevisjon (Nynäs, 1993).

Kommunen har utarbeidet planstrategi 2012-2015. Kommunen viser her sammenhengen mellom kommuneplanens arealdel og samfunnsdel og forklarer godt hvorfor det først og fremst haster med å få revidert arealdelen som er fra 2008 framfor samfunnsdelen fra 2010 (Sogndal kommune, 2012). I klima- og energiplanen 2010 til 2015 har Sogndal kommune satt seg målsetning om at klimagassutslippene skal, i tråd med nasjonale mål, reduseres med 30 % innen 2020. Sogndal kommune skal forberede lokalsamfunnet på virkningene av klimaendringene, og sikre tilpasset arealbruk. Kommunen er også opptatt av at staten følger opp der kommunen har få virkemidler som for eksempel innenfor landbruk og transport. Utslippene er gått noe ned i Sogndal fra 2000 til 2006. Dette har en sammenheng med at utslippet fra landbruk har gått ned på grunn av færre bruk og at avfallsdeponiene slipper ut mindre på grunn av bedre sortering og bedre oppfangning av gass. Den største utslippskilden var veitrafikken som slapp ut hele 42 % av alle utslipp i kommunen i 2006. Sammenliknet med år 2000, var dette en økning på 1700 tonn. Prognoser for trafikkutvikling tilsier at utslippene fra denne sektoren vil øke også i åra framover (Sogndal kommune, 2009). Kommunen viser stor forståelse for å binde sammen klima- og energiplanen med kommuneplanen og økonomiplanen, samt se disse i sammenheng med valgperioden.

Klima- og energiplanen skal vere rammegjevande for andre planar og vere eit viktig verktøy i all kommunal planlegging. Klima- og energiplanen skal reviderast minst ein gong i kommunestyreperioden og alltid i samband med kommuneplanen der den skal vere eit viktig grunnlag. Ved revidering av klima- og energiplanen skal ein vurdere i kva grad målsettingane i planen er oppnådd. Sentrale vurderingskriteria bør vere endringar i utslepp av klimagassar og tal gjennomførte tiltak. Tiltak i handlingsplanen som har økonomisk verknad for kommunen skal vurderast i samband med økonomiplanen for 2010-2013. (Sogndal, 2009:24)

Fra kommuneplanens samfunnsdel: Miljø er eit tverrgående tema som vi vektlegg i kommunen. På kvart temaark har vi synleggjort temaet med ein eige rute som sett remissar for delmål og strategiar. Grunnleggjande føresetnad for kommuneplanen er et bærekraftig samfunn basert på naturens tolegrense og føre-var-prinsippet. Klima- og energiplanen, som vart vedteken i 2009, ligg til grunn for tenkinga innafor klimagassutslepp og klimatilpassing(Sogndal 2010:5).

Dette sikrer en sterkere involvering av både politikere, administrasjon og innbyggere i planene når det gjelder å spille inn tiltak, hva som legges inn av tiltak, hva som gjennomføres og når det gjennomføres. Utfordringen er å måle effekten av tiltakene i ettertid.

Dersom Sogndal kommune hadde hatt oversikt over sine kommunale bygg og visst hvor mye CO2 de slipper ut og andel av fornybar energi de bruker, ville det ikke vært noe negativt å si om Sogndal. Kommunen ligger sånn midt i laget på flere av indikatorene, men utmerker seg på bruk av elbil og ladepunkter, med godt system på planleggingen og samlet sett en god avfallshåndtering. Sogndal er dermed den beste av de opprinnelige økokommunene.

Tabell 13 KOSTRA-data Sogndal

(kilde: SSB, 2012)	Sogndal
Folkemengden i alt	7477
Andel av befolkningen som bor i tettsteder	65,1
Gjennomsnittlig reisetid til kommunesenteret i minutter	5,5
Andel av befolkningen 20 - 66 år som pendler ut av bostedskommunen	22,9
Dyrka og dyrkbar jord godkjent omdisponert etter jordloven og etter plan- og bygningsloven	27
CO2-utslipp fra energibruk i komm. eiendomsforvalt., egne bygg.	..
Andel fornybar energi av samlet energibruk i kommunal eiendomsforv., egne bygg	..
Andel fjernvarmeforbruk av samlet energibruk i komm. eiendomsforv., egne bygg.	..
Kostn. i kr til gatebelysning pr. lyspunkt, kommunal vei og gate, konsern	332
Antall innbyggere per personbil.	2,1
Antall innbyggere per el-bil.	1246
Antall innbyggere per ladepunkt for el-bil.	415
Plan eller retningslinjer med fokus på klima og energi, med mål om å redusere klimagassutslipp	Ja
Utarbeidet risiko- og sårbarhetsanalyser (ROS-analyser) knyttet til konsekvenser av klimaendringer	Ja
Alder for kommuneplanens arealdel	4
Alder for kommuneplanens samfunnsdel	2
Gang- og sykkelvei i km som er et kommunalt ansvar pr. 10 000 innb.	13
Andel kommunale veier og gater med fartsgrense 40 km/t eller lavere	28,8
Netto driftsutgifter til fysisk planlegging, kulturminner, natur og nærmiljø per innbygger.	776
Brutto investeringsutgifter til fysisk planlegging, kulturminner, natur og nærmiljø per innbygger.	146
Leke- og rekreasjonsareal. 1000 innb.	14
Samlet lengde maskinpreparerte skiløyper.	24
Husholdningsavfall levert til materialgjenvinning og biologisk behandling per innbygger	257
Andel husholdningsavfall levert til materialgjenvinning, biologisk behandling og energiutnyttelse	91
Andel husholdningsavfall levert til materialgjenvinning inklusiv biologisk behandling	66
Andel husholdningsavfall levert til forbrenning	32
Totalt positivt dvs grønne	6
Totalt negativt dvs røde	2
Andel positivt	75 %

4.2.4 Tolga kommune

I 1992 hadde kommunen 1877 innbyggere og 1122 m² areal (Nynäs, 1993). I 2013 var det 1678 innbyggere. Kommunen ønsket i 1992 å få arrangert en politikerskole i miljøvern, arbeide med kulturlandskap og kommunal miljørevisjon. Kulturlandskapet i Vingelen var det særlig fokus på. Men også å utvikle bærekraftig næringsutvikling samtidig som kulturlandskapet ble tatt vare på og bevisstgjøre og engasjere kommunens innbyggere i miljøspørsmål var viktig.

I følge energi- og klimaplanen for 2010-2020 til Tolga kommune, har kommunen som målsetting å arbeide målbevisst for en bærekraftig utvikling, både sosialt, økonomisk og økologisk. Utarbeidelsen av en energi- og klimaplan og gjennomføringen av tiltakene er et ledd i dette arbeidet (Tolga kommune, 2010). Visjonen er fra inneværende kommuneplan i 2003: «Tolga, en kommune med tæl". Som 3 overordnede mål har kommunen nå som i 1992: «Å ta vare på, utvikle og forsterke de kvaliteter og særpreg som kjennegir Tolga». Å arbeide målbevisst for en bærekraftig utvikling. Å arbeide for å opprettholde bosetningen på nåværende nivå i hele kommunen (Tolga kommune, 2003). Dette er mye av de samme tankene som kommunen hadde i 1992. Tolga ser ut til å ha jobbet målbevisst inspirert av økokommunetanken fra 1992, selv om det ikke har gitt seg utslag i at man har klart å holde bosetningen på 1992-nivå. Kommunen skulle etter planen utarbeide en samfunnsdel i 2013 og en arealdel i 2014 (Tolga kommune, 2012). Ikke noe som tyder på at det er skjedd noe med samfunnsdelen ennå, i følge nettsidene. Sammen med de andre kommunene i det interkommunale renovasjonsselskapet, har Tolga kommune utarbeidet en avfalls- og miljøplan for 2014-2017.

Tolga kunne hatt en bedre avfallshåndtering, har et høyt CO₂-utslipp fra kommunale bygg, har ikke tatt i bruk elbiler og mangler en ROS-analyse. Tolga kommune tar vare på dyrkbar jord og har godt med maskinpreparerte løyper.

Tabell 14 KOSTRA-tall Tolga

(kilde: SSB, 2012)	Tolga
Folkemengden i alt	1681
Andel av befolkningen som bor i tettsteder	33,8
Gjennomsnittlig reisetid til kommunesenteret i minutter	6,5
Andel av befolkningen 20 - 66 år som pendler ut av bostedskommunen	39,4

Dyrka og dyrkbar jord godkjent omdisponert etter jordloven og etter plan- og bygningsloven	0
CO2-utslipp fra energibruk i komm. eiendomsforvalt., egne bygg.	106
Andel fornybar energi av samlet energibruk i kommunal eiendomsforv., egne bygg	83
Andel fjernvarmeforbruk av samlet energibruk i komm. eiendomsforv., egne bygg.	61
Kostn. i kr til gatebelysning pr. lyspunkt, kommunal vei og gate, konsern	583
Antall innbyggere per personbil.	2
Antall innbyggere per el-bil.	..
Antall innbyggere per ladepunkt for el-bil.	1681
Plan eller retningslinjer med fokus på klima og energi, med mål om å redusere klimagassutslipp	Ja
Utarbeidet risiko- og sårbarhetsanalyser (ROS-analyser) knyttet til konsekvenser av klimaendringer	Nei
Alder for kommuneplanens arealdel	4
Alder for kommuneplanens samfunnsdel	9
Gang- og sykkelvei i km som er et kommunalt ansvar pr. 10 000 innb.	12
Andel kommunale veier og gater med fartsgrense 40 km/t eller lavere	22,2
Netto driftsutgifter til fysisk planlegging, kulturminner, natur og nærmiljø per innbygger.	666
Brutto investeringsutgifter til fysisk planlegging, kulturminner, natur og nærmiljø per innbygger.	259
Leke- og rekreasjonsareal. 1000 innb.	42
Samlet lengde maskinpreparerte skiløyper.	110
Husholdningsavfall levert til materialgjenvinning og biologisk behandling per innbygger	124
Andel husholdningsavfall levert til materialgjenvinning, biologisk behandling og energitnyttelse	83
Andel husholdningsavfall levert til materialgjenvinning inklusiv biologisk behandling	36
Andel husholdningsavfall levert til forbrenning	61
Totalt positivt dvs grønne	3
Totalt negativt dvs røde	4
Andel positivt	43 %

4.2.5 Nesseby kommune

I 1992 hadde kommunen 1056 innbyggere og 1412 m² areal (Nynäs red, 1993). I 2014 er det 919 innbyggere, hvorav de fleste bor i kommunesenteret Varangerbotn. I 1992 var økokommunetanken koblet til prosjektet «Kvinner for Kvinner». Dette er et prosjekt som har bidratt til økt entusiasme for kvinnelige næringer og spesielt de tradisjonelle samiske næringer. Erfaringene fra økokommuneprogrammet ble koblet mot planprosessen, utarbeidelse av handlingsplan for miljø- og naturressursforvaltning og strategisk næringsplan for kommunen. Nesseby kommunes visjon er «*En vital og livskraftig kommune*». Nesseby kommune skal ha positiv befolkningsutvikling. Nesseby kommune skal være et godt og trygt samfunn å vokse opp i. Nesseby kommune skal legge til rette for næringsutvikling. Nesseby kommune skal være en serviceinnstilt og effektiv kommune. Kultur og samisk språk skal styrkes. Nesseby kommune skal framstå som en trygg miljøbevisst kommune. Kommunen ønsker å få arrangert en politikerkole i miljøvern (Nynäs, 1993).

Nesseby kommune har en kommuneplan for perioden 2011-2021. Jeg kan ikke finne noen planstrategi, miljøplan eller energi- og klimaplan. Å utarbeide en energi- og klimaplan ligger inne som et av tiltakene i kommuneplanens strategidel (Nesseby kommune, 2011). Det ser ikke ut som det er utarbeidet noe samfunnsdel.

KOSTRA-dataene for Nesseby viser at veldig mye data ikke er rapportert inn og det gjør at kommunen kommer dårligst ut ved denne sammenligningen. Det er vanskelig å få et inntrykk av kommunen når så mange opplysninger mangler. De eneste positive utslag jeg kan se, er at det er lave utgifter til veilys og at det brukes en del på fysisk planlegging, kulturminner, natur og nærmiljø.

Tabell 15 KOSTRA-data Nesseby

KOSTRA-tall 2012 (kilde: SSB)	Unjarga - Nesseby
Folkemengden i alt	882
Andel av befolkningen som bor i tettsteder	0
Gjennomsnittlig reisetid til kommunesenteret i minutter	6,7
Andel av befolkningen 20 - 66 år som pendler ut av bostedskommunen	27,1
Dyrka og dyrkbar jord godkjent omdisponert etter jordloven og etter plan- og bygningsloven	..
CO2-utslipp fra energibruk i komm. eiendomsforvalt., egne bygg.	..
Andel fornybar energi av samlet energibruk i kommunal eiendomsforv., egne bygg	..
Andel fjernvarmeforbruk av samlet energibruk i komm. eiendomsforv., egne bygg.	..
Kostn. i kr til gatebelysning pr. lyspunkt, kommunal vei og gate, konsern	293
Antall innbyggere per personbil.	1,8
Antall innbyggere per el-bil.	882
Antall innbyggere per ladepunkt for el-bil.	..
Plan eller retningslinjer med fokus på klima og energi, med mål om å redusere klimagassutslipp	Nei
Utarbeidet risiko- og sårbarhetsanalyser (ROS-analyser) knyttet til konsekvenser av klimaendringer	..
Alder for kommuneplanens arealdel	0
Alder for kommuneplanens samfunnsdel	1
Gang- og sykkelvei i km som er et kommunalt ansvar pr. 10 000 innb.	0
Andel kommunale veier og gater med fartsgrense 40 km/t eller lavere	10,3
Netto driftsutgifter til fysisk planlegging, kulturminner, natur og nærmiljø per innbygger.	586
Brutto investeringsutgifter til fysisk planlegging, kulturminner, natur og nærmiljø per innbygger.	593
Leke- og rekreasjonsareal. 1000 innb.	..
Samlet lengde maskinpreparerte skiløyper.	..
Husholdningsavfall levert til materialgjenvinning og biologisk behandling per innbygger	28
Andel husholdningsavfall levert til materialgjenvinning, biologisk behandling og energiutnyttelse	72
Andel husholdningsavfall levert til materialgjenvinning inklusiv biologisk behandling	11
Andel husholdningsavfall levert til forbrenning	80
Totalt positivt dvs grønne	2
Totalt negativt dvs røde	11
Andel positivt	15 %

4.2.6 Forsand kommune

Forsand er en kommune i Ryfylke i Rogaland. I 1992 hadde kommunen 1056 innbyggere og 773 m2 areal. I Forsand er det 1219 innbyggere. Kommunesenteret heter Forsand, og har ca 220 innbyggere. I 1992 i Forsand kommune, koblet man økokommunearbeidet til miljøtiltak i skolene. Undervisningen var lokalt tilpasset miljøundervisning, undersøkelser om miljø, tilsetningsstoffer, forurensing og kompostering. Teknisk etat har utarbeidet plan for kildesortering, spesialavfall og andre typer avfall. Kommunen ønsker å få arrangert en politikerskole i miljøvern (Nynäs, 1993).

Nå har kommunen som slagord «Kommunen som vågar». Kommuneplanen er fra 2007 til 2011 (Forsand kommune, 2007). Men verken planstrategi, klima- eller miljøplan er mulig å finne på nett. Så det er vanskelig å gjøre seg opp noen mening om hva kommunen tenker om framtida.

KOSTRA-dataene fra Forsand er mangelfulle og bidrar til et negativt inntrykk, i tillegg til at kommunen ikke har utarbeidet ROS-analyse og har få veilegninger med nedsatt fartsgrense. Men det er positivt at kommunen tar vare på sin dyrkbare jord, bruker fornybar energi i kommunale bygg, har meget godt utbygget gang- og sykkelveinett og at det brukes mye på drift når det gjelder fysisk planlegging, kulturminner, natur og nærmiljø.

Tabell 16 KOSTRA-data Forsand

(kilde: SSB, 2012)	Forsand
Folkemengden i alt	1227
Andel av befolkningen som bor i tettsteder	18
Gjennomsnittlig reisetid til kommunesenteret i minutter	5,4
Andel av befolkningen 20 - 66 år som pendler ut av bostedskommunen	37,4
Dyrka og dyrkbar jord godkjent omdisponert etter jordloven og etter plan- og bygningsloven	3
CO2-utslipp fra energibruk i komm. eiendomsforvalt., egne bygg.	..
Andel fornybar energi av samlet energibruk i kommunal eiendomsforv., egne bygg	100
Andel fjernvarmeforbruk av samlet energibruk i komm. eiendomsforv., egne bygg.	..
Kostn. i kr til gatebelysning pr. lyspunkt, kommunal vei og gate, konsern	361
Antall innbyggere per personbil.	2,1
Antall innbyggere per el-bil.	1227
Antall innbyggere per ladepunkt for el-bil.	..
Plan eller retningslinjer med fokus på klima og energi, med mål om å redusere klimagassutslipp	..
Utarbeidet risiko- og sårbarhetsanalyser (ROS-analyser) knyttet til konsekvenser av klimaendringer	Nei
Alder for kommuneplanens arealdel	..
Alder for kommuneplanens samfunnsdel	..
Gang- og sykkelvei i km som er et kommunalt ansvar pr. 10 000 innb.	73
Andel kommunale veier og gater med fartsgrense 40 km/t eller lavere	3
Netto driftsutgifter til fysisk planlegging, kulturminner, natur og nærmiljø per innbygger.	3405

Brutto investeringsutgifter til fysisk planlegging, kulturminner, natur og nærmiljø per innbygger.	164
Leke- og rekreasjonsareal. 1000 innb.	46
Samlet lengde maskinpreparerte skiløyper.	0
Husholdningsavfall levert til materialgjenvinning og biologisk behandling per innbygger	72
Andel husholdningsavfall levert til materialgjenvinning, biologisk behandling og energitnyttelse	76
Andel husholdningsavfall levert til materialgjenvinning inklusiv biologisk behandling	15
Andel husholdningsavfall levert til forbrenning	78
Totalt positivt dvs grønne	4
Totalt negativt dvs røde	8
Andel positivt	33 %

4.2.7 Nore og Uvdal kommune

Nore og Uvdal ligger øverst i Numedalen i Buskerud. I 1992 hadde kommunen 2890 innbyggere og 2508 m² areal. I 2014 hadde kommunene 2557 innbyggere. Rødberg er kommunesenter og største tettsted med ca 500 innbyggere. Nore og Uvdal kommune hadde mange jern i ilden i 1992. Innenfor turisme satset man på kulturelt særpreget og naturgitte forutsetninger, tilpasse seterdrift til turisme, fremme bruken av lokale skogressurser, bedre utnyttning av lokale fiskeressurser og fremme salg av økologisk dyrka grønnsaker. Det ble startet tiltak med papir- og glassinnsamling, samt hjemmekompostering. Bygningsvern og vern av kulturlandskapet ble viet oppmerksomhet. Det ble også satset på å få med hele Nummedalsregionen på et samarbeid om å skape trivsel og bærekraftig utvikling (Nynäs, 1993).

Kommuneplanens samfunnsdel ble vedtatt i 2010. I planstrategien blir det antydning fra noen avdelinger at kommuneplanen for lite påvirker handlingsplan og budsjett og at mange målene er for vagt formulert (Nore og Uvdal kommune, 2013a). Det er også mitt inntrykk at det er vanskelig å finne en rød tråd når det gjelder hva kommunen virkelig vil. Arealplanen er fra 2000. Det beskrives at mye er skjedd på planområdet siden 2000 og arealplanen burde vært revidert. Kommunen vedtok en energi- og klimaplan i 2011 (Nore og Uvdal kommune, 2011). Det synes uklart hvordan denne er implementert, siden den kom for sent til å være med i nåværende samfunnsdel og ikke er nevnt blant planer som skal tas hensyn til i følge planstrategien (Nore og Uvdal kommune, 2013b). Planstrategien er uvanlig vag til planstrategi å være, om hva som skal gjøres framover.

Nore og Uvdal har høy andel av biler i kommunen, men har kommet i gang med å tilrettelegge for elbiler gjennom å ha ladestasjoner, men har ikke oversikt over hvor mange

elbiler som er i kommunen. Til å være en liten kommune er det få som pendler ut av kommunen. Kommunen bruker dessuten en høy andel fornybar energi til oppvarmingen av egne bygg. Det er godt med maskinpreparerte løyper i kommunen. Kommunen trenger å få laget en ny arealplan og få laget en ROS-analyse, og samlet sett forbedre avfallshåndteringen.

Tabell 17 KOSTRA-data Nore og Uvdal

(kilde: SSB, 2012)	Nore og Uvdal
Folkemengden i alt	2531
Andel av befolkningen som bor i tettsteder	20,2
Gjennomsnittlig reisetid til kommunesenteret i minutter	10,6
Andel av befolkningen 20 - 66 år som pendler ut av bostedskommunen	17,6
Dyrka og dyrkbar jord godkjent omdisponert etter jordloven og etter plan- og bygningsloven	38
CO2-utslipp fra energibruk i komm. eiendomsforvaltn., egne bygg.	32
Andel fornybar energi av samlet energibruk i kommunal eiendomsforv., egne bygg	93
Andel fjernvarmeforbruk av samlet energibruk i komm. eiendomsforv., egne bygg.	13
Kostn. i kr til gatebelysning pr. lyspunkt, kommunal vei og gate, konsern	667
Antall innbyggere per personbil.	1,7
Antall innbyggere per el-bil.	..
Antall innbyggere per ladepunkt for el-bil.	1266
Plan eller retningslinjer med fokus på klima og energi, med mål om å redusere klimagassutslipp	Ja
Utarbeidet risiko- og sårbarhetsanalyser (ROS-analyser) knyttet til konsekvenser av klimaendringer	Nei
Alder for kommuneplanens arealdel	12
Alder for kommuneplanens samfunnsdel	2
Gang- og sykkelvei i km som er et kommunalt ansvar pr. 10 000 innb.	20
Andel kommunale veier og gater med fartsgrense 40 km/t eller lavere	17,4
Netto driftsutgifter til fysisk planlegging, kulturminner, natur og nærmiljø per innbygger.	1006
Brutto investeringsutgifter til fysisk planlegging, kulturminner, natur og nærmiljø per innbygger.	202
Leke- og rekreasjonsareal. 1000 innb.	33
Samlet lengde maskinpreparerte skiløyper.	430
Husholdningsavfall levert til materialgjenvinning og biologisk behandling per innbygger	158
Andel husholdningsavfall levert til materialgjenvinning, biologisk behandling og energiutnyttelse	85
Andel husholdningsavfall levert til materialgjenvinning inklusiv biologisk behandling	35
Andel husholdningsavfall levert til forbrenning	65
Totalt positivt dvs grønne	5
Totalt negativt dvs røde	5
Andel positivt	50 %

4.2.8 Suldal kommune

Suldal er en del av Ryfylkeregionen og ligger nordøst i Rogaland. I 1992 hadde kommunen 4137 innbyggere og 1728 m² areal. I 2014 bor det 3881 innbyggere i kommunen, ca 1300 av disse bor i kommunesenteret Sand. Kommunen hadde i 1992 ønske om å få etablert et Vassdragsmuseum og utarbeide en flerbruksplan for Suldalslågen og i tillegg fokusere på hva

som forårsaket algeoppblomstring i fjorden og hvordan beskytte villreinstammen. Det var ønskelig å utarbeide en plan for «naturopplevelsesturisme», jobbe med delprogram for kulturlandskap, få i gang et prosjekt for full kildesortering av husholdningsavfall og utvikling av kompostkasser. Kommunen ønsket å få arrangert en politikerkole i miljøvern (Nynäs, 1993). Visjonen for Suldal i kommuneplan 2009-2020 er: «Suldal – eit levande samfunn, rik

Figur 4 Logo Suldal

på naturressurser og kreativ kraft», noe som utledes til skattkammeret Suldal. Det er tatt inn et eget kapittel hvor kommunen definerer seg inn i begrepet bærekraftig utvikling (Suldal kommune, 2009:8). Jeg fant ikke noe energi- og klimaplan på Suldals nettsider, men fant den på klimakommune.enova.no. I denne planen (Suldal kommune, 2012b)

tydeliggjøres klimamålene, som er noe vage i kommuneplanen. Samtidig er det også vedtatt en ny planstrategi (Suldal kommune 2012a) som konkluderer med at det meste i nåværende kommuneplan er bra og at en energi- og klimaplan var ute på høring. Men det ligger ingen tidsplan for videre arbeid, og hvordan endringer skal samordnes med kommuneplanen som varer til 2020.

Når det gjelder status ut fra KOSTRA-data, kommer Suldal ganske bra ut. Kommunen har liten andel av befolkningen som pendler ut og har ikke så mange biler i kommunen, bruker bare fornybar energi i kommunale bygg, har bra med gang- og sykkelvei og prioriterer å ha midler til fysisk planlegging, kulturminner, kultur og nærmiljø. Kommunen er ikke så flink på avfallsbehandling, energi pr lyspunkt, nedsatte fartsgrenser og konsekvenser av klimaendringer (ROS-analyser).

Tabell 18 KOSTRA-data Suldal

(kilde: SSB, 2012)	Suldal
Folkemengden i alt	3872
Andel av befolkningen som bor i tettsteder	30,1
Gjennomsnittlig reisetid til kommunesenteret i minutter	16
Andel av befolkningen 20 - 66 år som pendler ut av bostedskommunen	16,8
Dyrka og dyrkbar jord godkjent omdisponert etter jordloven og etter plan- og bygningsloven	2
CO2-utslipp fra energibruk i komm. eiendomsforvalt., egne bygg.	..
Andel fornybar energi av samlet energibruk i kommunal eiendomsforv., egne bygg	100
Andel fjernvarmeforbruk av samlet energibruk i komm. eiendomsforv., egne bygg.	..
Kostn. i kr til gatebelysning pr. lyspunkt, kommunal vei og gate, konsern	1081
Antall innbyggere per personbil.	2,2
Antall innbyggere per el-bil.	3872
Antall innbyggere per ladepunkt for el-bil.	..
Plan eller retningslinjer med fokus på klima og energi, med mål om å redusere klimagassutslipp	Ja
Utarbeidet risiko- og sårbarhetsanalyser (ROS-analyser) knyttet til konsekvenser av klimaendringer	Nei
Alder for kommuneplanens arealdel	3

Alder for kommuneplanens samfunnsdel	3
Gang- og sykkelvei i km som er et kommunalt ansvar pr. 10 000 innb.	34
Andel kommunale veier og gater med fartsgrense 40 km/t eller lavere	5,1
Netto driftsutgifter til fysisk planlegging, kulturminner, natur og nærmiljø per innbygger.	1728
Brutto investeringsutgifter til fysisk planlegging, kulturminner, natur og nærmiljø per innbygger.	313
Leke- og rekreasjonsareal. 1000 innb.	16
Samlet lengde maskinpreparerte skiløyper.	65
Husholdningsavfall levert til materialgjenvinning og biologisk behandling per innbygger	72
Andel husholdningsavfall levert til materialgjenvinning, biologisk behandling og energitnyttelse	76
Andel husholdningsavfall levert til materialgjenvinning inklusiv biologisk behandling	15
Andel husholdningsavfall levert til forbrenning	78
Totalt positivt dvs grønne	9
Totalt negativt dvs røde	6
Andel positivt	60 %

4.2.9 Hjelmeland kommune

Hjelmeland ligger i Ryfylke i Rogaland og har et areal på 1092 km². Kommunen har «Hjelmeland naturlegvis» som visjon. Planstrategi 2012-2016 ble vedtatt i bystyremøte

Figur 5 Hovedmål (Hjelmeland kommune, 2011:24)

kulturaktivitet i Hjelmelandssamfunnet. Kommunen har innarbeidet bærekraftiltak og mål fra klima- og energiplan i kommuneplanen. Hjelmeland har satt konkrete mål om å være klimanøytralt i 2030, redusere klimagassutslippene med 10% i planperioden 2011-2015 og det samme for kommunale bygg. Kommunen vil øke tallet på miljøsertifiserte virksomheter og produksjon av fornybar energi fra småkraftverk.

08.02.12. Siste kommuneplan 2011-2023 ble vedtatt i 2011 og det var ikke noe behov for revidering av den ennå (Hjelmeland kommune, 2012).

Kommunen ser på natur som det bærende elementet i Hjelmeland, både i forhold til næringsutvikling, landskaps- og stedsutvikling, verdigrunnlag,

livsutfoldelse livskvalitet, kultur og

KOSTRA-dataene viser at Hjelmeland, som ikke har vært økokommune, kommer bedre ut enn Forsand og er på nivå med Suldal i samme fylke. Mye av det som trekker ned på Hjelmeland er tall som ikke er meldt inn, samt en høy andel av husholdningsavfall til forbrenning. Ellers er det mange indikatorer som er positive.

Tabell 19 KOSTRA-data Hjelmeland kommune

(kilde: SSB, 2012)	Hjelmeland
Folkemengden i alt	2799
Andel av befolkningen som bor i tettsteder	21,4
Gjennomsnittlig reisetid til kommunesenteret i minutter	12,7
Andel av befolkningen 20 - 66 år som pendler ut av bostedskommunen	20,5
Dyrka og dyrkbar jord godkjent omdisponert etter jordloven og etter plan- og bygningsloven	34
CO2-utslipp fra energibruk i komm. eiendomsforvaltn., egne bygg.	..
Andel fornybar energi av samlet energibruk i kommunal eiendomsforv., egne bygg	..
Andel fjernvarmeforbruk av samlet energibruk i komm. eiendomsforv., egne bygg.	..
Kostn. i kr til gatebelysning pr. lyspunkt, kommunal vei og gate, konsern	149
Antall innbyggere per personbil.	2,2
Antall innbyggere per el-bil.	1400
Antall innbyggere per ladepunkt for el-bil.	..
Plan eller retningslinjer med fokus på klima og energi, med mål om å redusere klimagassutslipp	Ja
Utarbeidet risiko- og sårbarhetsanalyser (ROS-analyser) knyttet til konsekvenser av klimaendringer	..
Alder for kommuneplanens arealdel	1
Alder for kommuneplanens samfunnsdel	1
Gang- og sykkelvei i km som er et kommunalt ansvar pr. 10 000 innb.	39
Andel kommunale veier og gater med fartsgrense 40 km/t eller lavere	57,5
Netto driftsutgifter til fysisk planlegging, kulturminner, natur og nærmiljø per innbygger.	1014
Brutto investeringsutgifter til fysisk planlegging, kulturminner, natur og nærmiljø per innbygger.	273
Leke- og rekreasjonsareal. 1000 innb.	4
Samlet lengde maskinpreparerte skiløyper.	3
Husholdningsavfall levert til materialgjenvinning og biologisk behandling per innbygger	73
Andel husholdningsavfall levert til materialgjenvinning, biologisk behandling og energiutnyttelse	76
Andel husholdningsavfall levert til materialgjenvinning inklusiv biologisk behandling	16
Andel husholdningsavfall levert til forbrenning	78
Totalt positivt dvs grønne	7
Totalt negativt dvs røde	5
Andel positivt	58 %

4.2.10 Gjemnes kommune

Gjemnes kommune ligger på Nordmøre og har et areal på 382 km². Jeg kan ikke finne at Gjemnes kommune har laget noe planstrategi som er tilgjengelig på nettsidene til kommunen. Kommuneplanen er fra 2003 og går ut i 2015, det vil si vedtatt lenge før ny PBL kom i 2008. Jeg kan ikke finne at kommunen er i gang med noe prosess i retning av ny kommuneplan ennå. Kommunen har en klima- og energiplan 2012-2016 som er vedtatt i 2011 som skal underordnes kommuneplan fra 2003. Det må være utfordrende å skulle implementerte og underordne denne planen i en kommuneplan fra 2003 (Gjemnes kommune, 2003). I kommuneplanen fra 2003 er ordet «berekraftig nevnt en gang og ordet «klima» er ikke nevnt. Tiltakene innenfor miljø ikke er implementert i organisasjonen, men overlatt til nærings- og miljøavdelingen (Gjemnes kommune, 2011). Jeg kan ikke finne noen økonomiplan for 2014-17, men økonomiplanen for 2013-2016 (Gjemnes kommune, 2012) viser at det er en

økonomisk anstrengt situasjon for kommunen, ettersom den ligger på Robek-lista¹³ og således er underlagt statlig kontroll på de økonomiske prioriteringene. KOSTRA-dataene for Gjemnes viser at det er mange som jobbpendler til andre kommuner. Siden befolkningen bor spredt er også bilandelen høy og elbilen fraværende. Selv om andel fornybar energi som brukes i bygg er høy, er ikke CO2 utslippet spesielt lavt. Lave er derimot kostnadene pr punkt veilys. Det er lite tilrettelagt med gang- og sykkelvei, og det er ikke mye av veiene som har nedsatt fartsgrense. Sammenlignet med naboen økokommunen Tingvoll, er det, overraskende nok, ikke store forskjeller. Årsaken til at Gjemnes faktisk fremstår som bedre enn Tingvoll i denne undersøkelsen kan kanskje være at Gjemnes kommune har vært flinkere å sende inn KOSTRA-data.

Tabell 20 KOSTRA-data Gjemnes kommune

(kilde: SSB, 2012)	Gjemnes
Folkemengden i alt	2557
Andel av befolkningen som bor i tettsteder	21,5
Gjennomsnittlig reisetid til kommunesenteret i minutter	11,1
Andel av befolkningen 20 - 66 år som pendler ut av bostedskommunen	41,3
Dyrka og dyrkbar jord godkjent omdisponert etter jordloven og etter plan- og bygningsloven	18
CO2-utslipp fra energibruk i komm. eiendomsforvaltn., egne bygg.	47
Andel fornybar energi av samlet energibruk i kommunal eiendomsforv., egne bygg	92
Andel fjernvarmeforbruk av samlet energibruk i komm. eiendomsforv., egne bygg.	27
Kostn. i kr til gatebelysning pr. lyspunkt, kommunal vei og gate, konsern	200
Antall innbyggere per personbil.	1,8
Antall innbyggere per el-bil.	2557
Antall innbyggere per ladepunkt for el-bil.	..
Plan eller retningslinjer med fokus på klima og energi, med mål om å redusere klimagassutslipp	Ja
Utarbeidet risiko- og sårbarhetsanalyser (ROS-analyser) knyttet til konsekvenser av klimaendringer	Ja
Alder for kommuneplanens arealdel	9
Alder for kommuneplanens samfunnsdel	9
Gang- og sykkelvei i km som er et kommunalt ansvar pr. 10 000 innb.	8
Andel kommunale veier og gater med fartsgrense 40 km/t eller lavere	6,8
Netto driftsutgifter til fysisk planlegging, kulturminner, natur og nærmiljø per innbygger.	547
Brutto investeringsutgifter til fysisk planlegging, kulturminner, natur og nærmiljø per innbygger.	158
Leke- og rekreasjonsareal. 1000 innb.	39
Samlet lengde maskinpreparerte skiløyper.	40
Husholdningsavfall levert til materialgjenvinning og biologisk behandling per innbygger	189
Andel husholdningsavfall levert til materialgjenvinning, biologisk behandling og energiutnyttelse	88
Andel husholdningsavfall levert til materialgjenvinning inklusiv biologisk behandling	51
Andel husholdningsavfall levert til forbrenning	48
Totalt positivt dvs grønne	4
Totalt negativt dvs røde	7
Andel positivt	36 %

¹³ ROBEEK er et register over kommuner og fylkeskommuner som må ha godkjenning fra Kommunal- og moderniseringsdepartementet for å kunne foreta gyldige vedtak om låneopptak eller langsiktige leieavtaler. <http://www.regjeringen.no/nb/dep/kmd/tema/databaser-og-registre/robek-2.html?id=449305>.

4.3 Svenske økokommuner

Svenske økokommuner har som jeg tidligere har omtalt, klart å skape aktive nettverk og har et utstrakt internasjonalt samarbeid. Det hele begynte som et forprosjekt høsten 1990 som ble avsluttet ved årsslutt 1991. 12 kommuner startet opp og ytterligere 4 sluttet seg til.

Bærekraftig utvikling begynte å bli en folkebevegelse i Sverige som påvirket både staten og næringslivet. Regjeringen besluttet at Sverige skulle bli det første bærekraftige landet i verden. Sveriges riksdag vedtok i to etapper, 1999 og 2005, 16 nasjonale miljökvalitetsmål som beskriver den kvalitet og tilstand for Sveriges miljø-, natur- og kulturressurser som er økologisk bærekraftig på lang sikt. Målene skal nås i 2020 og det satses milliarder på grønne investeringer. Naturvårdsverket (2014) anslår at 5 av 21 svenske fylker når noen av målene innen 2020, mens 4 fylker ikke når noen av målene innen 2020, resten når kanskje noen av målene. I Sverige skal alle kommuner ha en kommunal handlingsplan for sitt arbeide med en bærekraftig utvikling.

I dag har ikke svenske kommuner det samme økonomiske handlingsrommet som på 90-tallet, rettet mot bærekraftige tiltak og utviklingen er stoppet opp. Noen kommuner har lyktes i å integrere bærekraftig utvikling i all virksomhet, man er også opptatt av å gjøre kommunen robust for å takle klimautfordringene. Torbjørn Lahti (2013) beskriver hvordan forandringsprosessen går i bølger, hvordan mindre kommuner er avhengig av ildsjeler for å drive arbeidet framover, mens intensiteten i arbeidet faller når disse ildsjelene ikke drar lasset. Forsberg (2007) mener det har vært en polarisering mellom svake og sterke klimakommuner de siste ti årene, hvor det har vært gjennomført store miljøinvesteringprogrammer, LIP¹⁴ og KLIMP¹⁵. Langt de fleste tilskuddene har gått til store og mellomstore kommuner. Små kommuner har hatt mindre ressurser og kapasitet til å søke og få penger herfra. Forsberg (2007) påpeker at LIP satte kommunene i en konkurransesituasjon overfor hverandre, der de måtte konkurrere om bidrag fra staten, i motsetning til samarbeidsdiskursen som rådet i LA21-arbeidet. I en evaluering av KLIMP utført av Energimyndigheten og Naturvårdsverket i 2007 foreslår man å innføre en form for planleggingsstøtte til små kommuner som ikke er ressurssterke nok til å arbeide frem en KLIMP-søknad (Leiren og Kasa, 2010). I Sverige har alle svenske kommuner ansatt miljøsjef ettersom kommunen har tilsynsansvar for miljølovgivningen, og alle kommuner har også energirådgivere som mottar støtte til

¹⁴ Lokala investeringsprogrammet(LIP) ble opprettet i 1997 og pågikk til og med 2002. Det ble opprettet da regjeringen Persson kom til makten. Forutsatte kommunale andeler på 50% og kommunen som et nav i samarbeid med det private næringsliv for å med gode miljøløsninger.

¹⁵ Klimainvesteringsprogrammet (KLIMP) ble opprettet i 2003 og pågikk til 2008. Hadde mer fokus på investering i klimatiltak.

opplysningsarbeid overfor befolkningen fra Energimyndigheten. Svært mange har i tillegg en egen klimakoordinator, klimastrateg eller lignende stilling. Mange kommuner ansatte flere i miljøadministrasjonen på 1990-tallet, for blant annet å kunne ta seg av søknader til LIP. Norland (2006) mener den konkrete prosjektstøtten kan ha vært en drivkraft for kommunene til å ansette klimakoordinatorer, ettersom det kreves institusjonell kapasitet for å skrive søknader og «hente ut» den betydelige statsstøtten.

Som basis for overordnet planlegging og arealdisponering har man i Sverige en Översiktsplan (kommuneplan) og av og til en "Fordjupad översiktsplan" (kommunedelplan). De færreste kommuner i Sverige ruller sine oversiktsplaner regelmessig slik PBL pålegger kommunene å gjøre i Norge. En del svenske kommuner har en lang medvirkningsprosess, konsekvenskartlegginger og analyser av måloppnåelsene som gjør at prosessen tar lengre tid.

Upplands Väsby

Kommunen Upplands Väsby har ca 41.000 innbyggere på et areal på 85 km² og det er bare 25 km til Stockholm. Kommunen er tilsluttet det nasjonale nettverket Klimatkommunerna som har 30 medlemmer (Klimatkommunerna, 2013). Tidsskriftet Miljöaktuelt lager hvert år en rangering av svenske kommuner. På fire år har Upplands Väsby gått fra 167. til første plass på denne rankingen. *"De senaste fem till sju åren har miljöarbetet tagit fart. Visst gjorde vi bra saker innan dess, men det blev mest smågrejer här och där"*, sier Kommundirektøren i Upplands Väsby, Björn Eklundh (Gunnarson, 2013). Kommunen har en tydelig politisk ledelse i miljøspørsmål. Kommunen ble sertifisert for ISO 14001 i 2010. Dette gjør at man har fått et bedre system. De ulike delene av kommunenorganisasjonen skal jobbe med de miljøspørsmålene man er mest kvalifisert for å løse. På den måten har man et system å styre etter i hele kommunen, hvor fokuset på miljø gjennomsyrrer det man gjør. Man har også laget et system med "Klimatavtal Väsby" med næringslivet hvor man setter mål og reduserer sin klimapåvirkning gjennom kontinuerlig oppfølging (Gunnarson, 2013).

Gjeldende kommuneplan er for perioden 2005-2020. Her kommenteres det også hva som er nytt i forhold til forrige kommuneplan. Denne planen avsluttes med et sammendrag av *"strategisk hållbarhetsbdömning"* (bærekraftsvurdering) av de tiltak som er foreslått i planen (Uppland Väsby, 2005). På hjemmesiden til Väsby er det lagt en egen side som heter *"www.upplandsvasby.se/ framtidensvasby"* som er knyttet til arbeidet med å lage en ny kommuneplan som forventes vedtatt årskiftet 2015-2016. Det er også laget et forslag til visjon for Väsby for 2040. I mars 2014 har det vært gjennomført over en uke med dialogtreff hvor

innbyggerne har hatt mulighet til å påvirke. Som en følge av dette er det laget 3 strategier for byens videre utvikling. Strategiene er vurdert ut fra sosial, økonomisk og økologisk bærekraft. I forhold til norske forhold tar disse prosessene lengre tid fordi man velger å innvolvere innbyggerne. Det er også en egen dialog med ungdommene og det er lagt inn spørreskjema hvor alle innbyggerne kan si sin mening anonymt, i tillegg til å komme med generelle innspill. Det er også laget et eget kart man kan peke ut steder i kommunen hvor man er fornøyd med slik det er i dag (Upplands Väsby kommun, 2014).

Övertorneå

«I Övertorneå kommun värnar vi om varandra. Här kan du känna dig trygg och känna stor frihet. Våra skolor är bland Sveriges bästa, vi har god ekonomi, låg kommunalskatt, billigt boende, bra kvalitet i barnomsorg, äldreomsorg och närhet till naturen. Mitt i vackra Tornedalen, vid gränsen till Finland, ligger Övertorneå. Kommunen är stor som Blekinge och norra kommundelen korsas av Polcirkeln» (Övertorneå kommune, 2013b).

Kommunen har en oversiktsplan fra 2004, men har siden 2012 arbeidet med en ny plan som har vært ute på høring og som skal vedtas før sommeren 2014. Visjonen er «Här vil vi bo och verka». Strukturen i planen er basert på at man har 5 utfordringer. Det er satt opp mål for hvordan disse utfordringene skal møtes, med kommunale strategier og hvilke konsekvenser dette har for planleggingen. En av utfordringene er innenfor miljø og klima. Kommunen er med i Økokommunenettverket. Kommunen ønsker å være pilotkommune innenfor arbeidet med å bli en 5. generasjons økokommune (se kap 2.3), med spredningseffekt til andre kommuner, på samme måte som kommunen hadde når det gjaldt spredning til andre kommuner på 80-tallet som 1. generasjons økokommune. Det skal utarbeides en bærekraftig utviklingsplan som skal være dynamisk i forhold til hvordan kommunen utvikles. Dessuten skal det jobbes basert på gode eksempler og etableres et kompetansesentrum. Med dette håper kommunen å kunne oppnå en effekt i forhold til redusert arbeidsløshet, økt forsørgerevne, økt innflytting, samt et bærekraftig samfunn for mennesker både miljøøkonomisk, økologisk og sosialt. I arbeidet med planen er det utviklet 3 forskjellige scenarioer. Scenario 0 er at dagens trend med gradvis befolkningsnedgang fortsetter, mens de andre to scenarioene tar utgangspunkt i at man klarer å snu denne utviklingen. Scenario 1 tar utgangspunkt i at dette skjer utelukkende gjennom en vekst i befolkningen langs elven, mens scenario 2 er noe mer optimistisk for de øvrige deler av kommunen, selv om hoveddelen av utviklingen skjer langs

elven. Planen har således fokus på en konsentrert bebyggelse i elvedalen og hvordan ta miljømessige og klimamessige hensyn til dette i planleggingen. Kommunen har 4720 innbyggere fordelt på 2509 km² areal. Dagens kommunegrenser ble til gjennom sammenslåinger i 1969, da bodde det nesten 8000 innbyggere i kommunen (Övertorneå kommune, 2013a). Tidsskriftet Miljöaktuelt lager hvert år en rangering av svenske kommuner, Övertorneå lå på 129 plass (av 290) i 2013. Men sammenlignet med såkalte «glesbygdskommuner», kommuner med spred bebyggelse, lå kommunen som nummer 2 (Miljöaktuelt, 2013).

Lerum

Figur 6 Lerums visjon

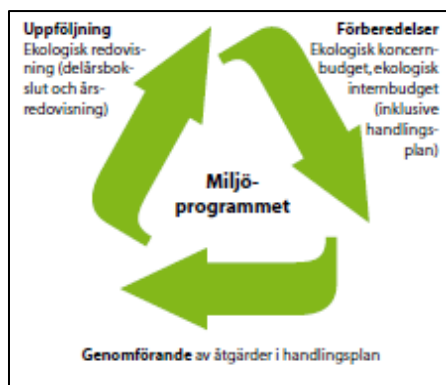
Lerum kommune ligger litt øst for Gøteborg og har ca 40.000 innbyggere og har et areal på 258 km². (Lerum kommune, 2008). Lerums visjon er å bli Sveriges ledende miljøkommune innen år 2025 eller tidligere. Lerums kommune skal kjennetegnes av bærekraftighet, kreativitet og innflytelse (Lerum kommune, 2014). Kommunen lager årlige visjonsrapporter for å vise

hvordan arbeidet med å nå visjonen går. Rapportene forelegges kommunestyret og brukes som utgangspunkt for videre arbeid og tiltak. Rapporten skal også gi svar på hvor langt Lerum har nådd i forhold til de fem hovedområdene: livsstil/forbruk, bærekraftig næringsliv, bærekraftig planlegging/nærmiljø, natur og innflytelse/dialog (Lerum kommune 2013a). Visjonen ser ut til å være styrende for mye av det som gjøres i Lerum, mens det er mindre fokus på oversiktsplanen fra 2008. Det pågår nå en aktualitetsvurdering av oversiktsplanen med tanke på om det er behov for revidering (Lerum kommune, 2013b). Lerum kommune har stor fokus på resultater og har stadig framgang på Miljöaktualitets rankingsliste og var i 2013 nummer 5. Kommunen sier at man har hatt stor fremgang på innflytelse og dialog. Kommunens visjon nevnes i media og firmaer i Lerum har begynt å bruke visjonen for å forsterke sitt eget varemerke (Lerum kommune 2013c). Lerum kommune meldte seg i 2013 inn i økokommunenettverket (Sekom, 2014).

Vaxjö

Figur 8. Vaxjö kommune har et økologisk helhetlig syn på samfunnsplanlegging

Figur 7. Prosessen rundt miljøprogrammet i Vaxjö

Vaxjö har over 85.000 innbyggere og et areal på 1675 m², ligger i Småland, nord for Skåne. Miljøprogrammet for Vaxjö kommune består av følgende miljøvisjon/mål: "Leva livet" – forbruk og avfallbehandling, "Vår natur" – natur, sjøer og vassdrag, og "Fossilbränsefritt Vaxjö" - Energi og transport. Det skal skje gjennom at Vaxjö fortsatt skal være en ledende miljøkommune. Det skal skje gjennom kunnskap, tenke økologisk og ressursgjerrig, være gode forbilder, påvirke til å redusere negative miljøpåvirkninger og involvere alle i retning et bærekraftig samfunn (Vaxjö kommun, 2010). Vaxjö har nå ute til høring reviderte miljømål, hvor de setter en rekke konkrete fram mål til 2020 for å nå ønsket målsetning innen 2030. Det settes også opp hvem som er ansvarlig for at hvert mål skal nås. Det er ikke noe overordnet planhierarki i Vaxjö, jf. figur 7, miljøprogrammet går inn som tiltak i handlingsplanen. Det er lagt inn 10 budsjettindikatorer og 22 oppfølgingsindikatorer som skal sikre at målene nås (Vaxjö kommun, 2013a).

Vaxjö kommune tok i 2011 i bruk et miljøledelsessystem som heter ECOBUDGET som er utviklet av ICLEI. Grunntanken bak dette systemet er at man i tillegg til de systemer man har i kommunen for å kunne overvåke kommunens økonomi også skal kunne planlegge tiltak for og få oversikt over status til natur- og miljøressursene. Ecobudget er integrert i Vaxjøs virksomhetsledelsessystem, der utviklingen på kommunens miljømål ses i tilknytning til hva som oppnås på målinger på miljø, energi og trafikk (Vaxjö kommun, 2013b). Fordelen med det er at miljømålene kan settes i livet raskere. Ulempen er, slik det ser ut for en uforstående, er at når oversiktsplanen ikke er revidert siden 2005, mangler man oversikt over hvordan flere planer virker på hverandre. Tidsskriftet Miljøaktuelt lager hvert år en rangering av svenske kommuner, Vaxjö lå på 20 plass (av 290) i 2013, etter å ha ligget på 4 plass i 2010 og 2011. Det er neppe en utvikling en kommune med Vaxjøs ambisjoner er fornøyd med. Spørsmålet er om kommunen, med sin målrettede satsning på å bli Europas grønneste, glemmer å ha et helhetssyn på hvordan de forskjellige delene virker på

hverandre. Vaxjö er meget aktiv i nettverksbygging både nasjonalt og internasjonalt. Nasjonalt er de med i Klimatkommunerna sammen med 30 andre kommuner. Internasjonalt er de med i ICLEI, Energi Cities, hvor de er med i styret, og Covenant of Mayors (også kalt Borgermesteravtalen). Vaxjö kommune har som internasjonal strategi et mål om å bli «*Europas grønaste stad, där människor, organisationer och företag växer och tar ansvar*» og bidra til økologisk økonomisk og bærekraftig utvikling, lokalt og globalt (Vaxjö kommun, 2013c).

4.4 Danske økokommuner

Lejre

Lejre kommune kaller seg for en økologisk kommune. Kommunen på ca 27.000 innbyggere ligger på nordvestkysten av Sjælland. Kommunen har 8 byer på mellom ca 1000-4000 innbyggere hvor ca 60% av innbyggerne bor. Kommunens areal er 240 km² hvorav ca en tredjedel er fredet på grunn av naturmessig, landskapsmessig og kulturhistorisk verdi. Ca 70% av de som er i arbeid pendler til andre kommuner, spesielt København hvor det bare er 35 minutter med tog, med to avganger i timen. Overordnet mål i kommuneplanen som ble vedtatt i 2013 er: «*Byer med berikende felleskaper, nasjonalpark med mere natur og flere opplevelser, rent drikkevann – også til omverden og omstilling til fornybar energi*». Kommunen har et mål fra klimaplan vedtatt i 2011 på at 30% av energien innen 2020 skal komme fra fornybar energi. Et flertall i Folketinget i Danmark har dessuten i 2012 skrevet under på en energiavtale som setter mål om fossilfri energiforsyning i Danmark fra 2050, basert hovedsakelig på vindkraft, biogass og solkraft. Kommunen er avventende til å sette opp flere vindmøller før resultatene fra en nasjonal undersøkelse på lavfrekvent støy fra vindmøller kommer i 2016. Kommunen har store grunnvannsressurser med rent drikkevann, 84% sendes til nabokommunene. Lejre er opptatt av at man må unngå alt som kan skade disse ressursene. Region Sjælland har en visjon om å være den grønne regionen i Europa og ønsker å være i forkant med klimatilpasninger. De to byene Kirke Hvalsø og Lejre, som i dag har togstasjoner, vil få mest utbygging av boliger framover. Dette for å utnytte potensialet med kollektivtransport og pendlermuligheter. Målet er å tiltrekke seg flere barnefamilier som ønsker å bosette seg i småbyer. I kommuneplanen gjøres det miljøvurderinger av planlagte utbygginger, hva som kan være konsekvensen av utbyggingen og tiltak for å motvirke konsekvensen av utbyggingen beskrives. Tiltak som nevnes er lavenergihus, rensing for å

unngå forurensing av grunnvann, sikre offentlige kommunikasjon til nye områder og hvordan landskapet rundt utbyggingsområdet kan beskyttes (Lejre kommune, 2013). Kommuneplanen er på hele 187 sider, men det vi i Norge vil kalle samfunnsdel og arealdel er satt sammen på en meget god og informativ måte hvor samfunnsvurderinger og arealplaner smeltes sammen med fokus på de enkelte temaer som tas opp. Lejrestrategien er en strategi for hva kommunestyret vil sette fokus på for perioden 2012-2015. Temaer og initiativ er bygget opp rundt kommunens visjon om en bærekraftig utvikling av Lejre. I 2030 er Lejre «*et sundt samfund – berigende fællesskaper, et sundt miljø – hovedstadenes økologiske forhøve og en sund økonomi – vi sår – derfor høster vi*» (Lejre kommune, 2012). Lejrestrategien er laget for å være både interessant, lærerik, tilgjengelig og tidvis noe humoristisk som gjør at den som et offentlig dokument får en helt annen folkelig tilgjengelighet enn det som er vanlig.

Green Cities

Green Cities ble etablert i 2000 og består av 6 danske kommuner som har som visjon å bli et bærekraftig samfunn. Green Cities ønsker å utvise politisk lederskap til å skape bærekraftig lokal handling og utvikling, gjennom dansk og internasjonalt samarbeid videreutvikle en ambisiøs miljøkurs. Green Cities vil forbedre de samfunnsmessige rammer for en bærekraftig utvikling og inspirere og motivere andre til en sterk innsats for bærekraftig utvikling. I 2012 består samarbeidet av 6 medlemskommuner og 2 observatørkommuner. I 2011-2012 ble det utarbeidet en ny og mer ambisiøs Green Cities-samarbeidsavtale med hovedmål om klima, grunnvann, økologiske mat, natur, trafikk og avfall med delmål som på flere områder går lengere enn de nasjonale mål. Carbon 20-prosjektet som støttes av EU LIFE+¹⁶, startet i januar 2011 og skal styrke samarbeidet mellom kommuner og næringsliv om grønn vekst og reduksjon av drivhusgasser. Målet er å nå en samlet reduksjon på 20% innen prosjektets avslutning i 2013. Det holdes seminarer/konferanser om energibesparelser med fokus på transport, solceller og gjenbruk. Det bygges opp kapasitet i kommunene på energieffektivisering. Green Cities har utformet og implementer en miljømessig progressiv innkjøpspolitikk, hvor medlemskommunene kjøper varer, tjenester eller får utført bygge- og anleggsarbeid. Tiltakene har mindre miljøpåvirkning målt over levetiden sammenlignet med det som ellers ville være kjøpt eller blitt utført. Dette er i tråd med EU's definisjon på grønne innkjøp som er beskrevet i EU-meldingen nr 12041/08 „*Offentlige innkjøp for et bedre miljø*” (Greencities, 2014). I årsmeldingen for 2012 gis det en fyldig beskrivelse over hvordan de

¹⁶ EU Life Pluss. Et investeringsstøtteprogram for miljøtiltak i EU.
<http://ec.europa.eu/environment/life/funding/lifepius.htm>

seks kommunene, sammenlignet med hverandre har lyktes med sine målsetninger (GreenCities, 2013).

Albertslund

Albertslund er en av byene som er med i organisasjonen Green Cities. Kommunen har 29.000 innbyggere fordelt på et 25 km² stort område, hvor 60% er grønt areal. Albertslund ble som første danske kommune 100% miljøsertifisert i 2008. Albertslund har vunnet flere miljøpriser. Nordisk råds pris for beste energikommune for sin modell for billig og energieffektiv boligrenovering. Dette er prefabrikerte løsninger som kombinerer renovering til lavenergiboliger som tar i bruk solenergiløsninger. Kommunen samarbeider også om LED-løsninger for gatelys i kombinasjon med ladepunkter for elbiler. Det er også etablert en sykkelrute til København som går utenom bilveiene (Albertslund kommune, 2014a, Albertslund kommune 2014c)). Albertslund kommune lager hvert år et grønt regnskap som viser status for miljøpåvirkningene og hvor langt kommunen har kommet i realiseringen av klimamålene, samt gir muligheter for å følge opp de initiativer som iverksettes for å redusere miljøpåvirkningene (Albertslund, 2014b).

4.5 Kanadiske økokommuner

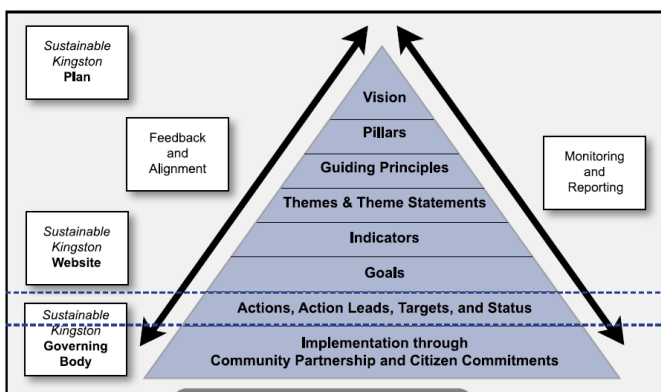
Whistler

Kommunen Whistler i delstaten British Columbia i Canada ligger oppi fjellene ca 125 kilometer nordøst for Vancouver. Kommunen var vertskap for store deler av øvelsene i OL i Vancouver i 2010. Kommunen blir årlig besøkt av ca 2 millioner turister. Antall bofaste innbyggere er på ca 10.000, men har i tillegg mange som arbeider her i sesongene. I 1986 bodde det bare ca 2000 innbyggere i kommunen. Kommunen vedtok i 2007 en bærekraftig samfunnsplan "Whistler2020", som inneholder strategisk retning og visjon for 2020 – som et ambisiøst steg i retning en bærekraftig framtid. Denne planen er overordnet alle andre planer i kommunen. Visjonen er « å bli det fremste fjellferiemål, mens vi beveger oss mot bærekraft» (Whistler, 2007). Kommuneplanens arealdel dvs. "Official Community Plan" (OCP) inneholder framtidige areal og reguleringsmessige konsekvenser, mens Whistler 2020 inneholder visjonen og målene i retningen mot suksess og bærekraft. OCP ble vedtatt i mai 2013 etter 20 måneder med refleksjon og innspill fra kommunens innbyggere og diverse interessenter. Denne planen har en varighet på 5 år (Whistler, 2013a). «Council action plan»

er en handlingsplan for de styrende politikerne i valgperioden, mens «corporate plan» tydeliggjør de strategiske beslutninger som må tas i samme periode. Whistler er med i et program som delstaten British Columbia startet opp i 2006 og som er rettet mot mindre kommuner som ønsker å satse på turisme. Målene er å doble antall turister fram mot 2015, økt bærekraftig miljømessig styring og flere arbeidsplasser. Economic Partnership Initiative er et samarbeidsforum som ble etablert i 2013. Hensikten er å involvere næringslivet, spesielt det turistbaserte, og samfunnet generelt i planleggingen (Whistler, 2013b). Det er en egen nettside, www.whistler2020.ca, som viser måltall for hvordan kommunen ligger an i forhold til mål man har satt seg for 2020 og 2060. Framgangen måles ved hjelp av 90 indikatorer (Whistler, 2007).

Kingston

Kingston ligger i Ontario i nærheten av Toronto. Denne byen jobber etter en visjon om å bli Canadas mest bærekraftige by. Denne visjonen er beskrevet i en samfunnsbygget plan kalt «Sustainable Kingston Plan». Den består av mål knyttet til temaer som støtter de fire bærekraftige pilarene: miljømessig ansvarlighet, sosial likhet, sunn økonomi og kulturell utfoldelse. Temaene er altså knyttet til en av de fire pilarene. Hvert tema inneholder en beskrivelse av temaet, hvilke indikatorer som skal brukes for å måle fremgang og hvilke mål som skal nås. På websiden ligger det dessuten en fortløpende oppdatering av hvilke handlinger som gjøres knyttet til mål og temaer utført av samarbeidspartnerne.

Figur 9 «Sustainable Kingston» En plan, en website, en styrende organisering. Hvordan det hele henger sammen fra samfunn til visjon og omvendt.

Sustainable Kingston, se figur 9, består av 3 deler, selve planen, en website og en samfunnsdrevet non-profit organisasjon. Organisasjonen arbeider sammen med sine samarbeidspartnere med å tilgjengeliggjøre, sammenkoble og utdanne befolkningen for lette gjennomføringen av planen og vise hvordan gjennomføringen av planen går.

Selve kommuneorganisasjonen «City of Kingston» er en av mange samfunnsdeltagere i Sustainable Kingston. Det har vært vurdert hvordan man kunne gi hele samfunnet, ikke bare det kommunale byråkratiet og de politisk engasjerte et eierskap til planen. En samfunnsbygget og samfunnseiet plan vil inspirere til framveksten av bærekraftige planer og handlinger både innenfor ulike samfunnsorganiseringer, institusjoner, bedrifter og ulike sammenslutninger og

enkelpersoner, så vel som innenfor selve kommuneorganiseringen. I forbindelse med Sustainable Kingston Plan ble det laget en egen «knowledge sharing report» som gir mulighet for deling og dialog med andre kommuner om selve planprosessen (Sustainable Kingston, 2010). Kingstons strategiske plan 2011-2014 viser hvordan byen tilfører bærekraftig tenkning i alle sine programmer, tjenester og tilbud (Kingston, 2014). Mens bærekraftrapporten 2011-2012 viser hvordan første perioden i denne perioden har gått (Kingston 2012). Kingston blir også målt etter en indeks som heter Canadian Index of Wellbeing (CIW), data fra Statistics of Canada og andre som blir samlet i en «Vital Signs report». Det er Community Foundation i Kingston & Area som bestiller og finansierer denne rapporten¹⁷.

4.6 Oppsummering

Denne gjennomgangen viser at det er en tydelig forskjell mellom de norske kommunene i forhold til hvor gode rutiner de har på sirkulering av kommuneplaner, om bærekraftfokus vises i visjoner og strategiske mål og i hvor stor grad det gjøres en bærekraftig vurdering rundt de tiltak som skal gjennomføres. Noen kommuner har en tendens til å lage mange kommunedelplaner, energi-, klima- og miljøplaner som det er vanskelig å se hvordan henger sammen med det som skal være overordnet plan i form av en kommuneplan som ikke har vært rullert på noen år. I andre tilfeller er kommuneplanen rullert, men det kan være vanskelig å finne igjen tiltak fra energi- og miljøplanen. Jeg ser også at et begrenset utvalg av KOSTRA-data gir et visst grunnlag for å kunne skille mellom kommuner i forhold til hvor stort miljøengasjement en kommune har. For mindre kommuner kan det være andre faktorer som spiller inn. Eksempelene fra svenske, danske og kanadiske kommune gir interessante innfallsvinkler på hvordan prosessene alternativt kunne vært lagt opp. Her er det kommuner som gjør gode bærekraftvurderinger for og i mot de tiltakene som foreslås, hvordan negativ effekt kan minimaliseres, hvordan tilrettelegge for å dele erfaringer, hvordan visjoner og planer kan virke mobiliserende på et folkelig bærekraftengasjement, hvordan effekten kan måles og planer kan bli dynamiske. Dette vil jeg drøfte nærmere i neste kapittel og bringe inn en del nye momenter.

¹⁷ Community Foundations of Kingston and area (2013) We're satisfied but... we have work to do. 2013 Vital signs - Community Foundations of Kingston & area. Published in partnership with KFL&A Public health. http://www.vitalsignscanada.ca/files/localreports/2013_Kingston_report.pdf. Lastet ned 19.04.2014.

5 Drøfting

5.1 Innholdet i begrepet «økokommune» i dag

Utgangspunktet for en økokommune er, at det er laget en økokommuneerklæring i Norge. I Sverige er det utarbeidet kriterier for å bli en økokommune. Disse gir retningslinjer for utviklingen i retning av å bli en økokommune. Ut over dette påvirkes utviklingen av bærekraftige kommuner i Norge av lover som PBL og krav om at kommunene skal utarbeide klimaplaner med konkrete mål. Dette har vi vært inne på i kap 2.2, omtalt som harde virkemidler. Flere kommuner i Norge har sluttet seg til Fredrikstaderklæringen, men ingen viser til hvordan man ligger an i forhold til å oppfylle målene i den. På europeisk nivå har Aalborgdeklarasjonen (European Sustainable Cities, 2014) hatt større betydning for de europeiske kommunene som har sluttet seg til den. Dette fordi det er en mer «levende deklarasjon». Man blir målt og veid i forhold til oppfyllelse av deklarasjonen og det ligger muligheter for å gå videre i nivåer for å utvikle seg som bærekraftig kommune. Jeg vil se nærmere på begrepet økokommune sett opp mot de visjonene en kommune har satt seg, hvordan et samfunn kan skape verdier i sitt nærområde, hvordan det gir grunnlag for nedendra-og-opp-strømmer i et samfunn. Grunnlaget for dette er at man har ildsjeler, gode nettverk og et engasjement for lokalsamfunnet. Gjennom det kan det bygges et bærekraftig samfunn, som innenfor et lokalt administrativt område kan være en økokommune.

Visjonen

I nesten alle samfunn vil en ferd mot bærekraftighet representere en forandring, både når det gjelder adferden til næringsvirksomhetene, måten tjenestene leveres på og måten myndigheter og borgere samhandler. Uten en forankring i ledelsen i en kommune, vil det ikke være mulig å få til endring. Ledelsen må kunne inspirere og vise veien og målet man har med forandringen gjennom en visjon. Visjonen må være en del av den offisielle politikken til den politiske ledelsen. Visjonen må være støttet og forstått av kommunens ansatte som skal kommunisere visjonen videre til ulike interessenter. En visjon er et verktøy som fokuserer energi og motiverer folk. Om formålet med bærekraftighet er å forbedre miljøet gjennom å endre vaner, spare penger gjennom redusert material- og energiforbruk eller skape kvalitetsjobber gjennom industri basert på fornybare ressurser, vil resultatet være mye bedre om det er et formål i form av en visjon som er meningsfull og oppnåelig (Coyle, 2011).

Visjonene til kommunene vi har sett på viser at kommunepolitikerne er opptatt av å skape gode kommuner til å leve i:

- Sammen for en levende by (Stavanger, med fem målsøyler og bærekraftig utvikling som fundament)
- Smart, trygg og grønn (Oslo)
- Større, smartere, sunnere (Drammen)
- Fremtidsrettet inkluderende og ansvarsbevisst (Asker)
- Vi tror på muligheter (Kristiansand)
- Store lille Trondheim
- Sammen for et varmt og livskraftig Tromsø
- 2030-attraktiv hovedstad i nord (Bodø)
- Ålesund som et livskraftig landsdelssenter som bygger på trivsel, trygghet og tilhørighet
- Økokommunen, bedre løsninger for mennesker og miljø (Tingvoll)
- Vi ønsker at enda flere hyggelige mennesker skal leve trygt og godt i vår vakre kommune (Lardal)
- Fleire innbyggjarar og auka trivsel i Sogndal
- Tolga, en kommune med tæl
- Nesseby kommune, en vital og livskraftig kommune
- Hjelmeland, naturligvis
- Suldal, eit levande samfunn, rik på naturressurser og kreativ kraft
- Kommunen som vågar (Forsand)
- Sveriges ledande miljökommun,- hållbarhet, kreativitet, innflytande (Lerum)
- Visjon Väsby 2040: 63.000 har rätt, et lærende Väsby, Väsby ligger rätt, tenker längre, vågar och gör
- Her vil vi bo och verka (Övertorneå)
- Et sundt samfund – berigende fellesskaper, et sundt miljø – hovedstadens økologiske forhøve og en sund økonomi – vi sår derfor høster vi. (Lejre i 2030)
- Vores by skal have høj fysisk kvalitet, vi vil utfolde den demokratiske kultur, vi skal leve i mangfoldigheten. (Albertslund, som i tillegg i visjonen har med 3 merkesaker vedr barn/unge, kultur og miljø)

- Å bli det fremste fjellferiemål, mens vi beveger oss mot bærekraft (Whistler, fritt oversatt)
- Canadas mest bærekraftige by (Kingston, fritt oversatt)

Jeg har ikke funnet noen overordnede kommunale visjoner hos Bergen, Gjemnes, Vaxjö og Nore og Uvdal. Vaxjö har som internasjonal strategi å bli Europas grønneste, men jeg finner ikke at dette er noe som favner lengre enn til miljø, klima og internasjonalisering. Her viser mangelen på en oppdatert kommuneplan at det er vanskelig å se hva Vaxjö virkelig ønsker når man ser helhetlig på det. Vi ser at det i Sverige og Canada er byer som har visjoner om å være i førersetet i den bærekraftige utviklingen. Tingvoll fremhever seg som en økokommune, Stavanger et bærekraftig fundament, Whistler beveger seg mot bærekraft, Lejre har fokus på miljø og økologi, Oslo en grønn visjon, Albertslund satser på miljø. Det er bra å våge å stå fram med slike visjoner. Det gjør at alle må skjerpe seg for at det ikke kommer opp saker for eksempel gjennom media som står i motsetning til visjonen.

Både det å våge, gjøre, tenke lengre, være smart, være kreativ, ha tæl, være attraktiv, ansvarsbevisst, inkluderende og fremtidsrettet, fordrer at kommunen har en tiltro til seg selv og gjør de rette valgene framover. Gjør man det vil man være både et trygt, sunt attraktivt, levende samfunn, livskraftig, varmt, med økt trivsel, rik på natur, ha muligheter og kunne utfolde seg. Kommunen vil være et sted hvor man kan bo og virke. Vi ser med andre ord at kommunene har gode intensjoner for sine innbyggere. Disse blir underbygget med hovedmål og handlingsplaner.

Flere innbyggere trenger ikke nødvendigvis gi økt trivsel i Sogndal. Bodø ønsker å bli en attraktiv hovedstad i nord i 2030, så attraktiv at innbyggertallet skal øke med 20.000. På samme måte som Sogndal og Lardal, uttrykker visjonene et ønske om flere innbyggere i byene Bodø og Väsby. De fleste kommunene er mer opptatt av vekst i innbyggertall fremfor å fremstå som bærekraftig. En vekst i innbyggertallet gjør at overføringene fra staten økes eller at skattetilgangen økes. Dermed kan aktivitetsnivået økes. Det kan også argumenteres med at økt befolkning kan gi økt etterspørsel etter offentlige tjenester uten at det følges opp av økte inntekter og derfor er med på å minske et samfunns livskvalitet (Erickcek og McKinney, 2006). En vekst i sysselsettingen som mål på økonomisk fremgang trenger ikke bety at det er kvalitetsmessig bedre jobber som skapes. Grad av markedstilpasning, menneskelige kapitalressurser, livskvalitetsfaktorer, historiske trender og plassering er avgjørende for vekst i et bymessig samfunn (Erickcek og McKinney, 2006).

Hvordan «handle lokalt»?

Risan og Larsen (2010) viser til Økologen Garret Hardins artikkel «*The Tragedy of the Commons*» (Hardin 1968) og ut fra det, har de utledet følgende: Risan og Larsen (2010:7-8) «*Et individ som høster et gode i en allmenning vil kunne nyte godt av dette godet som et individ, mens det er fellesskapet som må dele byrden ved en eventuell svekket allmenning. I en slik situasjon vil individet søke å maksimere utbyttet, fordi individet høster goden, mens fellesskapet deler på byrden. Når mange individer maksimerer egeninteresse en stund, kan imidlertid resultatet på lengre sikt bli at alle taper: allmenningen utarmes, og også enkeltindividet blir et offer for det Hardin altså kalte for allmenningens tragedie*».

I et sivilisert samfunn må det være rom for individuell frihet, uten at det skal gå ut over fellesskapets målsetninger. «*The individual and the community create each other and require each other at the same time*» (Ingebrigtsen og Jakobsen, 2011:257). Samspillet i samfunnet er derfor viktig for at alle skal høste godene. Arne Næss (Næss og Rothenberg, 1989) har en hypotese om at lokal selvforsørging og samarbeid øker selvrealiseringen til mennesket. Lokalt selvstyre øker mulighetene for lokal selvforsyning. Sentralisering reduserer mulighetene for lokal selvforsyning og selvstendighet. Disse hypotesene leder til følgende normer; lokalt selvstyre og samarbeid, selvstendighet og ingen sentralisering. Dette leder hen til organisk solidaritet (Durkheim, 1991, Capra 1982), det vil si en erkjennelse av at alle er avhengig av hverandre og hvor man arbeider for å finne den beste løsning for samfunnet.

I mange tilfeller handler det ikke om utbygging og ekspansjon, men å få laget mottiltak slik at ikke en nedadgående trend fortsetter. Övertorneå og mange av de opprinnelige norske økokommunene var bekymret over en sterk nedadgående trend gjennom at de unge får seg utdanning og reiser bort, arbeidsplasser forsvinner og andelen eldre blir stadig høyere. Små samfunn opplever at tjenester og varer som de tok som en selvfølge skulle være i et lokalsamfunn ikke lenger er der eller finnes enda lenger unna. Folks forbruksmønster er endret gjennom bil, kjøpesenter og internett. De som bor i små samfunn kjører til kjøpesentrene i nærmeste by og handler der hvor varer og tjenester er billigst. Lokale kjøpmenn kan ikke konkurrere med de lave prisene og må legge ned virksomheten. Mange må flytte fra lokalsamfunnet siden det ikke er jobber å finne og husene selges til fritidseiendommer. Dette innebærer at skatteinntektene går ned. Kommunene må redusere eller øke prisene på tjenestetilbudet til de som er igjen. Dårligere og dyrere kommunale tjenester gjør at flere flytter. Mange kommuner er i en nedadgående spiral. Dette medfører at pessimismen brer seg og at denne prosessen går fortere.

Nozick (1999) viser til 5 tiltaksområder hvor man må handle, for å unngå at samfunn går i oppløsning.

1. Forbedre lokal velstand gjennom økonomisk selvhjelp.
2. Ta samfunnsmessig kontroll over lokale ressurser.
3. Bli økologisk bærekraftig.
4. Oppfylle individuelle behov.
5. Bygge en samfunnskultur.

Økonomisk selvhjelp tar utgangspunkt i å produsere de ting du trenger selv og behovet realiseres best på nærmeste nivå: individuelle, husstand, samfunn, by, region, nasjon og planet. Dette kan også kalles bioregional økonomi som er basert på de ressurser som er innenfor et regionalt område (Cato, 2009). Økonomisk selvhjelp bygger således på lokale markeder, hvor produksjonen er tilpasset å tjene behovet i nærmarkedet. Molly Scott Cato (2011) viser til begrepet «the convivial economy» hvor arbeidstid og formell tilsetning reduseres, hvor det er mer fokus på å løse konkrete utfordringer og arbeidsoppgaver på en kollektiv måte i et lokalsamfunn. Hensikten er å dekke behovet og bygge opp en velstand med økt kjøpekraft, som etterspør varer og tjenester primært i et lokalsamfunn basert på hva som er de naturgitte forutsetninger og styrker i dette området. Ny velstand kan skapes basert på økologisk bærekraft når en økonomi kan produsere mer, gjennom å bruke samme eller mindre energi og samme eller færre ressurser (Nozick, 1999). Dette gjøres gjennom å ta vare på ressursene bedre og resirkulere dem. Jo flere ganger man får penger til å sirkulere innen et begrenset geografisk område, jo mer velstand blir det. Nozick (1999:7) mener at når en krone brukes 6-8 ganger før den forlater samfunnet så er det et tegn på et sunt samfunn og at samfunnet er usunt når krona slutter å sirkulere umiddelbart. Når pengeflyten går fra et område til et annet område, og bare i begrenset omfang kommer tilbake igjen, stopper utviklingen opp. Noen pendler fra et tettsted for å arbeide i en by, henter sin inntekt i byen, bruker den på utgifter til drivstoff til bilen, til å kjøpe varer på kjøpesenteret langs transportveien og på boutgifter i tettstedet. Byen får ikke nytte av denne inntekten som istedenfor å bli brukt på bil, transportutgifter, varer på kjøpesenteret og boutgifter på tettstedet, kunne sirkulert i byen, hvis man hadde jobbet og bodd i byen. Tettstedet kunne bygget opp egen næringsvirksomhet og sørget for jobber der folk bodde og da kunne innbyggerne brukt det meste av sin inntekt på tettstedet. Resultatet blir at transportavhengigheten går ned og at det ikke vil være behov for samfunnsstrukturer som er basert på privatbiler så vel som store kjøpesentre.

Nedenfra-og-opp prosesser

Ingolfur Blühdorn anser den utbredte troen på styring nedenfra som kontraproduktiv dvs «likksomplitikk», når han omtaler den som «forsøk på å utsette oppgjørets time» (Blühdorn, 2003) og den politikk som føres når det gjelder bærekraftig utvikling betrakter han som «simulering» (Blühdorn, 2004). I mange kommuner brukes det store ressurser på å engasjere lokalbefolkningen i prosessene i forbindelse med kommuneplaner og i LA21-lignende tiltak. Kommunene synes ikke at engasjementet har vært så stort som de håpet på, mens innbyggerne har problemer med å se resultatene av de planene som er lagt. Kanskje gjør økonomiske prioriteringer at utviklingen tar en helt annen retning. Carlo Aall hevder at det «er liten tvil om at medvirkning bare er en del av LA21-ideen, og at kartlegging, planlegging, koordinering og målrettet offentlig styring er like viktige sider ved ideen» (Aal, 2000:65). Det er naturlig at medvirkning får større fokus enn tidligere innenfor områder som er spesielt viktig i bærekraftsammenheng som biologisk mangfold, transport, energi og klimapolitikk (Aall, 2000).

På den ene siden er bærekraftig utvikling så gjennomgripende at det krever et paradigmeskifte og dannelse av en folkebevegelse dvs nedenfra-og-opp-perspektiv, for å bli framgangsrik. På den andre siden krever bærekraftig utvikling et samspill fra høyeste internasjonale nivå til laveste besluttende nivå hvor hver organisasjon tar sitt ansvar og tar opp i seg problemstillinger og tiltak i egen organisasjon. Samtidig må systemene endres og åpnes opp ovenfra slik at samfunnene har de nødvendige forutsetninger for å gjøre tiltak. Det er likevel mange eksempler (Schreurs, 2008:353) på at lokale og regionale myndigheter er mer aktive for å fremme en økologisk bærekraftig utvikling og initiere klimarettede tiltak. Gjennom stadig flere internasjonale nettverk og bilaterale samarbeidsprogrammer for kommuner og regioner lærer man av og inspirerer hverandre. Nasjoner, regioner og kommuner som har ledere med klare og sterke synspunkter på at man i det lange løp vil tjene på å være proaktiv i miljø- og klimapolitikken, har større forutsetninger for å lykkes, enn ildsjeler som må kjempe for å få gjennomslag. Men de lokale virkemidlene kommunene har, er ofte begrensede. De kan sette klimamål og ta i bruk fornybar energi, energieffektivisering, kunnskapsspredning, bærekraftige prosedyrer og standarder, redusere negative effekter av transport, samarbeide med private, med mer. Kommunene internasjonalt har begrenset mulighet til å legge egne grønne skatter og avgifter på energi og utslipp, utvikle egne effektive drivstoffstandarder og lage en omfattende energipolitikk uten at det kommer i konflikt med nasjonale interesser (Schreurs, 2008).

Skandinaviske land peker seg ut med å ha kommuner hvor kommunalt arbeid kan deles inn i tre roller (Lahti, 2013):

- Myndighet gitt av nasjonale myndigheter til å kontrollere på lokalt plan.
- Serviceorgan for innbyggerne.
- Dynamo for å fremme en ønsket utvikling. Kommunen koordinerer en utvikling i samarbeid med andre aktører med visjoner, strategier og tiltak. Her kommer prosesslederrollen inn som en kommunal satsing hvor man må være åpen for å få innsikt og kunnskap om problematikken slik at man kan planlegge hvordan endring kan gjøres og deretter kommer handlingsfasen til slutt.

I andre land ser vi at kommuner utelukkende er en måte for staten til å få fram statlige tiltak på lokalt nivå og føre kontroll med at dette gjøres. Serviceorganet og dynamofunksjon kan ofte bli ivaretatt av private, ulike typer organisasjoner eller av statlige eller regionale organer. I mange tilfeller viser det seg at det ikke er noen forutsetning at det er en skandinavisk kommunemodell for at man skal etablere en økokommune. Kingston viser at samfunnet kan samarbeide om gjennomføringen og kanskje kan de ulike aktørene i samfunnet få et større eierskap til en plan, til gjennomføringen og til resultatene.

Ildsjeler, nettverk og samfunnsengasjement

Torbjörn Lahti (2010:202) har gjennom flere tiår opparbeidet seg et internasjonalt nettverk på grasrotnivå. Han er opptatt av hvor mye likhet det er blant folk som lever av det som naturen gir over hele jorda. Men samtidig blir verden mer komplisert. Han er opptatt av hvordan man kan skaffe seg oversikt over helheten globalt sett, samtidig som man tar med seg det sunne bondevettet, ildsjelene, i forhold til hvordan mennesket fungerer på sine lokale steder i forhold den bit av naturen som man har i nærheten i hverdagen. Torbjörn Lahti (2013) spør om det er mulig å forene engasjementsskapende mobiliseringsarbeid som krever følelse og intuisjon med en strategisk oppifra-og-ned –planlegging. Dette krever at ildsjeler som brenner etter å realisere sine ideer kan samarbeide med strategene som ser mulighetene for å realisere en visjon langt der framme. Lahti beskriver ildsjelene som motoren i forandringsarbeidet. Samtidig må det etableres plattformer slik at en ikke er helt avhengig av

ildsjeler for at arbeidet skal gi resultater og ikke faller sammen dersom ildsjelene, av ulike årsaker, ikke er like tilgjengelige i forandringsarbeidet.

Bærekraftig utvikling handler først og fremst om å ta utgangspunkt i de ressursene som allerede finnes. Ettersom byen er bygget av og for folk må det demokratiske elementet være en grunnleggende ressurs i bærekraftig byutvikling, en endring fra ovenfra-og-ned-tankegang til nedenfra-og-opp. Brukermedvirkning anvendes av samfunnsbyggere for å få bedre lokal kunnskap og gi en egeninteresse og tilhørighetsfølelse hos brukerne. Dette bidrar til å styrke lokalsamfunn og deres evne til å vokse og endre seg (Benjamin Barth 2011, Lahti 2013).

Sverige har en type velforening som heter «Hele Sverige ska leva». Denne organisasjonen er veldig engasjert i samfunnet og opptatt av å være med å endre det i retning av mer medmenneskelighet og mer bærekraftighet. Et eksempel er at organisasjonen engasjerer seg for innvandring som en måte å redde landsbygdene (Blombäck og Nilsson (2013)). Vi ser både i Sverige og Canada at slike organisasjoner med utspring i samfunnsengasjement, koblet mot kommuneorganisasjonen, vil kunne bidra til et større eieforhold når en større forandningsprosess er nødvendig i samfunnet. Forskjellen mellom Sverige og Canada er at man i Canada i større grad er styrt av donasjoner fra næringslivet, mens man i Sverige i større grad får kontingenter fra medlemmene og tilskudd fra staten. Holdningene til næringslivet og staten vil kunne virke styrende for i hvor stor grad slike samfunnsorganisasjoner kan foreta frie valg ut fra det medlemmene ønsker. Dette vil avgjøre i hvor stor grad «frie valg» gir seg utslag i ønske om endring i retning av et paradigmeskifte i samfunnet, til fordel for et mer økologisk samfunnssystem.

Jeg har i kapittel 2.3 vist hvordan Torbjørn Lahti (2013) har beskrevet utviklingen fra en første generasjons økokommune til en femte generasjons økokommune. Nøkkelordene i «ekokommune 5.0» er systemsyn, visjonen som en drivkraft, demokrati og delaktighet, horisontal integrasjon, vertikal integrasjon, prosesslederskap/læringsprosesser og plattformbygging. Underveis i denne prosessen må man lære av hverandre, samtidig tilpasser man det en har lært til hva som konkret sett skal løses, planlegger ut fra det og handler ut fra det. I løpet av denne prosessen vil det kunne dukke opp nye ideer/metoder/tiltak som andre kan lære av. Derfor er det veldig riktig tenkt av Kingston i Canada å utarbeide et eget dokument som viser hvordan man har tenkt i en planprosess. Kunnskapsdeling er viktig for stadig kunne forbedre prosessene.

Jeg har vist til hvordan Stavanger og Kingston har laget samarbeidsfora utenfor kommuneorganisasjonen som innbyr til at samfunnet kan få et større eierskap til hvilket bærekraftig samfunn man ønsker. Oslo og Kingston har etablert partnerskapsordninger hvor bedriftene frivillig er med på gode klimatiltak. Dette innbyr også til samarbeid mellom bedrifter innenfor et område om et felles mål, istedenfor å bruke energi på å konkurrere. Maslow (1991) skiller mellom høysynergisamfunn og lavsynergisamfunn. I lavsynergisamfunn brukes mye energi på å mistenkeliggjøre, misunne og spionere på hverandre, mens et lavsynergisamfunn preges av samarbeidende tiltak, støtte og nettverksbygging. Det er en generell trend at det er blitt mer samarbeid i kommunene om utbyggingstiltak. Når kommuneplanen med samfunnsdel og arealdel er vedtatt, har man et mønster på hvor det skal bygges og hvor utviklingen skal skje i perioden. Dersom det har vært et tett samarbeid mellom innbyggere, private utbyggere og kommunen i utarbeidelse av planen er det lettere å få reel utvikling til å følge målene i planen.

Bærekraftige samfunn

Herman Daly bruker uttrykket «uøkonomisk vekst» som øker kostnadene med menneskelig velferd raskere enn fortjenesten. Isteden må verden satse på det Daly kaller for «steady state economy» det vil si tilstrebe en stabil befolkning, stabil kapital og en lavere utnyttelsesgrad som tar hensyn til jordas evne til å regenerere seg (Daly, 2002). Flere (Robinson, 2004, Næss og Haukeland, 2008) har vært opptatt av at bærekraftig utvikling ikke blir godt nok forstått. Arne Næss bruker ordet «økologisk bærekraftighet» og Robinson bruker sustainability (bærekraftighet eller evne til bærekraft). Arne Næss hevder at en utvikling ikke er bærekraftig hvis den ikke innebærer økonomisk fremgang for de fattige land. Arne Næss bruker ordet «fremgang» og ikke «vekst». Han mener at uttrykket økologisk bærekraft bør forstås som økologisk opprettholdbarhet på lang sikt. Økonomisk fremgang og økologisk bærekraft og langsiktighet vil dermed være elementene i en bærekraftig utvikling (Næss og Haukeland, 2008). Det kommunale systemet er fundert på at det skal være en måte å fordele godene for alle. Det skal også ivareta fellesskapet i samfunnet. I de nordiske landene har kommunene et større ansvar for å ivareta dette fellesskapet. Faren med det er at innbyggerne kan bli passivisert. Utfordringen er å få innbyggerne i en kommune så engasjert at de føler at det har noen hensikt å engasjere seg, at de forstår prosessene, at de kan følge med at endringer skjer og at det er de «riktige» endringene. Samtidig er det en utfordring å informere innbyggerne om de utfordringene som man står ovenfor både lokalt og globalt når det gjelder miljø,

bærekraft og klimaendringer, samt hvordan få et mer rettferdig, verdig og antikorrupert samfunn, hvor det er rom for kulturell og meningsfylt utfoldelse.

Samfunnet må få mer kontroll over sine lokale ressurser. I stedet for sentralisert makt, eksterne eiere av virksomhet, eiendom og kapital må makten desentraliseres og flyttes til lokale eiere. Grasrota må få mer makt på bekostning av mindre byråkrati og mindre hierarki. Gjennom at samfunnet får kontroll og avgjørende innflytelse over fordeling og bruk av lokale ressurser, vil man ha et grunnlag for å bygge et bærekraftig samfunn.

Sosiologen og filosofen Henri Lefebvre var særlig opptatt av rettighetene til de som bodde i byer som rettigheter til utdanning, arbeid, kultur, hvile, helse og bolig. Arbeidet hans hadde stor innvirkning på byteori og byplanlegging, men også politisk økonomi, styresett, sosialpolitikk og på individets rolle i samfunnet (Benjamin Barth, 2011). Lefebvre hevdet at arkitekter og planleggere må *«anstreng seg i å tilstrebe en ny humanisme, en ny praksis, et nytt menneske, enn det av det urbane miljø»* (Aspen og Pløger, 1997:19). Det urbane miljø må formes til beste for mennesket, istedenfor at mennesket må leve i et urbant umenneskelig miljø. I sluttrapport fra Faglig råd for bærekraftig byutvikling (Miljøverndepartementet, 2013b:7) følges tankene til Lefebvre på mange måter opp: *«vi må utvikle en bærekraftig bypolitikk som kan aksle den børen det er å skape et samfunn der sosial, økologisk og økonomisk utvikling henger intimt og produktivt sammen. Mer effektive og mer bærekraftige byer er steder der innovasjon, sosial og økologisk ansvarlighet henger tett sammen. Disse vil være nøkkelen til utvikling av ny kunnskap og steder for gjenreising av en økonomi som ikke i så stor grad er basert på oljeinntekter»*. En trend i planleggingen i både byer og tettsteder er økende grad av fortetning rundt trafikknutepunktene hvor det allerede er etablert en infrastruktur (skole, barnehage, helsetjenester, butikker mm.). Faglig råd for bærekraftig byutvikling viser til at det er flere eksempler (Miljøverndepartementet 2013b: 15) på statlig lokalisering de siste årene, hvor det er lokalisert statlige institusjoner utenfor byene som medfører oppbygging av helt ny infrastruktur. Miljøverndepartementet har i prosjektet «framtidens byer» hatt mye nettverksbygging rundt disse problemstillingene og i mange av byene, for eksempel Oslo, (Oslo kommune, 2014a) ser jeg at det er laget scenarioer rundt konsekvenser av fortetninger rundt trafikknutepunkter. Dette sprer seg også til byer som ble vurdert til å være for små til å være med i Framtidens Byer som for eksempel Bodø, hvor det er målsetning om en mer kompakt by (Bodø kommune, 2014:26).

I planleggingssammenheng, er det ut fra et økonomisk og økologisk synspunkt mer effektivt å konsentrere utviklingen til eksisterende bosetning enn å øke bosetningen gjennom å ta bruk

nye landarealer hvor man er avhengig av transport og ny infrastruktur. Undersøkelser viser at hvis man vil nå målene om levende bysentrum og bærekraftig byutvikling, må man forhindre og bygge ned handelsetableringer som er basert på bilisme (Hegsvold, 2014). Man må få revitalisert og tatt i bruk de kvalitetene en bykjerne har, med etablert infrastruktur og konsentrasjon av sentrale møteplasser som kan nås uten bruk av bil. I Lejre kommune planla man primært ut fra en konsentrert bebyggelse i de to byene i kommunen som hadde togforbindelse, og sekundært ut fra 6 andre småbyer i kommunen. Små landsbyer ville det ikke bli satset på noen videre utbygging av. Avhengigheten av store grunnvannsressurser gjør at det er lønnsomt for Lejre kommune å bli mest mulig miljøvennlig, ettersom det å ikke ha gode systemer som fremmer en bærekraftig utvikling vil kunne få umiddelbare og svært synlige konsekvenser.

Arne Næss (Næss og Rothenberg, 1989) er opptatt av at det ligger sterke sentrale begrensninger som hindrer fremvekst av lokale grønne samfunn. Den økonomiske politikken er strengt sentralisert styrt. De sterke styringssignalene med flere oppgaver enn det finnes penger til gjør at de lokale samfunnene får høy gjeld og blir handlingslammet. Dette gjør at lokalsamfunnene blir antiøkologiske, fordi at man må gjøre kortsiktige prioriteringer. Kulturpolitikken er sentralisert gjennom massemedia og spesielt TV. Helsemyndighetene og sosialpolitikken er sentralisert og spesialisert og legger mer vekt på symptomer enn årsaker. Konkurransen, spesielt på verdensmarkedet, favoriserer store selskaper med avansert teknologi. Dette fordrer en stor mobilitet i arbeidstokken, noe som ødelegger lokalsamfunnene og båndene mellom generasjonene. Den rådende økonomiske politikken gjør utnyttelse av lokale ressurser ulønnsomt og isteden må man få varer fra andre land. Generalister blir ikke verdsatt, mens enkelte former for artister, stjerner, meglere og tekniske spesialister blir overpriset. Dette gjør at den potensielle skaperevnen og inntjeningen som ligger i et lokalsamfunn ikke blir verdsatt på samme måte som den forbruks- og underholdningskulturen som skapes i de sentrale strøk.

5.2 Målbare kriterier

Jeg ønsker å finne ut konkret hvor bærekraftig en kommune er, om man gjennom måling kan finne ut om en selverklært økokommune er mer bærekraftig enn andre kommuner. Dette er noe de tenkte på allerede i 1992 da paragraf 40.4 i LA21 ble utformet.

“Commonly used indicators such as the gross national product (GNP) and measurements of individual resource or pollution flows do not provide adequate indications of sustainability. Methods for assessing interactions between different sectoral environmental, demographic, social and developmental parameters are not sufficiently developed or applied. Indicators of sustainable development need to be developed to provide solid bases for decision-making at all levels and to contribute to a self-regulating sustainability of integrated environment and development system”(FN, 1992). Det var allerede da klart at (Bruttonasjonalproduktet) BNP ikke var noen god målemetode for bærekraftig utvikling, ettersom natur og sosiale forhold eksternaliseres, det vil si tas ikke med i beregningen av BNP. Siden da er det blitt utviklet mange alternativer til BNP, men til tross for dette bruker land og organisasjoner som OECD BNP når de skal måle velstanden til et land. Kriterier bør være lett tilgjengelig, lett å forstå, ses i sammenheng med noe som er målbart og gi muligheter for å sammenligne med andre, for eksempel kommuner i mellom.

Systemkriterier

I kapittel 2.3 nevnte jeg systemkriteriene som DNS har utviklet. Disse gir helhetssyn på bærekraftighet gjennom å se samspillet i naturen, mellom natur og menneske, og gjennom det se et mønster og årsaker til dagens miljøproblemer. Gjennom å definere bærekraftige kriterier som overordnede mål i kommunen oppnår man å samle de ulike aktørene om en felles bærekraftig retning. Planer kan da legges på mange områder, men man må sikre at de overordnede målene er retningsgivende. På samme måte kan det være lettere med et regionalt, nasjonalt og internasjonalt samarbeid dersom man har felles overordnede mål. Dette var noe de svenske økokommunene så var mulig når man kunne samarbeide i økoregioner og mellom kommuner på nasjonalt plan og etter hvert, i samarbeid med økokommuner internasjonalt. Det finnes mange løsninger, men systemkriteriene er felles. Dette er noe Arne Næss (Næss og Haukeland, 2008) i sitt forklediagram (se kap 2.3) har laget et system på gjennom å forene ulike aktører med ulike ståsted i felles mål og hvor metodene får å nå målene er forskjellige. Gjennom systemkriteriene vet man hvor man vil, men «back-casting» er en måte å se hvordan veien ser ut fram til målet og hvilke hindringer som man kan møte på veien. Jeg har vist eksempler på at mange kommuner setter seg ulike mål om prosenter av utslippsreduksjoner og karbonnøytralitet et stykke fram i tiden. Men planleggingen viser ingen beskrivelse av det samfunnet man vil ha på dette tidspunkt, på ulike stadier på vei mot målet og hva det vil kreve for å nå dette målet. Isteden er planleggingen konsentrert om et mye kortere perspektiv, uten at det viser om man på lang sikt er på rett vei.

Hvilke muligheter er det for å styre etter sammenlignbare kriterier kommunene mellom i dag?

I 2005 var det en dialogkonferanse i regi av ProSus og Vestlandsforskning hvor hensikten var å oppsummere historien til LA21 i Norge. Det ble delt inn i grupper og drøftet temaer tilknyttet Aalborg+10 Commitments. Dette er en erklæring undertegnet av flere europeiske kommuner, hvor de forplikter seg til løfter om bærekraftig forbruk, grønn planlegging og design, bærekraftig mobilitet og bærekraftig lokaløkonomi. I gruppen som drøftet «styring og ledelse og ledelse for bærekraft» ble det lagt vekt på manglende lederskap og manglende evne til å tenke helhetlig og at andre trender enn hensynet til bærekraftig utvikling preger den lokale ledelsestjenningen. Primært fokus er rettet mot økonomiske hensyn. Gruppen var opptatt av at bærekraftperspektivet måtte integreres i KOSTRA og i PBL (Aall et al 2006). Det er interessant å se hvor aktuelt dette fortsatt er 8 år etter. KOSTRA-tallene er ikke utviklet til å kunne vise helhet i bærekraftperspektivet. Derfor vil kanskje ikke de områdene som for eksempel økokommunen Tingvoll vektlegger komme klart nok fram. Endringene er at *bærekraft* er definert som en målsetning i PBL og dermed i kommuneplan og økonomi- / handlingsplan. Men det er lite vilje til å legge perspektiver i tråd med langsiktige klimamål som vil være styrende for arbeidet med strategiene i kommuneplanens samfunnsdel. Å sette et mål i 2050 som karbonnøytral kommune – hva innebærer det? Hvilke mål må da nås i 2040, 2030 og 2020? Hvordan får man samfunns- og arealdelen til å henge sammen som én plan? Jeg har vist eksempel i fra Lejre i Danmark, hvor man kan lese mål, eventuelle konsekvenser for bærekraft og tiltak som tar hensyn til hvordan negative konsekvenser kan unngås.

Staten har i dag en rekke kriterier som legges til grunn for hvilke økonomiske rammer kommunene får. Ingen av disse kriteriene er basert på at kommuner som fører en bærekraftig politikk blir tilgodesett med mer overføringer. Staten har lagt føringer om bærekraft gjennom PBL og i signalene i nasjonale forventninger, gjennom informasjon og gjennom prosjekter. Men det finnes ingen «triple bottom line¹⁸» for offentlig sektor.

Norske kommuner har bare i liten utstrekning tatt i bruk målbare kriterier for å måle den bærekraftige utviklingen. Oslo måler miljøstatus (Oslo kommune, 2013) for en rekke indikatorer, men det synes uklart hvordan disse brukes i styringen. Om de viser om mål i planer oppfylles og om de i forhold til budsjett/regnskap gir indikasjoner om en tredelt

¹⁸ Triple bottom line tar hensyn til ikke bare det økonomiske resultat, men også natur og kulturelle/sosiale hensyn må tas med i resultatet. Utrykket ble første gang brukt i 1997 av John Elkington i hans bok *Cannibals with Forks*.

bunnlinje. Miljøaktuelt's rangering viser at det ikke er avgjørende for om man ligger høyt på denne rangeringen om man er tilsluttet økokommunene eller ikke. Både Upplands Väsby og Vaxjö er tilsluttet Klimatkommunerna. Lerum har jobbet målrettet og godt i flere år uten å ha vært tilsluttet noen av forbundene, men har nå meldt seg inn i Ekokommunerna.

Indikatormodeller

Indikatorer kan gi nødvendig informasjon om hvor en er og hva som er rådende utviklingstrekk og presserende problemer. Indikatorer kan forenkle - og ikke minst kommunisere - komplekse sammenhenger og tendenser gjennom handlingsorienterte og (foreløpig hovedsakelig) kvantitative mål, men også gjennom kvalitative og narrative uttrykk (metaforer, analogier og scenarier)(Nenseth,2004).

Prosjektet «Bærekraftige kommuner i praksis» ble i 2000 iverksatt av KS, med formål om å utvikle et styringssystem for integrering og konkretisering av bærekraftig praksis i kommunene. Sluttrapporten for prosjektet ble lagt fram i 2002 (Aall et al 2002b). I 2003 ble den lagt ut på KS.no. Det ble ikke gjort noen systematiske undersøkelser på hvor mange kommuner som tok systemet i bruk. Nå er det ikke å finne lenger på KS.no. I Sveriges har KS søsterorganisasjon SKL, med støtte fra Miljømålsrådet, hatt et prosjekt fra 2004 til 2006 hvor de har utviklet miljøindikatorer på lokalt nivå. Her er det laget et forslag til 20 hovedindikatorer og ca 50 valgfrie som ble presentert i januar 2007. Flere av indikatorene brukes også av Ekokommunerna. I motsetning til i Norge, hvor systemet ikke ser ut til å bli fulgt opp, er disse indikatorene i aktiv bruk i Sverige.

Et nytt forsøk ble gjort i Norge gjennom et bærekraftbarometer for norsk kommuner. I regi av miljøalliansen og Norges Forskningsråds byutviklingsprogram ble det utviklet en database for norske byer på 35 indikatorer. De 7 største norske kommunene ble med på et forsøk, hvor det ble hentet inspirasjon fra CEROI-indikatorene (Cities Environment Reports on the Internet) og Bymiljøfaktorer fra Ecosistema Urbano som brukes av de fleste italienske byer (Nenseth, 2004). Heller ikke dette skulle få fotfeste i Norge som et fast måleverktøy.

Som en følge av klimaforliket på Stortinget og ny nasjonal transportplan ønsker regjeringen å inngå bymiljøavtaler med de største byregionene hvor det kreves en mer helhetlig transportpolitikk med mål og virkemidler som følges opp av indikatorer knyttet til utviklingen av personbiltrafikken og klimagassutslipp, tilrettelegging for gående og syklende, fremkommelighet for kollektivtransport, kvalitet på kollektivtilbud/universell utforming, arealbruk og bilrestriktive tiltak for å måle effekten av tiltakene. Det legges opp til statlige

«gulerøtter» til de som når målsetningene gjennom at belønningsordningen for kollektivtransport vil inngå i avtalen (Statens veivesen, 2013). Erfaringer fra Sverige med at staten følger opp gjennom å ha kontroll på at tiltakene har gode miljømessige effekter, samt gir belønning ut fra resultater, viser seg å ha god effekt.

ASSS-nettverket (Aggregerte Styringsdata for Samarbeidende Storkommuner) består av de 10 største kommunene i landet. KS er sekretariat for og samarbeidspartner i nettverket. Hovedfokus i arbeidet er utvikling og analyse av økonomi og styringsdata på aggregert nivå. Aktiviteten og rapportene fra arbeidet skal presentere situasjonen i de samarbeidende kommunenes tjenesteproduksjon og gi grunnlag for sammenlikning og styring med sikte på effektiv tjenesteproduksjon med god kvalitet, og for egen kompetanseutvikling. Det finnes ikke snev av fokus på miljøpolitikk og bærekraftig utvikling i dette nettverket. Dette burde absolutt vært et forum hvor bærekraftig utvikling kunne vært sett i sammenheng med økonomi, kvalitet og kompetanse. Staten har engasjert den samme gruppen byer som i ASSS-nettverket inn i Fremtidens byer hvor det inngås bymiljøavtaler, da bør KS også følge opp på sitt område. Via KS er også de 5 største byene engasjert i Storbyprogrammet hvor det fordeles forskningsmidler til utfordringer knyttet til storbyene (Storbyprogrammet, 2013). De 5 programområdene inneholder et ønske om prosjekter innen vekstproblematikk og det er ikke noe signal om at man ønsker prosjekter som har direkte innvirkning på klima og miljø.

Økologisk fotavtrykk er en målemetode på hva som trengs for å holde en viss levestandard til en gitt befolkning ut fra tilgjengelig teknologi. Det gjøres sammenligninger mellom hvor stort landareal man har tilgjengelig, hvordan man bruker dette arealet og hvor mye areal man har behov for ut fra nåværende adferd. Indikatoren kan ikke måle gjennomsnittlig transportvei for mat fra dyrkingsområde til forbrukersted (Cato, 2009).

«Ved å synliggjøre fotavtrykket til et land, en by eller en husholdning, bidrar indikatoren til å vekke debatten om både de praktiske og moralske konsekvenser av enhetens belastning av verdens naturressurser»(Aall og Norland 2002a:3).

I 2000 ble det foretatt en undersøkelse av hvor stort økologisk fotavtrykk Oslo etterlater på jordens bioproduktive kapasitet, som en konsekvens av sitt forbruk. Det ble utviklet en regnemodell for bruk til kommunal rapportering og saksbehandling og en nettbasert «foravtrykk-kalkulator» hvor innbyggerne kunne beregne sitt personlige fotavtrykk. Resultatet av denne kartleggingen viste at hvis hele jordas befolkning levde slik som i Oslo (2001) ville det ha vært behov for 3 jordkloder, i tillegg til den vi alt har (Aall og Nordland,

2002a). Jeg kan ikke se at Oslo har fulgt opp med nye kartlegginger i forhold til økologiske fotavtrykk siden en oppdatering i 2006.

5.3 Skillelinjer mellom økokommune, økoengasjert kommune og ikke-engasjert kommune

Tingvoll og Övertorneå er to små kommuner som i flere tiår har jobbet systematisk etter økologiske kriterier. I følge KOSTRA-dataene for norske kommuner og rangeringen gjort av Miljöaktuelt for svenske kommuner ligger ikke disse kommunene i fremste rekke. Övertorneå kommer godt ut blant sammenlignbare små kommuner i Sverige, mens Tingvoll kommune ligger dårlig an sammenlignet med de tidligere økokommunene i Norge og også litt bak en av nabokommunene jeg har sammenlignet med.

Utvalgte store byer	Andel positivt	Utvalgte små kommuner	Andel positivt
Kristiansand	94 %	Sogndal	75 %
Drammen	82 %	Suldal	60 %
Asker	79 %	Hjelmeland	58 %
Stavanger	79 %	Lardal	55 %
Trondheim	54 %	Nore og Uvdal	50 %
Bodø	53 %	Tolga	43 %
Oslo	53 %	Gjemnes	36 %
Tromsø	46 %	Forsand	33 %
Ålesund	43 %	Tingvoll	27 %
Bergen	31 %	Nesseby	15 %

Kristiansand er den kommunen i utvalget som kommer klart best ut i min undersøkelse av KOSTRA-data. Det er positivt at kommunen tar en gjennomgang av planprosessen for å finne ut hvordan den kan bli bedre. Kommunen har laget et samarbeid med andre kommuner, Knutepunkt Sørlandet, for å kunne se ting i sammenheng både når det gjelder planlegging og gjennomføring av tiltak. Det er vanskelig å finne dokumentasjon på at dette samarbeidet fungerer, spesielt når det gjelder energi, klima og miljø. Det er derfor vanskelig å se hvordan Kristiansand kommune får sine kommuneplaninnspill innenfor energi, klima og energi, så lenge ikke planer oppdateres og utviklingen rapporteres fra Knutepunkt Sørlandet.

Blant de norske kommunene jeg har sett på, er det Stavanger som har pekt seg ut gjennom å ha funnet et forum for næringslivet til å engasjere seg i utviklingen av byen gjennom «Grønn

by». Det er en tydelig bærekraftig visjon i kommuneplanen som viser at her ønsker både kommuneorganisasjonen og næringslivet en forandring i retning av et bærekraftig samfunn. Kommunen er også engasjert både gjennom solidaritetsarbeid på Madagaskar, etisk handel og internasjonalt nettverk med andre kommuner i miljøspørsmål. Dette gjør at Stavanger samlet sett vil kunne ha en kunnskap og struktur som andre norske kommuner ikke har til å foreta riktige framtidige vurderinger. Men samtidig viser undersøkelser at selv om Stavangers målsetninger innenfor klima er gode, er ikke oversiktene over tiltakene konkrete nok. Rushtidsavgift, som kunne vært et konkret tiltak, ble nedstemt av Høyre og FrP (Clements, 2011:67-69).

Oslo er en kommune med mange planer og mange undersøkelser, der man måler effekter av klima og miljø, uten at det er noe systematikk over tid. Det er vanskelig å få oversikt over hvilken retning arbeidet med bærekraft tar. Bergen, Stavanger, Oslo, Drammen, Asker, Ålesund og Kristiansand er byer med Høyre-ordfører i flere år, mens Bodø og Tromsø har hatt Høyre-ordfører de siste årene og Trondheim har hatt flere år med AP-ordfører. Det er vanskelig å finne noen holdepunkter for at politisk parti og politiske konstellasjoner er avgjørende hvor vellykket struktur og satsing på bærekraftig økonomisk utvikling har vært. Ting tyder på at kommuner hvor FrP har mindre påvirkningskraft, som i Stavanger (Clements 2011), Asker og Kristiansand, har man fått til mer enn i Ålesund og Bergen (Bergen kommune, 2013) i konkrete målbare tiltak. På den andre siden gjennomføres tiltak som Bybanen i Bergen. Det er et godt eksempel på et miljø- og klimatiltak som er realisert i Bergen de siste årene (Johansen, 2011) og en medvirkende årsak, sammen med gode fortetningsprosjekter, til at Bergen fikk Bymiljøprisen i 2013 (Kommunal og moderniseringsdepartementet, 2014). Klima- og miljøminister Tine Sundtoft (2014) uttalte dessuten: *«Nesten alle oppgaver i en kommune kan allerede i dag løses med elbiler eller med hydrogenbiler. Oslo og Bergen viser vei og bytter ut alle fossile biler i kommunens drift».*

I kommunepolitikken ser vi at det er andre samarbeidsformer mellom partiene enn i sentral politikk. Kommuner med liten befolkning, med spredt befolkning eller med flere tettsteder vil ofte være mer opptatt av hva politikerne står for personlig enn hvilket politisk parti de tilhører. Arne Næss beskrev hvordan partier med rød og grønn politikk kunne enes om å bekjempe uønskede etniske, sosiale og kulturelle forskjeller som oppstår i markedsøkonomien, kjempe for likhet og avskaffe hierarkiske strukturer. Det de ikke kan enes om er å maksimere produksjonen, sentralisering, materialisme, høyt forbruk av energi og varer/tjenester. Mens partier med blå og grønn politikk kunne enes om å forsvare verdier

innenfor personlig frihet til å skape og bekjempe byråkrati. I Europeisk sosiologi skilles det mellom «*community*» som mere peker på hvor man er lokalisert, mens «*society*» går mere på hvilke andre ting enn lokalisering som binder folk sammen, mens begge oversettes til samfunn på norsk. Lokalisering og fellesskapsfølelse er sentrale nøkkelbegrep i et dypøkologisk bevegelsen (Næss og Rothenberg,1989).

Sammenlignende undersøkelser

I en rapport om nordiske kommuner, utenom Danmark, om klimaarbeid (Lonkila, red, 2012) vises det til at det brede ansvars- og kompetanseområdet som er lagt til nordiske kommuner, gjør at disse utgjør en større faktor i arbeidet for å fremme en utvikling i retning av bærekraftige samfunn. Norge er det eneste av disse landene hvor det er et statlig krav om klimaplan. Det gjør at klimaplaner er utarbeidet, men 30% av kommunene som har svart på undersøkelsen sier at ingen av målene vil bli nådd. Sverige har en lengre tradisjon på sammenhengende miljøarbeid som er fundamentert i sentraladministrasjonen og deretter implementeres i enhetene, hvor det ses i sammenheng med plan- og budsjettarbeid. Klimaarbeidet er sett på som en del av det miljø- og energiarbeidet som er i gang. Myndighetene følger opp med faglig og økonomisk støtte. Felles for alle landene er at mindre kommuner har mere behov for oppfølging både økonomisk og faglig. Politikerne som skal foreta beslutninger har ofte lite innsikt i klimaendringer og har behov for beslutningskompetanse. Dette støttes av tidligere undersøkelser (Leiren et al 2009) :*«I tillegg til programmer rettet direkte mot kommunene, er rammebetingelser som skatter og avgifter viktige for kommunenes handlingsrom på klima. Sverige er spesielt i denne sammenhengen fordi det er et av få land som har hatt økonomisk vekst samtidig som det har kuttet i klimagassutslippene (Naturvårdsverket 2009). Metaforen om «det grøna folkhemmet» ble lansert som en vei ut av arbeidsledighet og økonomiske nedgangstider»* Gjennom en blanding av incentiver, reguleringer og informasjon har kommunenes arbeid inngått i en større strategi. *De har hatt betydelig høyere avgifter på klimagassutslipp, samtidig som de har hatt flere incentiver for utbygging og bruk av fornybar energi som for eksempel grønne sertifikater, over lengre tid enn Norge. Enova har ikke noe uttalt mål om kutt i klimagasser slik som KLIMP.*

Avgiften på fyringsolje er over dobbelt så høy i Sverige som i Norge. Khan (2007) oppgir økte priser på fossilt brensel og høyere CO₂-avgifter som en viktig årsak til energiomlegginger i Sverige. Våre funn i de «klimaaktive» kommunene Växjö og Kristianstad (Hepsø et al,2009) støtter opp om en sterk sammenheng mellom generelle

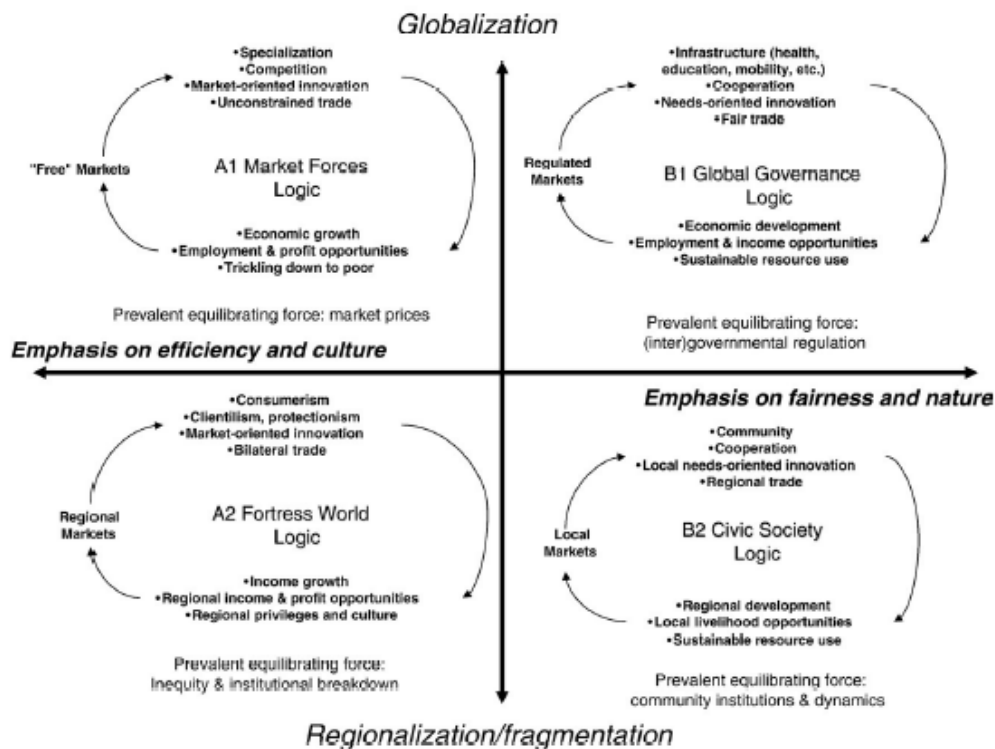
rammebetingelser og lokale energi- og klimatiltak. Samtidig fremhever politikere og administrasjon i de aktive kommunene både i Norge og Sverige betydningen av internt engasjement og lokal kontekst. Særlig har aktive tjenestemenn/ kommunal miljøadministrasjon betydd mye, samtidig som lokale politikere har støttet opp om prosessene.

Svenske kommuner har også lenge samarbeidet i nasjonale og internasjonale nettverk, og kommunenettverkene «Ekokommunarna» og «Klimatkommunerna» har vært viktig for utveksling av ideer, erfaringer, samarbeid med andre kommuner og for å legge press på sentrale myndigheter (Forsberg, 2007). Noe slikt nettverk finnes ikke i Norge, selv om programmene «Livskraftige kommuner» og «Fremtidens byer», som ble opprettet i 2007–2008, har ambisjoner om å få til mer kunnskapsutveksling mellom kommuner. Carlo Aall (2000) viser til at FONØ er det eneste eksemplet på nettverk som har fungert over en viss tidsperiode og som har klart å involvere både politikere og kommuneadministrasjon. De kommunene i dette nettverket som har vært mest vellykket har hatt fokus på politisk nettverksbygging mellom kommuner og skolering av både politikere og administrasjon. På den måten unngår man at det bare er miljøvernkonsulenten som vet, eller i de kommunene hvor denne funksjonen ikke finnes, ingen som vet noe om bærekraftig utvikling.

Det er klare forskjeller mellom kommunenes handlingsrom og insentiver for lokal klimapolitikk i Norge og Sverige. I tillegg finner vi betydelige forskjeller mellom kommuner i begge land. Selv om det har vært få insentiver for lokal klimapolitikk i Norge, satte enkelte kommuner fokus på dette allerede på 1990-tallet «delvis på tross av styringssignaler fra statlige myndigheter» (Aall, 2002b, Aall et al. 2006). Heller ikke i Sverige, som har hatt sterkere incentiver, har klimaarbeidet blitt forankret i alle kommuner. Som jeg tidligere har vært inne på når det gjelder LIP og KLIMP, viser evalueringen at små kommuner ikke har hatt nok kompetanse og ressurser til å få tilskudd fra disse ordningene. Ettersom Norge, andelsmessig, har flere små kommuner enn Sverige, vil det være viktig å tenke over hvordan man skal sikre at en lignende finansieringsordning i Norge skal komme alle kommuner til gode.

Figur 10 viser, i følge de Vries og Petersen (2008:1013), et eksempel på hvordan et verdenssyn kan forme et scenario med fokus på vekst som ofte ses på som en forutsetning for fortsatt forbedring av livskvalitet. I forhold til en økokommune ville høyresiden av figuren, med vekt på rettferdighet og natur, være nærmest innholdet i begrepet økokommune. Den

vertikale pilen skiller mellom globalisering og regionalisering /oppsplitting, men illustrerer økokommunen gjennom LA21-fasen, hvor man både handler lokalt og tenker globalt. En økokommune vil være opptatt av at mest mulig av omsetning skal ta utgangspunkt i lokale forhold, men ha en høy grad av internasjonalt samarbeid. Det må være et helhetlig, det vil si holistisk verdenssyn, hvor økosystemet er avhengig av at natur, økonomi og sosiale/kulturelle forhold ses i sammenheng.

Figur 10 Logisk scenario vedrørende økonomisk vekst i fire IPCC/SRES-firkanter (de Vries og Pettersen, 2008:1013)

Nasjonale- og globale føringer gjør at verden i dag legger et grunnlag for at det meste foregår med fokus på effektivitet og kultur, det vil si figurens venstre side. Det legges vekt på globalisering, konkurranse og frihandel. Samtidig lever en stor del av verdens befolkning i fattigdom, har ikke frihet til å reise til land hvor man kan få en velferdsøkning og heller ikke muligheten for å få velferd, rettferdighet og utdannelse i sitt eget land. De naturmessige og sosiale kostnadene blir, som vi var inne på i kap 5.2 eksternalisert, det vil si at de tas ikke med i det økonomiske regnskapet. Sjefslønninger, noen former for spesialister innenfor fag og kultur og børsmejlere får mye mer betalt enn det de skulle hatt når man ser på de verdier man reelt sett skaper. Det er med andre ord et verdenssyn hvor økonomi er med på å prise opp ulike deler av naturen og kulturen uten at det har sammenheng med bærekraftighet, men mere i forhold til attraktivitet ut fra individuelle eller for bedrifters og investorers behov.

6 Konklusjon

6.1 Hovedfunn

Jeg mener det jeg først og fremst har avdekket i denne masteroppgavene er at norske kommuner generelt kan bli bedre på grasrotengasjement, nettverksbygging, målemetoder, langsiktige handlingsplaner i tråd med klimamålene og synliggjøring av bærekraftige konsekvenser av tiltak. Her er det mye å lære av kommuner i utlandet. Jeg har funnet fram til noen gode eksempler, det finnes flere som kunne vært nevnt.

Innholdet i begrepet økokommune i dag, enten de kaller seg for miljøkommune eller ligger langt framme med hensyn til bærekraftige tiltak, er at det drives økologisk modernisering. Det finnes flere gode målbare parametere for å måle en økokommune, men særlig i Norge tas de ikke i bruk. Da er det vanskelig å få en formening om i hvor stor grad en kommune er bærekraftig. Selv om det er vanskelig å finne fram til konkrete skillelinjer mellom økokommunenettverk, aktive miljøkommuner og kommuner som gjør det man må, er de lettere å få øye på i Sverige og Danmark hvor man har aktive nettverk. Jeg vil konkretisere dette nærmere i kapittel 6.2.

Det området fra LA-agenda hvor jeg har hatt problemer med å finne gode eksempler og som det virker som kommuner mer eller mindre har gitt opp er arbeidet med fattigdomsbekjempelse og rettferdig fordeling på global basis. Noen kommuner har etablert vennskapsbyer og det har vært prosjekter via KS og Norad hvor man har utviklet samarbeid mellom kommuner. Men det er lite oppdatert informasjon å finne på hvordan dette går pr nå. Det er positivt at flere kommuner er med i Initiativ for Etisk handel (Initiativ for etiske handel, 2014), Fairtrade (Fairtrade Norge, 2014) og at det tas etiske forbehold og krav til leverandører om dette i inngåelse av innkjøpsavtaler. Dette er kanskje det eneste område hvor man kan finne eksempler på at det skjer en utvikling som har effekt på fattigdomsbekjempelse og rettferdig fordeling på global basis.

6.2 Konkretisering av funnene

Dagens økokommune driver med økologisk modernisering (se begrepsordliste). Det vil si at det styres ut fra den tro at dagens system kan løse miljø- og klimaproblemer og således bringe oss i retning av en bærekraftig framtid. Mange politikere og ildsjeler, både i og utenfor kommunal administrasjon, har fokus på tiltak hvor man kan effektivisere energiforbruket,

minimalisere forbruk, avfall og utslipp, øke resirkulering og iverksette tilpasningstiltak for å redusere omfanget av klimaendringene. Utfordringene ligger i at hverken stat, regioner eller kommuner er opptatt av at det skal styres etter en tredelt bunnlinje (se fotnote 18), ettersom det er de økonomiske rammene som teller til syvende og sist. Dette resulterer i at gode bærekraftige politiske intensjoner forsvinner i effektive økonomiske vurderinger. Politikerne blir plantrøtte og er utålmodige etter å få gjennomført tiltak innenfor planperioden uten å måtte vente på at overordnede planer blir revidert og at fylkeskommunale og statlige sektormyndigheter drar ut en handling i langdrag (Bysveen og Weydahl, 2014). De kommunene som er mest konstruktive gjør det de kan for å få til mest mulig innenfor de rammene som er gitt dem fra staten. Så har vi de som er mest proaktive, de er opptatt av å få endret rammene, slik at det er mulig for dem å kunne få innflytelse over områder hvor staten i dag dirigerer premissene. I det rådende paradigme må man være blant landets største kommuner for å kunne være proaktiv. Dersom Norge hadde hatt en økokommuneforening, som i Sverige med 40-50 små kommuner, ville også de små kommunene hatt en mulighet til å være blant de mest proaktive som en kollektiv masse. Det var en slik forening under oppbygging på 80-90 tallet, men av ulike årsaker tok det aldri helt av. Heller ikke de norske kommunene som er mest opptatt av klima har funnet hverandre og slik som i Sverige dannet en egen forening. Vi har eksempel på de grønne danske kommunene, med Albertslund i spissen, som er foregangskommuner på å utvikle smarte løsninger. Til tross for at både Norge, Danmark og Sverige har egne riksdekkende foreninger, viser eksemplene fra Sverige og Danmark, at det er mulig å få en bedre utvikling, dersom de som vil utvikle seg raskere med bærekraftige mål lager egne sammenslutninger.

Hvor langt slike proaktive kommuner og proaktive kommunesamarbeid kan tenkes å gå, vil tiden vise. Foreløpig ser det ut som alle er innstilt på å arbeide innenfor dagens rådende paradigme og det vi kaller økologisk modernisering. På samme måte som Lejre opplever at trussel om at forurensing av grunnvann tvinger fram tiltak i økologisk retning, slik vil også andre kommuner etter hvert kunne føle et større press til å legge om, i retning av et nytt paradigme, fordi man erfarer i praksis at jordas bæreevne er begrenset.

KOSTRA-dataene gav først og fremst overraskende resultater for Tingvoll's vedkommende. Jeg hadde forventet at denne kommunen hadde en mer helhetlig miljøpolitikk. Selv om jeg kun så på en del av en helhet i min undersøkelse, burde også Tingvoll her kunne komme godt ut sammenlignet med kommuner som ikke har hatt noen aktiv miljøpolitikk. KOSTRA-dataene er også skuffende for Bergen, og til dels Trondheim, som burde ha hatt mer positive

data. Dette er byer som bør ha alle fordeler av å få med seg forskningsmiljøene, næringsliv og innbyggere på et løft. Bergen bør utvikle en god visjon og flere norske kommuner bør arbeide mer med sin visjon og lære av Lerum og Kingston i forhold til hvordan en visjon kan utnyttes positivt. Å ha en god visjon er ingen forutsetning for å bli en god økokommune, men en god visjon er likevel viktig for en kommune å bygge sin kommunikasjon til innbyggere og få innspill på strategier, mål og tiltak for å nå visjonen.

I Sverige er det ikke nødvendigvis slik at økokommunene er mer miljøvennlig enn andre kommuner, det er både klimakommuner og kommuner som ikke er hverken klima- eller økokommuner, slik som Lerum var, som kan ha en god bærekraftig politikk som skårer høyt på Miljøaktuelt ranking. Men et positivt generelt fokus på miljø er med på å løfte alle.

Det å være med på mange miljøprosjekt slik som for eksempel Tingvoll har vært, er ingen garanti for at kommunen sitter med en miljøkompetanse. I mange tilfeller tilsettes det en prosjektleder som tar med seg sin kunnskap og gjennomføringsevne når prosjektet er ferdig. Er ikke prosjektet godt nok forankret, vil kommunen mangle et helhetssyn på hva som er oppnådd, i forhold til de mål som man har satt seg. Å sette seg økologiske mål i kommuneplanleggingen og utrede miljøkonsekvenser er en del av økokommuneerklæringen. Det synes uklart hvordan dette gjøres i Tingvoll. Kommunen har tidligere hatt fokus på miljørevisjon, men jeg kan ikke finne noe om dette på Tingvolls hjemmesider. Dette gjelder ikke bare for Tingvoll, men for alle norske kommuner at det er vanskelig å kunne fastslå om man når målene eller ikke. I Sverige finner man hos kommunene «*strategiske bærekraftsbedøminger*», en meget oversiktlig sådan i Väsby, det samme gjøres av Lejre i Danmark. Växjö bruker et miljøledelsessystem som heter Ecobudget, Albertslund et grønt regnskap og Whistler bruker et indikatorsystem.

Den kommunen som ser ut til å ha best forutsetninger til å nå lengst som økokommune er Lejre, siden kommunen har en viktig grunn til å bli mest mulig bærekraftig, nemlig grunnvannet. Det at kommunen har valgt å fokusere på at det er en viktig grunn gjør at det er lettere å få til entusiasme og folkelig oppslutning. Det gir et grunnlag for at det må legges strenge kriterier for kommunen internt, for bedriftene og for befolkningen. Lejre er et eksempel på en kommune som i dag ser at det lokalt er viktig å sette i gang tiltak, siden konsekvensene av å ikke gjøre det blir dramatiske. Enkelte øyer i Stillehavet og Indiske hav opplever det samme gjennom at de er truet av at havnivået stiger. Tingvoll er økokommune i navnet, men må den være det? Selv om politikerne har gått på politikerkole, så er det ikke

sikkert at de ser nytten i at reelle bærekraftige tiltak blir prioritert foran tiltak som ikke er bærekraftig når det kommer til prioritering. I likhet med mange andre kommuner har Tingvoll et underskudd fra året før som må dekkes inn. Det fører til nedbemanning i kommunen og kutt i tiltak som politikerne finner at de kan klare seg uten. I en liten kommune med flere bygder blir det ofte en drakamp mellom kommunestyrerepresentantene fra de enkelte delene av kommunen om å unngå at tiltakene rammer «min bygd». Helheten, gjennom «økokommunen Tingvoll», får mindre fokus. Det ligger i dag ingen insentiver til at bærekraftige kommuner belønnes av staten. Det er de kommunene som holder de økonomiske rammene som belønnes, først og fremst gjennom å få beholde sin handlefrihet. Det er dermed ikke noe grunnlag for at spesielt små kommuner kan bli mer og mer bærekraftige, så lenge de ikke er belønnet økonomisk med å ha større skattetilgang gjennom å være kraftkommuner eller å ha en hjørnesteinsbedrift med hovedkontor i kommunen. Hvorfor kan ikke kommunene belønnes for å være bærekraftige kommuner isteden og bidra til å hjelpe nasjonen Norge med å bli mer bærekraftig?

6.3. Forslag til videre forskning

Det har opp gjennom tidene vært gjort flere forsøk, både i KS-regi, statlig finansierte enkeltprosjekter, fra enkeltkommuner og fra ulike forskningsmiljøer, på å finne gode målekriterier på kommunal bærekraftig utvikling. I motsetning til i Sverige og Danmark har det skjedd lite konkret. Man vet lite om i hvor stor grad kommuner beveger seg i bærekraftig retning og hvem som gjør det. Man bare antar at enkelte kommuner som flagger høy miljøbevissthet gjør det. I NHOs KommuneNM måler kommuners vekstkraft og attraktivitet. Det som vektlegges er om befolkningen deltar i arbeidslivet, befolkningsvekst, andel fagkompetanse, andel høyere utdanning, attraktivitet i form av gode betingelser for bedrifter som vil etablere seg og lokal bærekraft. Med lokal bærekraft menes at kommuner som i stor grad får dekket utgiftene fra variert lokalt skattegrunnlag og egne inntekter vil ha et større handlingsrom. Hvis i tillegg den kommunale gjelden ikke er for høy, det er god lokal kjøpekraft og den aldersmessig sammensetning er gunstig, vil kommunen ha en god lokal bærekraft (Bruvoll og Toftdahl, 2013). Det vil si om den har god nok økonomi til å klare seg økonomisk framover, ikke om den har noen miljøpolitikk som fremmer bærekraftig utvikling. Datakilden for denne rapporten er stort sett fra SSB. Det er mange kriterier som i tillegg kunne vært belyst som gjør en kommune attraktiv. Blant annet i hvor stor grad det er sosiale

møteplasser, fritidstilbud, lett tilgang på opplevelser i natur, velfungerende lokalsamfunn, gode kollektive trafikktilbud og at innbyggerne er opptatt av å ta være på lokalmiljøet. Det er positivt at en faktor som lokal bærekraft blir vurdert, men det kunne ha vært lagt så mye mer i den.

Det lages årlig et kommunebarometer av tidsskriftet Kommunal Rapport som har 127 kriterier som er fordelt på 13 ulike sektorer, så lages det en vurdering på hver sektor. På samme måte som mine undersøkelser, er også Kommunal Rapports data hentet fra de årlige KOSTRA-dataene (Pedersen, 2014). Dataene blir fordelt i ulike kategorier, uten tanke på om de skal vise om kommune har en bærekraftig utvikling i økologisk forstand. Derfor sier heller ikke denne undersøkelsen noe om hvordan en kommune gjør det på dette feltet. Det er synd, for som del av en fjortende kategori i et kommunebarometer, ville det bidratt til at bærekraftig utvikling kunne fått mer fokus.

Som disse eksemplene viser, er det undersøkelser som dekker alle kommunene, men det er veldig lite interesse for å vise hvor bærekraftig norske kommuner er. Håpet er jo at man kan bruke disse eksisterende årlige undersøkelser, bygge de ut til også å måle bærekraft. Videre forskning må kunne avdekke hvilke faktorer som gjør at ikke Norge klarer å få gode målekriterier som dekker alle landets kommuner på plass. En nøkkel er å få klarlagt hvilke kriterier som kan legges inn i KOSTRA, som er lett å rapportere for kommunene eller hvor staten bidrar med kunnskap og verktøyer som gjør kartlegging av data mulig. Dette må da i KOSTRA presenteres på en slik måte at det er mulig å se en helhetlig sammenheng som forteller oss hvordan den tredelte bunnlinjen i kommunen ser ut. Altså en tredelt bunnlinje som både tar hensyn til natur, sosiale/kulturelle forhold og økonomi og setter det i en helhet i forhold til økosystemet.

Litteraturliste

- Albertslund kommune (2014) Miljøet <http://www.albertslund.dk/Albertslund/ByensVision/AlbertslundsMaerkesager/Miljoet.aspx>. Lastet ned 18.04.2014.
- Albertslund kommune, (2014b) <http://groentregnskab.albertslund.dk/albertslund>. Lastet ned 18.04.2014.
- Albertslund kommune (2014c) Miljø og klima. <http://www.albertslund.dk/Borger/ByTrafikOgMiljoe/MiljoeOgKlima.aspx>. Lastet ned 18.04.2014
- Armann, K. A., Hille, J., Kaskin, O. (1995), Lokal Agenda 21, Norske kommuners miljøarbeid etter Rio, Rapportserie fra Alternativ Framtid nr 5/95. Oslo
- Asker kommune (2013) Kommuneplan 2014-26. Forslag til offentlig ettersyn september 2013. Asker kommune. <https://www.aker.kommune.no/Politikk-og-samfunn/Samfunnsutvikling/Kommuneplan/>. Lastet ned 22.02.2014.
- Aslaksen, F., Svensgaard, M. og Bakken, L. (2012) Evaluering av kommuneplan for Kristiansand 2011-2022. Vista Utredning AS og Oslo Economics AS for Kristiansand kommune. <http://www.kristiansand.kommune.no/PageFiles/16973/Evalueringsrapporten%2008052012.pdf>. Lastet ned 22.02.2014.
- Aspen, J. og Pløger, J (1997) På sporet av byen. Oslo: Spartacus forlag.
- Avfall Sør (2012) Avfallsplan for Avfall Sør – husholdning 2013-16. Avfall Sør, Kristiansand. <http://www.avfallsor.no/Article.aspx?m=230&amid=5164>. Lastet ned 22.02.2014
- Barth, B. (2011). Kunsten å bygge byer»– tanker omkring by og bærekraft. Plan 01/2011, side 22-27. <http://ezproxy.uin.no:2074/ts/plan/2011/01/art04>. Lastet ned 14.04.2014.
- Bateson, G. (1972). Steps to Ecology of Mind, New York: Bantam Books.
- Bergen kommune (2012) Kommunal planstrategi - 30.08.2012 utkast. Bergen kommune. <https://www.bergen.kommune.no/politikk/byradet/7055/7059/article-101565>. Lastet ned 24.02.2014

Bergen kommune (2013) Forslag til kommunal planstrategi. Bystyrebehandling 31.12.2013.

Bergen kommune. <https://www.bergen.kommune.no/politikk/bystyret/bystyret-2011-2015/7014/7018/article-103671>. Lastet ned 24.02.2014.

Bjørnæs T og Lafferty W.M..(2000) Miljøvernlederstillinger og Lokal Agenda 21. Hva er status? Basert på en spørreundersøkelse i norsk kommuner våren 2000. Prosus rapport 1/00 – Program for forskning og utredning for et bærekraftig samfunn, senter for utvikling og miljø, Universitet i Oslo, Oslo, Norge

Bjørnæs T.(2002) Lokal Agenda 21 – en analyse av regionale og kommunale forskjeller Prosus rapport 5/02 – Program for forskning og utredning for et bærekraftig samfunn, senter for utvikling og miljø, Universitet i Oslo, Oslo, Norge

Bjørnæs, T. (2006) Lokal agenda i Norge som lokalt fenomen. I Lafferty, W., Aall, C., Lindseth, G., Norland, I.T (red). Lokal Agenda 21 i Norge. Så mye hadde vi – så mye ga vi bort – så mye har vi igjen. Unipub forlag

Blombäck, Å. og Nilsson, S.(2013) Invandringen kan rädda landsbygden. Hela Sverige ska leva: Välkomna, alla ni som behöver ett hem. Debatt i Aftonbladet 26.12.2013.

<http://www.aftonbladet.se/debatt/article18081592.ab> (lastet ned 16.03.2014)

Bodø kommune (2014) Kommuneplan 2014-2026, strategisk samfunnsdel Bodø 2030, Bodø kommune.

Bluhdorn, I. (2003) Inclusionality - Exclusionality: Environmental Philosophy and Simulative Politics. In: Winnett, A. and Warhurs, A., eds. Towards an Environment Research Agenda: A Second Selection of Papers. Houndmills, Basingstoke: Palgrave Macmillan, pp. 21-45.

Bluhdorn, I. (2004). Post-ecolist Politics: Social Theory and the Abdication of the Ecologist Paradigm. London: Routledge.

Boulding, K. E. (1991). What do we want to sustain?: Environmentalism and human evaluations. I: R. Costanza (red.), Ecological Economics: The Science and Management of Sustainability. Columbia University Press, New York.

Bruvoll, A. og Toftdahl, H.(2013) NHOs kommuneNM 2013 – En rangering av kommuners og regioners vekstkraft og attraktivitet. Vista Analyse AS rapport 2013/32.

<https://www.nho.no/siteassets/nhos-filer-og-bilder/filer-og-dokumenter/offentlig-sektor-og-naringslivet/nhos-kommunenm-2013.pdf>. Lastet ned 16.05.2014.

Bysveen, T. og Weydahl J. (2014) Mixed-scanning I Vågan. Plan 2/2014.

http://ezproxy.uin.no:2074/ts/plan/2014/02/mixed-scanning_i_vaagan_kommune. Lastet ned 11.05.2005.

Capra, F. (1982) The turning point – Science Society and rising culture. New York: Flamingo,

Cato, M.S. (2009) Green Economics – An introduction to theory, policy and practice. London: Earthscan,

Cato, M.S. (2011) Home – An introduction to theory, policy and practice. London: Earthscan,.

Christensen, T.B., (2011) Hva gjør din kommune med miljøet? Publisert 03.06.2011.

<http://naturvernforbundet.no/naturogmiljo/hva-gjoer-din-kommune-med-miljoet-article24827-1024.html> (lastet ned 23.03.2014)

Clements, K., A., H. (2011) Hvordan er klimapolitikken utformet i Stavanger kommune? Hvordan kan vi forstå og forklare utformingen av klimapolitikken i kommunen?

Masteroppgaven er levert som en del av Masterstudiet i Samfunnsikkerhet ved Universitetet i Stavanger. Stavanger. <http://brage.bibsys.no/xmlui/handle/11250/184606>. Lastet ned 12.04.2014.

Coyle, S., (2011), Sustainable and resilient communities, a comprehensive action plan for towns, cities and regions, John Wiley & A Sons, Inc.

Daly, H.E. og Townsend, K.N (1993) Valuing the Earth: Economics Ecology, Ethics, MIT.

Daly, H.E. (2002) Steady-state economics: avoiding uneconomic growth. side 635-642 I: van Bergh, J.C.J.M. (red) Handbook of environmental and resource economics 2002, Edward Elgar Publishing Ltd, Cheltenham, Storbritannia.

Daly, H.E. og Farley J. (2004) Ecological Economics Principles and Applications, Island Press. Washington, USA.

de Vries B.J.M og Petersen A.C (2008) Conceptualizing sustainable development – An assessment methodology connecting values, knowledge worldwies and scenarios. Ecological Economics 68 (side 1006-1019), Elsevier B.V. I Studiehefte til Samling 3: Kretsløpsøkonomi – Tema: Bærekraftig økonomi. MBA Økologisk økonomi. Universitetet i Nordland, Bodø.

Drammen kommune (2013). Byvekst med kvalitet – Bystrategi Drammen kommune 2013-2036. Vedtatt Drammen bystyre 18. juni 2013. <https://www.drammen.kommune.no/Budsjettportal-Drammen-kommune/Bystrategi-for-Drammen-2013---2036/>. Lastet ned 12.02.2014.

Durkheim Emilie (1991). The divisjon of labour in society, London: MacMillan Press.

Erickcek G. A. og McKinney H. (2006) «Small Cities Blues:» Lokking for growth factors in small and medium-sized cities. Economic Development Quarterly 2006 20: 232. Sage Publications. <http://edq.sagepub.com/content/20/3/232.short>. Lastet ned 10.05.2014.

European Sustainable Cities (2014). <http://www.sustainablecities.eu/the-aalborg-process0/>
Lastet ned 16.05.2014

Fairtrade Norge (2014) Fairtrade kommuner i Norge. <http://www.fairtrade.no/engasjer-deg!/fairtrade-kommune/hva-er-en-fairtrade-kommune/fairtrade-kommuner-i-norge/> . Lastet ned 18.05.2014.

Forsand kommune (2007) Kommuneplan 2007-2011 Samfunnsdel. Publisert 11.02.2011. <http://www.forsand.kommune.no/kommuneplan-2007-2022.178400.nn.html>. Lastet ned 06.04.2014.

FN (1992). Agenda 21. United Nations Conference on Environment & Development Rio de Janeiro, Brazil 3 to 14 June 1992 - United Nations, Sustainable Development. <http://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/Agenda21.pdf>. Lastet ned 11.05.2014.

Forsberg, B. (2005). I skuggan av locale investeringsprogrammet – kommunerna som inte beviljades stöd samt synen på staten i LIP's efterföljd. Reports No 16 2005. Umeå Centre for Evaluation Reaseach, Umeå, Sverige. <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:576172/FULLTEXT01.pdf>. Lastet ned 10.04.2014.

- Forsberg, B. (2007). Hållbarhetens lokala horisont. Forskning om kommunernas arbete med miljö och hållbar utveckling. Naturvårdsverket Rapport 5674, januar 2007, Stockholm. <http://www.naturvardsverket.se/Om-Naturvardsverket/Publikationer/ISBN/5600/91-620-5674-3/> . Lastet ned 10.04.2014.
- Gjemnes kommune (2003) Kommuneplan 2003-2015. Vedtatt av Gjemnes kommunestyre 2 september 2003, sak 44/2003. <http://www.gjemnes.kommune.no/selvbetjening/vedtatte-planer/>. Lastet ned 10.03.2014.
- Gjemnes kommune (2011) Energi- og klimaplan for Gjemnes kommune, 2012-2016. Vedtatt 13.12.2011 av kommunestyret. <http://www.gjemnes.kommune.no/Filnedlasting.aspx?MIId=189&FilId=622>. Lastet ned 10.03.2014.
- Gjemnes kommune (2012) Årsbudsjett 2013-økonomiplan 2013-2016. Saksfremlegg. Behandlet i formannskapet 9/12-2012. <http://www.gjemnes.kommune.no/nyheter/nyheter/arsbudsjett-2013-og-okonomiplan-2013-2016.aspx>. Lastet ned 10.03.2014.
- Green Cities (2013) Årsrapport 2012. <http://www.greencities.dk/PDF/> Green Cities, Kolding, Danmark. Lastet ned 21.03.2014.
- Greencities (2014) Om Green Cities-samarbejdet <http://www.greencities.dk/Om-Green-Cities/> (lastet ned 21.03.2014)
- Grønnbil (2012) Mørrekommuner med Norges største samlebestilling av elbil. <http://www.gronnbil.no/nyheter/moerekommuner-med-norges-stoerste-samlebestilling-av-elbil-article238-239.html>. Lastet ned 18.05.2014.
- Grønn by(2014). Grønn by - Hvem er vi. <http://gronnby.no/hvem-er-vi/>. Lastet ned 30.05.2014.
- Gunnarsson, J.(2013) Upplands Väsby är Sveriges miljöbästa kommun. Publisert 27.06.2013. <http://miljoaktuellt.idg.se/2.1845/1.514406/upplands-vasby-ar-sveriges-miljobasta-kommun>. Lastet ned 16.04.2014.
- Hajer, M (1995) The Politics of Environmental Discourse. Oxford: Oxford university Press,
- Hansson, M. (2011) Hvor er Norges beste miljøkommune? Publisert 25 august 2011. http://www.dagsavisen.no/nyemening/alle_mening/cat1003/subcat1012/thread175550/ Lastet ned 21.05.2014.

Hardin, G. (1968). "The tragedy of the commons". Science, Vol 162, No. 3859.
<http://www.sciencemag.org/content/162/3859/1243.full>. Lastet ned 11.03.2014.

Harvold, K (2009) Klima, kroner og kommuner. Og så ser vi det igjen: Oppslag om kommunenes satsing – eller manglende satsing – i forbindelse med miljø, gjerne i forkant av en stor internasjonal konferanse. Publisert 16. desember 2009
www.kommunalrapport.no/artikkel/klima_kroner_og_kommuner (lastet ned 05.04.2014)

Hegsvold, K (2014) Bidrar handel til å skape bærekraftige byer. Plan 2/2014.
http://ezproxy.uin.no:2074/ts/plan/2014/02/bidrar_handel_til_aa_skape_baerekraftige_byer.
Lastet ned 11.05.2014.

Heikurainen, K. (1992). Suomussalmi – An "ecological municipality" – 10th anniversary. In Heikurainen, K. (eds.). Suomussalmi eco-municipality: research, results, experimentation, opinions. Suomussalmi Municipality, pp. 15-19.

Hepsø, M., Leiren, M.D og Kasa, S (2007). Lokale klimaløft - lærdom fra Sverige. Klima nr 4/2009. <http://www.cicero.uio.no/fulltext/index.aspx?id=7500&lang=no>. Lastet ned 13.03.2014.

Hjelmeland kommune (2011). Hjelmeland Naturlegvis. Kommuneplan 2011-2023. Hoveddokument 1-4 m/vedlegg. Samfunnsdel og arealdel. Vedtatt av Hjelmeland kommunestyre 16.06.2011 sak 035/11 og 21.09.2011 sak 62/11. Hjelmeland kommune.
<https://www.hjelmeland.kommune.no/planar/>. Lastet ned 10.03.2014.

Hjelmeland kommune (2012). Hjelmeland Naturlegvis. Planstrategi 2012-2016. Vedtatt av Hjelmeland kommunestyre 23. mai 2012, sak 031/12. Hjelmeland kommune.
<https://www.hjelmeland.kommune.no/planar/> Lastet ned 10.03.2014.

Hovik, S. (2000). Statlige målsetninger og lokale interesser i miljøpolitikken. En studie av kommunal iverksetting. Dr. polit avhandling, Institutt for statsvitenskap, Universitetet i Oslo.

Høyer, K.G (1987) . Økokommunar – prosjektnotat. I: Myrhaug E (red.) (1987): Økokommunen—tenke globalt, handle lokalt. Venstres Opplysningsforbund, Oslo

Høyer, K.G (2007) – Miljø, marked og moral – på gjensitt 12 års etter. Plan 03/04-2007, Universitetsforlaget, Oslo. <http://www.nb.no/nbsok/nb/4ba1ba66f654c5ea676bae599d1c8509>. Lastet ned 14.03.2014.

Idebanken (2007). Økokommune fant venner i Afrika. Oppdatert 04.10.2007. <http://www.idebanken.no/godeeksempel/bibliotek/ProsjektID.asp?ProsjektID=59>. Lastet ned 14.04.2014.

Ims, K. og Jakobsen, O. (2006) Cooperation and Competition in the Context of Organic and Mechanic Worldviews a Theoretical and Case Based Discussion. Journal of Business Ethics Vol. 66 (side 19-32). <http://link.springer.com/article/10.1007%2Fs10551-006-9055-z#page-1> Lastet ned 15.03.2014.

Ingebrigtsen, S., og Jakobsen, O. (2011). Circulation Economics – an ecological image of man based upon an organic worldview, I environment, embodiment and gender. I Aarø, A.F. og Servan, J. Eds (2011) Hermes text, Bergen.

Ingebrigtsen, S., og Jakobsen, O. (2007). Circulation Economics – theory and practice. Peter Lang AG, Bern, Sveits.

Initiativ for Etske Handel (2014). Medlemsoversikt. http://www.etiskhandel.no/Medlem/IEH_medlemsoversikt/index.html

Institute for sustainable communities (2014) What is a Sustainable Community? http://www.iscvt.org/what_we_do/sustainable_community/ (lastet ned 05.04.2014)

Johannessen, A., Christoffersen, L., Tufte, P.A. (2011) Forskningsmetode for økonomisk-administrative fag. Utgave 3. Abstrakt forlag, Oslo.

Johansen, K., R. (2011) Bærekraftig mobilitet – bybane som virkemiddel. Byutvikling langs Bybanetraséen i Bergen. Masteroppgave By utvikling og urban design – Det teknisk vitenskapelige fakultet. Universitetet i Stavanger.

Khan. J. (2007). Local climate governance: the example of Swedish municipalities (paper presented at the Nordic Environment Social Research Conference 18-20 June 2007, Oslo).

Kingston (2014) Sustainability. <http://www.cityofkingston.ca/residents/environment-sustainability/sustainability>

Kingston (2012) Baseline indicator report – brief – February 29th, 2012.

<http://www.cityofkingston.ca/documents/10180/19597/Baseline+Indicator+Report/20f2a098-abd7-4448-ba7a-40c79d6a8ce3>. Lastet ned 19.04.2014.

Klima og forurensningsdirektoratet (2010). Virkemidler tilpasset lokalforvaltningen. TA 2598 2010. <http://www.miljodirektoratet.no/old/klif/publikasjoner/2598/ta2598.pdf>. Lastet ned 29.05.2014.

Klimatkommunerna (2013) Medlemmar. Publisert 02.07.2013.

<http://www.klimatkommunerna.se/sv/Medlemmar/>. Lastet ned 16.04.2014.

Knutepunkt Sørlandet (2009) Klimaplan for knutepunkt Sørlandet, februar 2009. Vedtatt av arbeidsutvalget for Knutepunkt Sørlandet, februar 2009, Kristiansand.

<http://www.kristiansand.kommune.no/Documents/Planer%20og%20prosjekter/Planer%20a%20til%20C3%85/KlimaplanKnutepunktSorlandet2009.pdf>. Lastet ned 14.03.2014.

Kommunal og moderniseringsdepartementet (2014). Statens bymiljøpris. Publisert 07.02.2014. www.regjeringen.no/nb/dep/kmd/tema/plan--og-bygningsloven/plan/by_og_tettsted/bymiljoprisen.html?id=408531. Lastet ned 16.05.2014.

Kommunal og moderniseringsdepartementet (2014b). Kommunal planlegging.

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/kmd/tema/plan--og-bygningsloven/plan/kommuneplanlegging.html?id=1236>. Lastet ned 30.05.2014.

Kommunenes sentralforbund (1993) Tenke globalt – handle lokalt. Lokalt prioriterte satsningsområder for miljøvernarbeidet. Oslo

Kristiansand kommune (2012). Planstrategi 2013-15. Vedtatt av bystyret 24. oktober 2012.

[Kristiansand kommune. http://www.kristiansand.kommune.no/no/planer-prosjekter/Kommunal-planstrategi/](http://www.kristiansand.kommune.no/no/planer-prosjekter/Kommunal-planstrategi/). Lastet ned 11.03.2014.

Kristiansand kommune (2013) Kommuneplan 2011-22. Vedtatt av bystyret 22. juni og 7 september 2011, endret av formannskapet 17.04.2013. Kristiansand kommune.

<http://www.kristiansand.kommune.no/no/planer-prosjekter/Kommunal-planstrategi/>. Lastet ned 11.03.2014

Lafferty, W., Aall, C., Seiple, Ø. (1998) Fra miljøvern til bærekraftig utvikling i norske kommuner – Overgang fra Mik til Lokal Agenda 21. ProSus Rapport 2/1998.

Lahti, T. (2013) Hur man förändrar världar. Campus ReDesign SCE, Karlstad, Sverige.

Landsforeningen for økosamfund (2014) Hvad er økosamfund. <http://okosamfund.dk/hvad-er-okosamfund/>. Lastet ned 18.05.2014.

Lardal kommune (2005), Kommuneplan, langsiktig del, 2005-2014. Revidert forslag 7 ferbruar 2005. Publisert 30.03.2009.

<http://www.lardal.kommune.no/Documents/Serviceorget/Kommuneplan.pdf>. Lastet ned 12.04.2014.

Lardal kommune (2010), Energi og klimaplan for Lardal kommune, 2010-2015 «alle kan gjøre noe» <http://www.lardal.kommune.no/Global/Energi%20og%20klimaplan.pdf>. Lastet ned 10.04.2014.

Lardal kommune (2012) Planstrategi 2012-2016 og planprogram for revidering av kommuneplanens samfunnsdel. Vedtatt 13.12.2012. <http://www.lardal.kommune.no/PageFiles/503/Planstrategi%2020122016%20og%20planprogram%20for%20revidering%20av%20kommuneplanens%20samfunnsdel.pdf>. Lastet ned 10.04.2014.

Leiren, M. D og Kasa S.(2010), Kommuner og klima – en sammenligning mellom Norge og Sverige. Cicero Policy note 2010:2. Cicero – Center for International Climate and Environmental Research, Oslo.

Leiren, M. D., Kasa S. og Hepsø, M (2009), Kommuner og klima - hva kan vi lære av Sverige?. Plan 03-04/2009 side 82-87, Universitetsforlaget, Oslo. Publisert <http://ezproxy.uin.no:2074/ts/plan/2009/03/art15>. Lastet ned 03.05.2014.

Lerum kommun (2008) Lerums framtidsplan ÖP2008. Antagen av kommunefullmäktige 06.03.2008 <http://www.lerum.se/Documents/F%c3%b6rvaltningssidorna/Bygga,%20bo%20och%20milj%c3%b6/Planer/%c3%96P%20paper.pdf?epslanguage=sv>. Lastet ned 18.04.2014.

Lerum kommun (2013a), Visjon 2025 – rapport 2013 – Uppföljning av arbetet – Lerum mer än du tror. Publisert 18.12.2013 og er på: <http://www.lerum.se/Vision2025/Hur-langt-har-vi-natt/>. Lastet ned 18.04.2014.

Lerum kommun (2013b) Ny översiktsplan för Lerums kommun. Publisert 20.12.2013.
<http://www.lerum.se/Bygga-bo-och-miljo/Byggplaner-och-projekt1/Planerade-arbeten/Kommunens-oversiktplan-OP2008---akutalitetsforklaring-/>. Lastet ned 18.04.2014.

Lerum kommune (2013c) Vision 2025 - Hur langt har vi nått? Publisert 13.12.2013
<http://www.lerum.se/Vision2025/Hur-langt-har-vi-natt/> Lastet ned 18.04.2014.

Lerum kommun (2014) Visjon 2025. Publisert 24.01.2014. <http://www.lerum.se/Vision2025/>. Lastet ned 18.4.2014.

Lejre kommune (2012) Lejrestrategien 2012, Lejre kommune, Hvalsø, Danmark.
<http://www.lejre.dk/politik/politikker-og-strategier/lejrestrategien-2012/>. Lastet ned 10.04.2014.

Lejre kommune (2013) Lejre kommuneplan 2013. Lejre kommune, Hvalsø, Danmark.
<http://www.lejre.dk/politik/politikker-og-strategier/lejrestrategien-2012/>. Lastet ned 10.04.2014.

Lonkila, K , red(2012), Aspects of strategic climate work in Nordic municipalities – NordLead Project Final Report, TemaNord 2012:557. Nordic Council of Ministers, København, Danmark

Lundquist L.(2001) Implementation for Above: The Ecology of Power in Sweden's Environmental Governance. Governance: An International Journal of Policy and Administration, Vol 14, No.3 319-337.

Maslow, A.H (1971). The Rarther Reaches of Human Nature. New York: Penguin Compass,

Miljöaktuellt, (2013). Så gjorde vi kommunrankingen 2013. Publisert 25.06.2013.
<http://miljoaktuellt.idg.se/2.1845/1.514247/> (lastet ned 23.03.2014)

Miljødirektoratet (2013). Dette er miljødirektoratet. M1-2013. Miljødirektoratet, Oslo
<http://www.miljodirektoratet.no/no/Publikasjoner/2013/Juli-2013/Dette-er-Miljodirektoratet/>
Lastet ned 15.03.2014.

Miljøverndepartementet (2013b) Faglig råd for en bærekraftig. Sluttrapport overlevert 16. desember 2013. [Www.regjeringen.no/upload/KRD/PLAN/MVD_Final_121213_web.pdf](http://www.regjeringen.no/upload/KRD/PLAN/MVD_Final_121213_web.pdf).
Lastet ned 13. april 2014.

Miljøverndepartementet (2005) Sluttrapport, Miljøvennlige og attraktive tettsteder. Erfaringer og anbefalinger fra Tettstedsprogrammet. <http://www.regjeringen.no/upload/kilde/md/rap/2005/0002/ddd/pdfv/262089-t-1449.pdf>. Lastet ned 12.04.2014.

Naturvårdsverket (2009) Naturvårdsverket (2009). National Inventory Report 2009 – Sweden. [Internett] Tilgjengelig fra: http://www.naturvardsverket.se/upload/05_klimat_i_forandring/statistik/2008/NIR2009_sweden.pdf. Lastet ned 03.05.2014.

Naturvårdsverket (2014). Miljömålen behöver få en starkare ställning– årlig uppföljning av miljömålen 2014 . Publisert 28.03.2014. <http://www.miljomal.se/sv/Aktuellt/Alla-nyheter/Arlig-uppfoljning-2014/> Lastet ned 17.04.2014.

Nenseth, V. (2004) Bærekraftbarometer for norske byer. Plan 1/2004. http://ezproxy.uin.no:2074/ts/plan/2004/01/berekraftbarometer_for_norske_byer Lastet ned 11.05.2014.

Nesseby kommune (2011). Kommuneplanens strategidel. Publisert 30.07.2012. <http://nesseby.custompublish.com/utsendelse-av-kommuneplanens-arealdel-2011-2021.5075550-111889.html> (lastet ned 06.04.2014)

NIM (Nasjonalkomiteen for Internasjonale Miljøspørsmål) (1997). Norsk spesialrapport til FNs generalforsamlings spesialsesjon for evaluering av UNCED, fem år etter. <http://www.un.org/esa/earthsummit/norway/omrapp/norabout.htm>. Lastet ned 10.02.2014.

NIVI analyse (2014). Kartlegging av plankapasitet og plankompetanse til kommune. NIVI Rapport 2014:1. Utarbeidet på oppdrag fra KS. <http://ks.no/PageFiles/62459/Plankompetanse%20og%20plankapasitet%20i%20kommunene.pdf?epslanguage=no>. Lastet ned 11.05.2014.

Nore og Uvdal kommune (2013a). Planstrategi Nore og Uvdal 2013-16. Vedtatt i kommunestyret 04.02.2013. Nore og Uvdal kommune. Publisert 14.01.2013. http://www.nore-og-uvdal.kommune.no/~/_media/nore_og_uvdal/nytt/dokumenter/planer/planstrategi/plandokument%202013-01-14%20vedtak.pdf. Lastet ned 06.04.2014.

Nore og Uvdal kommune (2013b). Sammendrag av planer i planstrategi, vedtak 02.04.2013, k-sak 7/13. Nore og Uvdal kommune Publisert:02.04.2013 http://www.nore-og-uvdal.kommune.no/~media/nore_og_uvdal/nytt/dokumenter/planer/planstrategi/sammendrag%20av%20planer%202013-02-04%20-%20vedtak.pdf. Lastet ned 06.04.2014.

Nore og Uvdal kommune (2011). Energi og klimaplan for Nore og Uvdal kommune – utkast 23.11.11. Vedtatt K-sak 111/11. http://www.nore-og_uvdal.kommune.no/~media/nore_og_uvdal/nytt/dokumenter/planer/kommunedelplaner/klimaplan/klima%20og%20energi%20for%20nore%20og%20uvdal%20kommune.pdf . Lastet ned 06.04.2014.

Norland, I., (2006) LA21 i Norden og Baltikum. I Lafferty, W., Aall, C., Lindseth, G., Norland, I.T (red). Lokal Agenda 21 i Norge. Så mye hadde vi – så mye ga vi bort – så mye har vi igjen. Unipub forlag

Nozick, M. (1999) Sustainable development begins at home: community solutions to problems. I Pierce, J.T., Dale, A. (1999) Communities, development and sustainability across Canada. A project of the sustainable development research institute. UBC Press, Vancouver, Canada.

Nynäs, H (red) 1993, Nordiske kommuner for bærekraftig utvikling, KS Forskning VF-notat 2/1993. Vestlandsforskning, Sogndal, Norge.

Næss, A. og Rothenberg, D. (1989) Ecology, community and lifestyle. Outline of an ecosophy. Cambridge University press, Cambridge, Storbritannia.

Næss, A og Haukeland, P.I (2008). Dyp glede – inn i dypøkologien. Flux forlag, Oslo

Opedal, S. og Stigen, I.M (2007) Fra innvortes til utvortes bruk. Sluttrapport fra evalueringen av Kommunal og regionaldepartementets Stifinnerprogram. Rapport IRIS-2007/050. Samarbeidsrapport mellom International Research Institute in Stavanger (IRIS) og Norsk Institutt for by- og regionsforskning (NIBR). http://www.regjeringen.no/upload/KRD/Vedlegg/KOMM/Fornyng/Sluttrapport_Stifinnerprogrammet_endelig_apri_%202007.pdf#search=Stifinnerprogrammet®j_oss=1. Lastet ned 14.04.2014.

Oslo kommune (2011) Byøkologisk program 2011-2026.Vedtatt 23.03.2011. http://www.miljo.oslo.kommune.no/miljopolitikk_og_miljostyring/miljopolitikk/ Lastet ned 12.05.2014.

Oslo kommune (2012). Planstrategi og planprogram, kommuneplan 2013. Vedtatt i Oslo bystyre 26.09.2012, sak 267. Oslo kommune.

http://www.kommuneplan.oslo.kommune.no/getfile.php/byr%C3%A5dsavdeling%20for%20finans%20%28FIN%29/Internett%20%28FIN%29/Dokumenter/2012/Planstrategi%20og%20planprogram%20260912_lowres.pdf. Lastet ned 14.04.2014.

Oslo kommune (2013a) Kommunale planer og vedtak om klima og energi. Oppdatert 06.12.2013. http://www.miljo.oslo.kommune.no/klima_og_energi/planer_og_vedtak/#Byøkologisk_program. Lastet ned 12.05.2014.

Oslo kommune (2013b) Miljøstatus i Oslo. Publisert 18.11.2013
<http://www.miljostatus.oslo.kommune.no/default.asp?mp=MS>. Lastet ned 26.04.2013

Oslo kommune (2014a) Smart, trygg og grønn. Samfunnsdel og byutviklingsstrategi, kommuneplan for Oslo. Oslo mot 2030. Høringsutkast del 1. Oslo kommune.
<http://www.kommuneplan.oslo.kommune.no/getfile.php/Kommuneplan%20for%20Oslo%20%28KPO%29/Internett%20%28KPO%29/Dokumenter/Vedlegg%201-H%C3%B8ringsutkast-Kommuneplan%202030-web.pdf> Lastet ned 14.04.2014.

Oslo kommune (2014b) Kommuneplan for Oslo. Oppdatert 12.05.2014
<http://www.kommuneplan.oslo.kommune.no/>. Lastet ned 21.05.2014.

Otto-Zimmermann, red (2010) Resilient cities, Cities and adaption to Climate – Global forum 2010, Springer / ICLEI, Bonn, Tyskland

Pedersen, O.P (2014) Metoden bak Kommunebarometeret 2014. Publisert 3. april 2014 - 9:58. http://kommunal-rapport.no/artikkel/Metoden_bak_Kommune_173_barometeret_2014. Lastet ned 18.05.2014

Ramsdal, H (1997) Evaluering av Økokommuneprogrammet. VF-rapport 3/97, Vestlandsforskning, Sogndal, Norge.

Risan, L., Larsen, K., (2010), Planlegging for en bærekraftig utvikling. Ciens-rapport 4/2010. Ciens, Forskningscenter for miljø og samfunn, Oslo.

Robertson, J. (2004) Squaring the circle? Some thoughts on the idea of sustainable development. Ecological economics 48 (2004) 369-384. Elsevier.

Schreurs, M. (2008). From the bottom up: Local and subnational climate changes politics. The Journal of environment development 2008 17:343. Sage publications.

Sekom (2014) Vi är stolta att kunna presentera 94 medlemmar.

[http://www.sekom.se/index.php/medlemmar/medlemmar-2\(lastet](http://www.sekom.se/index.php/medlemmar/medlemmar-2(lastet) ned 16.04.2014)

Sogndal kommune (2009) Klima- og energiplan for Sogndal kommune. Vedteken 23.4.2009.

Publisert 10.03.2010. Kan lastes ned fra: <http://sogndal.custompublish.com/>

[temaplanar.169342.nn.html](http://sogndal.custompublish.com/temaplanar.169342.nn.html) (Lastet ned 10.04.2009).

Sogndal kommune (2010) kommuneplan – samfunnsdelen 2010 – 2022, med planstrategi.

Vedteken i kommunestyret 21.10.2010. Publisert 14.02.2012. Kan lastes ned fra

<http://sogndal.custompublish.com/kommuneplan-samfunn.170842.nn.html>. Lastet ned

10.04.2014.

Sogndal kommune (2012) Kommunal planstrategi for Sogndal kommune, datert 30.03.2012.

Vedteken av Sogndal kommunestyre 04.06.2012. Publisert 08.11.2012. Kan Lastes ned fra

<http://sogndal.custompublish.com/kommunal-planstrategi.273964.nn.html>. Lastet ned

10.04.2014.

SSB (2013). KOSTRA-data. SSB, Oslo. Publisert 17.06.2013. <http://www.ssb.no/offentlig->

[sektor/statistikker/kostrahoved/aar-reviderte](http://www.ssb.no/offentlig-sektor/statistikker/kostrahoved/aar-reviderte). Lastet ned 19.01.2014

Statens veivesen (2013). Indikatorsett i Bymiljøavtalene – anbefaling fra Statens veivesen.

http://www.regjeringen.no/upload/subnettsteder/framtidens_byer/Atp/2013/Nettverkssamling

[oktober/AlberteRuud.pdf](http://www.regjeringen.no/upload/subnettsteder/framtidens_byer/Atp/2013/Nettverkssamling_oktober/AlberteRuud.pdf). Lastet ned 11.05.2014.

Stavanger kommune (2010). Klima og miljøplan 2010- 2025. Stavanger kommune, bymiljø

og utbygging, april 2010. Stavanger kommune. <http://www.stavanger.kommune.no/no/>

[Tilbud-tjenester-og-skjema/Publikasjoner/Klima--og-miljoplan-20102025/](http://www.stavanger.kommune.no/no/Tilbud-tjenester-og-skjema/Publikasjoner/Klima--og-miljoplan-20102025/) Lastet ned

10.03.2014.

Stavanger kommune (2012). Kommunal planstrategi for Stavanger 2012-2015. Forslag til

Stavanger bystyre 29.10.2012. [http://www.stavanger.kommune.no/no/Tilbud-tjenester-og-](http://www.stavanger.kommune.no/no/Tilbud-tjenester-og-skjema/Publikasjoner/Kommuneplan-for-2014---2029/Strategi/Stavangers-planstrategi/)

[skjema/Publikasjoner/Kommuneplan-for-2014---2029/Strategi/Stavangers-planstrategi/](http://www.stavanger.kommune.no/no/Tilbud-tjenester-og-skjema/Publikasjoner/Kommuneplan-for-2014---2029/Strategi/Stavangers-planstrategi/).

Lastet ned 10.03.2014.

Stavanger kommune (2013). Stavanger mot 2029. Planprogram for kommuneplan 2014-2029. Forslag til bystyrets sluttbandling 13.05.2013 – versjon 11.04.2013. Stavanger kommune. <http://www.stavanger.kommune.no/no/Tilbud-tjenester-og-skjema/Publikasjoner/Kommuneplan-for-2014---2029/>. Lastet ned 10.05.2014

Storbyprogrammet (2013). Nytt programnotat for Storbyprgrammet 2012-2015. Publisert 13.12.2013 <http://www.byrådsavdeling-for-finans.oslo.kommune.no/forskning/storbyforskning/article239446-4286.html>. Lastet ned 11.05.2014.

Suldal kommune (2009). Kommuneplan for Suldal kommune, 2009-2020. Vedtatt av Suldal kommunestyre 27.10.2009, sak 73/09. Suldal kommune. <https://www.suldal.kommune.no/Filnedlasting.aspx?MIId=920&FilId=855>. Lastet ned 13.03.2014.

Suldal kommune (2012a) Planstrategi 2012 – 2016 Skattekammeret Sultdal. Vedtatt i Suldal kommunestyre 8. mai 2012, sak 28/12. <https://www.suldal.kommune.no/Filnedlasting.aspx?MIId=852&FilId=1641> Lastet ned 13.03.2014.

Suldal kommune (2012b) Kommunedelplan for klima og energi, Suldal kommune, 2012-2017. Vedtatt i kommunestyret 08.05.2012. <https://www.suldal.kommune.no/suldal-kommune/kommunedelplan-for-klima-og-energi-for-suldal-kommune-melding-om-vedtatt-planprogram.aspx>. Lastet ned 13.03.2014.

Sundtoft, T. (2014) Regjeringens klimadugnad. Tale av klima og miljøvernministeren: På sporet av lavutslippssamfunnet. 13. mars 2014. <http://www.regjeringen.no/nn/dep/kld/aktuelt/taler-og-artiklar/ministeren/2014/lavutslippssamfunnet.html?id=753009>. Lastet ned 26.04.2014.

Sustainable Kingston (2010). Sustainable Kingston. Designing our community's future ... together. Sustainable Kingston Plan. Version 1 – 2010. http://sustainablekingston.ca/userfiles/html_file/sk-plan-final-f-112310.pdf . Lastet ned 19.04.2014.

Tingvoll kommune (2009) Energi- og klimaplan 2009-2019. Vedtatt i Tingvoll kommunestyre 30. april 2009. <http://klimakommune.enova.no/file.axd?fileDataID=3e839f9c-c03a-4c15-abf0-e4214cac05dc>. Lastet ned 12.04.2014.

Tingvoll kommune (2009b) Småsamfunnsprosjektet. <http://tingvoll.kommune.no/artikkel.aspx?AId=611&back=1&MIId=1023&Side=4>. Lastet ned 14.03.2014.

Tingvoll kommune (2013a) Planprogram for kommuneplan (2014-2026) - Økokommunen - bedre løsninger for mennesker og miljø – Vedtatt av Tingvoll kommunestyre xx.mars 2013. <http://www.tingvoll.kommune.no/Filnedlasting.aspx?MId1=1172&FilId=1301>. Lastet ned 12.04.2014.

Tingvoll kommune (2013b) Økokommuneprosjektet. Publisert 06.02.2013. <http://www.tingvoll.kommune.no/bunneny-3/okokommuneprosjektet/okokommuneprosjektet.aspx>. Lastet ned 13.04.2014.

Tingvoll kommune (2013c) 1 650 000 kr i prosjektmidler til Tingvoll frå KRD. Publisert 10.09.2013. <http://www.tingvoll.kommune.no/nyheter/aktuelle-saker/1-650-000-kr-i-prosjektmidler-til-tingvoll-fra-krd.aspx> Lastet ned 13.04.2014.

Tingvoll kommune (2014). Samfunnsdelen for Tingvoll (2014-2026)) - Økokommunen - bedre løsninger for mennesker og miljø – Tingvoll kommune xx.xx.2014. Høringsdokument. <http://www.tingvoll.kommune.no/Filnedlasting.aspx?MId1=1172&FilId=1772>. Lastet ned 12.04.2014.

Tolga kommune (2003) Kommuneplan for Tolga 2003-2013. Tekstdelen – utkast pr 9. mai 2003. <http://www.tolga.kommune.no/file=2782>. Lastet ned 14.04.2014.

Tolga kommune (2012) Forslag til planstrategi Tolga kommune – kommune med tæl 2013-2015. Publisert 04.12.12. <http://www.tolga.kommune.no/file=7133>. Lastet ned 06.04.2014.

Tolga kommune (2010) Klima og energiplan 2010-2020. Publisert 12.11.2013. <http://www.tolga.kommune.no/file=2781>. Lastet ned 06.04.2014.

Tromsø kommune (2012) Tromsø kommune – planstrategi 2012 – 2015. Tromsø kommune. <http://www.tromso.kommune.no/planstrategi-2012-2015.5117521-167939.html>. Lastet ned 20.02.2014.

Tromsø kommune (2014) Tromsø kommune - Planprogram til kommuneplan 2015 – 2026 – samfunnsdel og arealdel – Høringsutgave, <http://www.tromso.kommune.no/hvordan-ser-tromsoe-ut-i-2044.5467380.html>. Lastet ned 20.02.2014.

Trondheim kommune (2010) Energi- og klimahandlingsplan for Trondheim kommune. Mål og Tiltak for perioden 2010-2020. <http://www.trondheim.kommune.no/klimahandlingsplan/>. Lastet ned 10.02.2014.

Trondheim kommune (2012) Planstrategi for Trondheim kommune – Nye utviklingstrekk og utfordringer for store lille Trondheim 2012-15. Vedtatt av Trondheim bystyre 6. desember 2012. <https://www.trondheim.kommune.no/planstrategi/>. Lastet ned 10.02.2014.

Upplands Väsby kommun(2005). Framtidens Upplands Väsby- den moderna småstaden. Strategisk kommuneplan 2005-2020. Antagen av kommunfullmäktige 19.12.1005. Lastet ned fra <http://www.upplandsvasby.se/2/samhallsutveckling-trafik-och-teknik/kommunens-planarbete/kommunplan-oversiktsplan.html> Publisert 12.02.2014 . Lastet ned 16.04.2014.

Upplands Väsby kommun (2014). Framtidens Väsby. Publisert 12.03.2014 <http://www.upplandsvasby.se/2/samhallsutveckling-trafik-och-teknik/kommunens-planarbete/kommunplan-oversiktsplan.html>. Lastet ned 16.04.2014

Vesar AS (2014) . Historikk. <http://www.vesar.no/historikk/cms/182>. Lastet ned 12.04.2014.

Vevatne, J., Westskog H., og Hauge K.(2005), Betydningen av kommunal klimapolitikk. Virkemiddel, potensial og barrierer. En utredning for Miljøverndepartementet. Cicero Report 2005:6. Cicero – Center for International Climate and Environmental Research, Oslo.

Watson, J., Shields, K., Langer, H. (2009) European Green City Index. Assessing the environmental impact of Europe's major cities. A research project conducted by the Economist Intelligence Unit, sponsored by Siemens, Bonn, Germany.

Whistler (2007) Whistler 2020 visjon – moving toward a sustainable future. Second edition. Lastes ned fra. <http://www.whistler.ca/municipal-gov/strategies-and-plans/Whistler2020>. 18.01.2014.

Whistler (2013a) Official Community Plan. 07.05.2013. <http://www.whistler.ca/municipal-gov/strategies-and-plans/ocp> . Lastet ned 18.04.2014.

Whistler (2013b) Whistler – RMOW Corporate plan 2012-14 – the resort municipality of Whistler. 2012 Year-end progress update, march 2013. <http://www.whistler.ca/municipal-gov/strategies-and-plans>

Vaxjö kommun (2010) Miljöprogram for Vaxjö kommun, antaget av Vaxjö kommunfullmäktige 18.05.2006 och reviderad av kommunfullmäktige 20.04.2010. http://www.vaxjo.se/upload/www.vaxjo.se/Kommunledningsforvaltningen/Planeringskontoret/Miljödokument%20och%20broschyrer/Miljoprogrammet_sv.pdf. Lastet ned 20.04.2010.

Vaxjö kommun (2013a) [http://www.vaxjo.se/upload/www.vaxjo.se/Kommunledningsforvaltningen /FÖP/ÖP% 20Kommunen/2.% 20Planeringsforutsattningar.pdf](http://www.vaxjo.se/upload/www.vaxjo.se/Kommunledningsforvaltningen/FOP/OP%20Kommunen/2.%20Planeringsforutsattningar.pdf)

Vaxjö kommun (2013b) EcoBUDGET. Publisert 17.10.2013. [http://www.vaxjo.se /Kommun--politik/Ekonomi/ecoBUDGET/](http://www.vaxjo.se/Kommun--politik/Ekonomi/ecoBUDGET/). Lastet ned 17.04.2014.

Vaxjö kommun(2013c) Vaxjö kommuns internationella strategi. Antagen av kommunfullmäktige 15.10.2013. http://www.vaxjo.se/upload/www.vaxjo.se/Kommunledningsf%c3%b6rvaltningen/Planeringskontoret/Internationellt/Internationellstrategi_131015_webb.pdf. Lastet ned 28.01.2014

Vaxjö kommun (2014) Forslag til nya mål i reviderat miljöprogram – leva livet – en del av Vaxjö kommuns miljöprogram, målbild 2030. Publisert 02.04.2014. [http://www.vaxjo.se/upload/www.vaxjo.se/Kommunledningsforvaltningen/Planeringskontoret/Miljodokument% 20 och% 20broschyrer/Forslag% 20till% 20nya% 20mal% 20i% 20reviderat% 20miljoprogram.pdf](http://www.vaxjo.se/upload/www.vaxjo.se/Kommunledningsforvaltningen/Planeringskontoret/Miljodokument%20och%20broschyrer/Forslag%20till%20nya%20mal%20i%20reviderat%20miljoprogram.pdf). Lastet ned 17.04.2014.

Welford, R (1995) Environmental Strategy and Sustainable Development, The Corporate Challenge for the 21st Century. London: Routledge,

Welford, R. (2000) Corporate Environmental Management 3- toward Sustainable Development. London : Earthscan ltd,

Whitehead, A.N.(1967) Science and the modern World. New York: Simon and Schuster Inc.

Wilkinson R. (2013) How does equality link to global sustainability? Intervju utført av Owen Gaffney, Futureearth. <http://www.futureearth.info/blog/2013-aug-13/how-does-equality-link-global-sustainability-richard-wilkinson-interview>. 02.05.2014.

Övertorneå kommun (2013a) Övertorneå kommun, överiktsplan, samrådshandling november 2013. [http://www.overtornea.se/Global/Dokument/Milj%c3%b6% 20och% 20bygg/ %c3%96versiktsplan% 20Samr%c3%a5dshandling% 206% 20mB.pdf](http://www.overtornea.se/Global/Dokument/Milj%c3%b6%20och%20bygg/%c3%96versiktsplan%20Samr%c3%a5dshandling%206%20mB.pdf). Lastet ned 17.04.2014.

Övertorneå kommun (2013b) Om kommunen. Publisert 26.02.2013 <http://www.overtornea.se/Kommun--Politik/Om-kommunen1/> Lastet ned 17.04.2014

Ålesund kommune (2013) Ålesund kommune, planprogram – kommuneplan, samfunnsdel og arealdel 2014-2026. Høringsutkast 29.10.2013. <http://www.alesund.kommune.no/fakta-om->

[alesund/reguleringsplanen/vedtatt-planprogram/507-dokumenter/kommuneplanen](#). Lastet ned 10.02.2014.

Aall, C (1991).: Forprosjektrapport: Økokommuneprogram for 9 norske økokommunar. Prosjektrapport 14/91. Vestlandsforskning, Sogndal..

Aall,C (1998): Retningsanalyse for en bærekraftig utvikling i kommunal planlegging og politikk. Oppsummering av et forsknings og utviklingsprosjekt. VF-rapport 2/98. Vestlandsforskning, Sogndal.

Aall, C (2000) Forandring som forandrer? Fra miljøvernpolitikk til bærekraftig utvikling i norske kommuner. VF-rapport 17/00. PHd-avhandling ved faggruppe for Teknologi og Samfunn, Universitetet i Aalborg, Danmark.

Aall, C. og Norland, I.T. (2002a). Det økologiske fotavtrykket for Oslo kommune – resultater og forslag til anvendelse av økologisk foravtrykk som styringsindikator. VF-rapport 2/02. Vestlandsforskning, Sogndal.

Aall, C., Breisnes, K., Hille, J. og Høyser, K.(2002b). Bærekraftige kommuner i praksis. Omtale av et styringssystem for integrering og konkretisering av bærekraftig praksis i kommunen. VF-rapport 17.02. Vestlandsforskning, Sogndal.

Aall, C., Lindseth, G. og Lafferty, W.(2006). Lokal Agenda 21 i Norge. Så mye hadde vi – så mye ga vi bort – så mye har vi igjen. I Lafferty, W., Aall, C., Lindseth, G., Norland, I.T (2006) Lokal Agenda 21 i Norge. Så mye hadde vi – så mye ga vi bort – så mye har vi igjen. Unipub forlag

Aall, C og Høyser, K.G (2007). En drøfting av statlige virkemidler for å styrke det lokale miljøvernarbeidet. En utredning laget på oppdrag fra Miljøverndepartementet. VF-notat 5/07. Vestlandsforskning, Sogndal.

Aall, C, Heiberg, E., Tønnesen, A., Halvorsen L.J. og Høyser, K.G (2009). Følgeevaluering av Livskraftige kommuner og Grønne energikommuner. Sluttrapport. Oppdrag fra KS forskning. VF-rapport 7/09. Vestlandsforskning, Sogndal.

Aarsæther, N (2012). Ny giv for norsk planlegging. I Utfordringer for norsk planlegging: kunnskap, bærekraft, demokrati. Aarsæther, N., Falleth, E., Nyseth, T. og Kristiansen, R. (red) 2012, Cappelen, Damm Høyskoleforlaget, Kristiansand.